TOPLUM

HAFTALIK SİYASİ HABER VE YORUM DERGİSİ ★ 9 HAZİRAN 1973 ★ SAYI : 10 ★ FİYATI : 250 KURUŞ

PETROL

DİKKAT : TEHLİKE!

okurlarından Toplum'a

Tüm Gerçek Devrimcilere!

Toplum dergisinin yedinci sayısında «Okurlarından Toplum'a» bölümünde, Muğla ili Sosyal Demokrat gençleri adına yazan Sayın Vahit Bilen'in mektubu oldukça ilgimi çekti. Sayın Bilen'in çağrısına yürekten uyuyor ve tün yetkili makamlara sesleniyorum bir Atatürkçü lise öğrencisi olarak: «Burası çiftliktir» gerekçesiyle, o toprakların gerçek sahiplerini, Atamızın diliyle «efendilerini» sürüp çıkarmaya yeltenmek hangi yasanın güvenliği kapsamına girer? Gerçi bir köyün tümüyle bir çiftlik olabileceği akla yatkındır. Amma, koca bir köyden oluşan o çiftliğin kullanılıp işletilmesini sadece birkaç kişiye ve bunların çevresindekilerin eline bırakmanın olanağı var mıdır?

Bakırköy - İstanbul
Cem Akçakaya

★

Sayın Baylar

Mecmuanızı büyük bir zevkle okuyorum. Ancak bir iki eksik (kanımca) işaret etmek isterim. 1) Yurt içi problemler, ihtiyaçlar v.s. 2) Yurt dışı haberler biraz daha enteresan ve orijinal olabilir Meselâ Nixon'a (DP) rakip çıkacak olan Sen. Mc Govern hakkında Türkiye de şimdiye kadar haber veren bir yayın duymadım. Halbuki kendisi Roosevelt ölel ABD'de çıkan en solcu aday. Kazanma şansı büyük. Öte yandan İngiltere İşçi Partisi bütün belediye seçimlerinde muazzam kazançlar elde ediyor. Ve partinin yeni programı epey sola kaymış durumda. Fransada solcu (seçimlerde) partilerde ilerleme bekleniyor. Sağın örnek olarak gösterdiği bu sözde «sağ ekonomiler» sola kayarsa acaba ne derler? Birkaç ay içersinde öğreniriz. Saygılarımla.

Kemal Menemencioğlu
Çankaya - Ankara

★

Çok sayın Toplum yöneticilerine:
Basın hayatında büyük bir boşluğu dolduran Derginizin ilk sayısını Anadolunun ücra köşesinde her tür lü medeni olanaklardan mahrum, balçık evlerde oturan insanlar arasında büyük bir zevk ve heyecanla okudum.

Derginizi çok beğendim. Büyük bir dikkat, ilgi ve alâka ile izlemekteyim. Harcadığınız güç-emek boşa gitmiyecektir. Semeresini ilerde göreceksiniz. Karanlık günlerde bize ışık tutuyorsunuz, ne mutlu size Toplum dergisi yılmadan çıksın. Bilmelisiniz ki Atatürkçü —ilerici— aydın öğretmen, genç işçi, köylü tüm Anadolu halkı sizinle beraberdir. Yolunuz açık olsun.

Aşağıdaki dileklerimi iletesek saygılar sunarım.

1 — Öğretmene ait bir sayfanın açılması ve dertlerin dile getirilmesi.

2 — Tartışma sütununun açılması.

Taşköprü köyü İlkokul öğretmeni
Halil Küçük

★

İnsancıl Toplum Dergisine :

El kapısında, çadır altında çalışarak orta öğrenimimi bitirten ve daha çalışacak takati kalmayan babama yük olmamak için geceleri öğrenimime devam edip gündüzleri ise gazete satıyorum.

Anadolu'dan İstanbul'a geldiğim ve Üniversiteye girdiğim günden beri iş aradım. Çalmadığım kapı kalmadı. Boyun eğdiğim kişiler yumuşak koltuğundan dönüp yüzüme bile bakmadı.

Şimdi Gazete satmakla yarı aç, yarı çıplak öğrenimime devam ediyorum. İnsancıl Toplum'u satmak değil, okutmak, okumak için her Cuma gününü sabırsızlıkla bekliyorum. Alavere dalaverelerle dolu gazete kontanjanımı azaltıp, işçilerimize, kimsesizlerimize Toplum dergisi satıyorum. Bu işi yaptığım için her geceki üç saatlik uykumu rahatlıkla uyuyorum. Bir gün, tanık olduğum, giren çıkan, dönen dolapları belgeleriyle ezilmişlere, ezilenlere Toplum gibi insancıl dergilerle sunacağım.

Gerçek dolu selâmlar.

Orhan Veli - İstanbul

★

Topluma ve Toplumculara

Toplumun daha aktif olabilmesi için şu hususlara dikkat etmenizi bir okur olarak rica edyorum. Ki TAP, SPOR, TV, SİNEMA, MÜZİK ve son sayfadaki karikatürlerin yerini daha başka haberlerin almasını rica ederiz. Bilhassa TV sütununun kalkmasını istiyoruz. Unutmayınız ki TV programlarından yedi il yararlanıyor.

Tüm yurtseverlere selamlar.

R. Altaç - Fatih

★

Toplum Dergisinin 7. sayısında A. Halûk Ülman'ın «İki Seçim» başlıklı yazısını büyük bir dikkat ve zevkle okudum.

CHP'si, Sayın Bülent Ecevit'in önderliğinde insanlık düzenini mutlaka kuracaktır. Bunda asla kuşkum yok.

Derginin 6. sayısında ve 26. sayfasında Nixon'un Güvenlik İşleri Danışmanı Henry Kissinger'in fotoğrafı yerine, eski Alman Başbakanı Kurt Kiesinger'in fotoğrafı konulmuştur. Hatırlatırım.

Zeki EROĞLU
Friedrichshafen - F. Almanya

★

Toplum'a,

Toplum Dergisi isminin malı, sesi, dili ve tercümanı olma tavrı takınırken hiç bir zaman ne pahasına olursa olsun toplumu bırakıp şahsın menfaat ve çıkarlarına yönelmemelidir. Bunu yaptığı an ismi gerçek isim değil takma olur. Bu duruma düşmemesi için de hitap ettiği toplumun sosyal, ekonomik kültürel ve siyasi yönlerini iyi bilmek problemlerini, bunalımlarını kavramak bunlara çözüm yolları çıkış çarelerini bulup işlemek ve gerçekten sahip olmak gerekir

Halkın problemlerine, bunalımlarına köklü çözüm yolu gösterecek yazılara ve yazarlara yer vermelidir. Okuyuculardan gelen mahalli veya genel istek ve arzuların işlenmesine imkân tanınmalıdır. Siyasi konulara Dünya çapında eğilimeyl sia- edinirken Türkiye'nin bunun içindeki yeri ve rolü Dünyadaki siyasi olayların Türk Demokrasisi üzerinde etkileri Türkiye'de şu günlerde yapılması düşünülen, Toprak, Eğitim İdarî ve malî reformlarla ilgili çalışmaları izleyip topluma aktarmalıdır. Saygılarımla

Şükrü ALTINAY
Dicle - Diyarbakır

TOPLUM'DA BU HAFTA

- 6'ncı sayfada A. Halûk Ülman'ın
- 9'uncu sayfada Ahmet N. Yücekök'ün
- 11'inci sayfada Mehmed Kemal'in
- 20 ve 21'inci sayfalarda Nimet Arzık'ın
- 27'nci sayfada Attila İlhan'ın yazıları var.

●

- 26'ncı sayfada M. Sunullah Arısoy'un kitap,
- 28'inci sayfada Faruk Güvenç'in müzik,
- 29'uncu sayfada Mahmut T. Öngören'in televizyon,
- 31'inci sayfada Hıncal Uluç'un spor yazıları yer alıyor.
- Sinema 30'uncu sayfada.

●

Yeni Hükümet programından ve Başbakan'ın demeçlerinden anlaşıldığına göre, Anayasada yeni değişiklikler yapılması düşünülüyor. Toplum bu sayısından itibaren, Anayasada bugüne kadar yapılan değişiklikleri sunacaktır.

- Turhan Selçuk'un karikatürü 8'inci sayfamızda.

- 25'inci sayfadaki Bizim Toplum'da Rahmi Kumaş "Yasa Dili" konusunda yazdı.

●

Petrol, her yerde tehlike yaratan bir konu oluyor... Petrol bölgelerini ellerinden kaçırmak istemeyen tröstler, gerektiğinde savaşları körüklüyor, gerektiğinde rejimleri değiştiriyorlar; ta ki kendilerine dokunmayacak iktidarlar işbaşına gelsin. Irak, geçtiğimiz hafta soluk kesen dakikalar yaşadı; İngiliz petrol şirketine karşı giriştiği hareketin ne tepki göreceğini heyecanla bekledi.

Irak'ta yabancı petrol şirketinin petrol arama imtiyazının iptaliyle başlayan gelişme dikkatlerin yine petrol konusuna çevrilmesine yol açtı.

Toplum bu sayısında size ilginç bir petrol hikâyesi sunuyor.

●

Amerika'da bir gazetecinin Şili ile ilgili açıklamaları, dikkatleri bu ülkenin üzerine çekti. Bu konudaki yazımız 16, 17, 18 ve 19'uncu sayfalarda yer alıyor.

●

Geçtiğimiz hafta dünyadaki gelişmelerden en önemlisi, ABD. ile SSCB. arasındaki anlaşmaydı. Bu anlaşmayla ilgili haber 21, 22 ve 23'üncü sayfalarda.

TOPLUM'dan

Sevgili TOPLUM okuru,

*Jack Anderson, **Amerikalı bir gazeteci**dir.*

*Bu gazeteci, **23 Mart 1972 tarihinde** Washington Post adlı ünlü **gazetede bir haber** yayınladı ve derhal, **Amerika'da adı en** çok duyulan kişi oldu.*

*Jack Anderson, haberinde, "**Uluslararası Telefon - Telgraf Şirketinin (ITT), Merkezî Haber Alma Örgütü (CIA) ile birlikte, 1970 yılı Kasım ayında, Şili'de, Salvador Allende'nin Cumhurbaşkanı olmasını önlemek için askerî bir darbe hazırlandığını**" açıklıyordu. Bu açıklama, **Amerika Birleşik Devletlerinde büyük gürültü kopardı**; ilgili kişi ve kuruluşlar, haberi **yalanladılar**. Ama Jack Anderson, gerçekten iyi **bir gazetecilik** yapmıştı, elinde **belgeler vardı; bu** kez de belgeleri açıkladı...*

*Açıklamalar, dünyanın her **tarafında** büyük ilgi uyandırdı. Konu, politik **yönden** önem taşıdığı gibi, son yıllarda pek **moda** olan ajan romanlarına taş **çıkartacak kadar** da heyecanlıydı. Üstelik, örneğin Ian Fleming'in romanları okunurken, **nihayet bir** hayal gücünün eseri diye **düşünülüyordu** ama, Anderson'un yazdıkları, **ilk satırından** son satırına kadar gerçekti...*

*TOPLUM, bu sayısında, **Jack Anderson'un** açıkladığı **Şili olayının geniş bir özetini** sunmaktadır.*

*Uzaklıkların önemini **yitirdiği çağımızda**, binlerce kilometre ötedeki **olaylar bile**; ilginç olma niteliğini **yitirmiyor ve insan** kolay kolay, "**Türkiye nere, Şili nere?**" **diye**miyor.*

*Bu sayımızda **ilgi çekeceğini umduğumuz** bir başka konu da, **petrol savaşının yeni** noktasıdır. Irak **Hükümeti ile Basrah Petroleum Company Limited arasında, petrol arama imtiyazının iptalinden çıkan anlaşmazlık büyüyor. Okurlarımız, petrol konusunun ne denli tehlikeli bir konu olduğunu** iyi bilirler. Bu sayımızın **kapağında, bu tehlikeyi belirtmeğe** çalıştık.*

Saygılarımızla

TOPLUM

TOPLUM

CUMA GÜNLERİ YAYINLANIR, HAFTALIK SİYASİ HABER VE YORUM DERGİSİ

KURUCUSU
[illegible]

Tel.: [illegible]
YÖNETİM YERİ
Meşrutiyet Caddesi
Hatay Sokak No: 10/15
Bakanlıklar ANKARA
HABERLEŞME ADRESİ
Posta Kutusu 160
Ulus - ANKARA

TOPLUM Dergisinin bu sayısı, Vatan Matbaacılık A.Ş. tesislerinde dizilmiş, tertiplenmiş ve basılmıştır. Klişeler, Tanmoğlu Klişecilikte yapılmıştır.

ABONE
6 aylık (26 sayı) 65 TL.
Yıllık (52 sayı) 125 TL.
DAĞITIM Hür Dağıtım A. Ş.

İLAN TARİFESİ			
Arka kapak (Siyah - beyaz)	4000 TL.	Arka kapak (Renkli)	5000 TL.
Sütun Cm.	50 TL.	İç Sayfalar	3000 TL.

(Kapaktaki konu)

Petrol

Türkiye'de bir amerikalı

Yıl, 1952.

Max Ball adlı bir Amerikalı, DP iktidarının dâvetlisi olarak, Türkiye'ye gelmiştir. Kendisi, dev petrol tröstlerinin avukatıdır.

Amerikalı Max Ball, zamanın iktidarı tarafından, bir **«Petrol Kanunu Taslağı»** hazırlamakla görevlendirilmiştir. Max Ball, görevinde kusur etmiyerek, dört başı mâmur bir **«Petrol Kanunu Taslağı»** hazırlamıştır.

Tarih : 7 Mart 1954.

TBMM'nin Ulus'taki binasında şenlikli bir hava esmektedir. Mecliste ezici bir çoğunluğa sahip bulunan DP, memnun ve mesrur haldedir. Max Ball'un taslağına dayanılarak hazırlanan **Kanun Tasarısı** alkışlarla kabul edilir.

Artık, yabancı sermaye yurdumuza su gibi akacak ve kısa sürede, kendi iç tüketimimizi kendi kaynaklarımızdan sağladığımız gibi, aynı zamanda, petrol ihraç eden bir ülke haline de gelebileceğiz.

Kanunun kabulüyle birlikte, sanki dünyalar DP milletvekillerinin olmuştur!.. Ne var ki, zamanında muhalefet lideri İsmet İnönü, bu konuda fazlaca iyimser değildir. **6326 sayılı Petrol Kanunu**, Millî Kurtuluş Savaşının izlerini hâlâ üzerinde taşıyan Paşa'yı düşündürmektedir. Kanunun kabulünden hemen sonra başlayan seçim kampanyasında İsmet Paşa'nın 1 numaralı teması, **Petrol Kanunu** olur.

«Kapitülasyon Lâyihası»

13 Nisan 1954 günü İstanbul'da yaptığı konuşmasında Paşa, şöyle demektedir :

«Petrol Kanunu, kapitülasyon hükümleri ile hazırlanmış, gönüllü bir kapitülasyon lâyihası olarak teklif edilmiştir. İşte profesörler, işte hukuk âlimleri, hepsinin önünde söylüyorum : Petrol Kanununu karşılıklı taahhüt şeklinde görmek, bir kapitülâsyon devrini açmaktır!»

Ardından, 15 Nisan günlü Balıkesir konuşması :

«Biz, bu memleketi sokakta bulmadık. Biz, bu memleketi, bir avuç harabe halinde aldık. Yabancı ellere kaptırmayacağız! Bu memlekette kapitülasyonların yeniden ortaya çıkmasına asla müsaade etmeyeceğiz ve bu uğurda sonuna kadar mücadele edeceğiz!»

Paşa, hızını alamamıştı; seçim kampanyasını, Niğde'de yaptığı şu konuşmayla sürdürür :

«Petrol ve Yabancı Sermaye Kanunları, memleketin canevine dokunmaktadır. İktidara gelirsek düzelteceğiz. Bununla her zaman uğraşacağım. Bırakmam yakalarını!»

Ne var ki İsmet Paşa, DP'nin yakasını yakalıyamamış ve seçimler, CHP için ağır bir yenilgiyle sonuçlanmıştır. Millî Birlik Hükümeti ve ondan sonraki hükümetler zamanında da varlığını koruyan **6326 sayılı Petrol Kanunu**, günümüze kadar yürürlükte kalmıştır.

Made in USA

Acaba, zamanın muhalefet lideri İsmet Paşa'ya çizmelerini giydirtecek kadar onu çileden çıkartan **Petrol Kanunu**, ne gibi niteliklere sahipti?

Amerikalı Max Ball'un hazırladığı taslak, kendi olanakları ile petrol bulmak ve işletmekten âciz Arap şeyhlerinin razı olduklarına rahmet okutacak türden hükümler taşımaktaydı. Buna dayanılarak çıkarılan yeni **Petrol Kanunu** ise, gerçekten bir **imtiyaz kanunu** idi. Çok şenlikli olan 2'nci maddesi uyarınca **«Türkiye, petrolünü devlet eliyle işletmekten vazgeçecek ve petrol kaynaklarını özel teşebbüs eliyle değerlendirme yoluna gidecek»**ti. Zira, yabancı petrol tröstleri böyle istiyorlardı. Yabancı tröstlerin bu arzusu, **Petrol Kanununun** gerekçesinde aynen şöyle dile getiriliyordu :

«Petrol kaynakları, ancak hususî teşebbüs veya yatırımlar eliyle aranıp işletilebilecektir. Hususî teşebbüs ve sermayenin müessir olabilecek vüs'atte ve miktarda bu sahaya girebilmesi için, devletin ne arayıcı ve işletmeci, ne de herhangi bir suretle petrol sahibi olarak hususî teşebbüsün karşısına çıkmaması icap etmektedir. Hususî teşebbüs, devletle rakip vaziyette çalışmak istememektedir.»

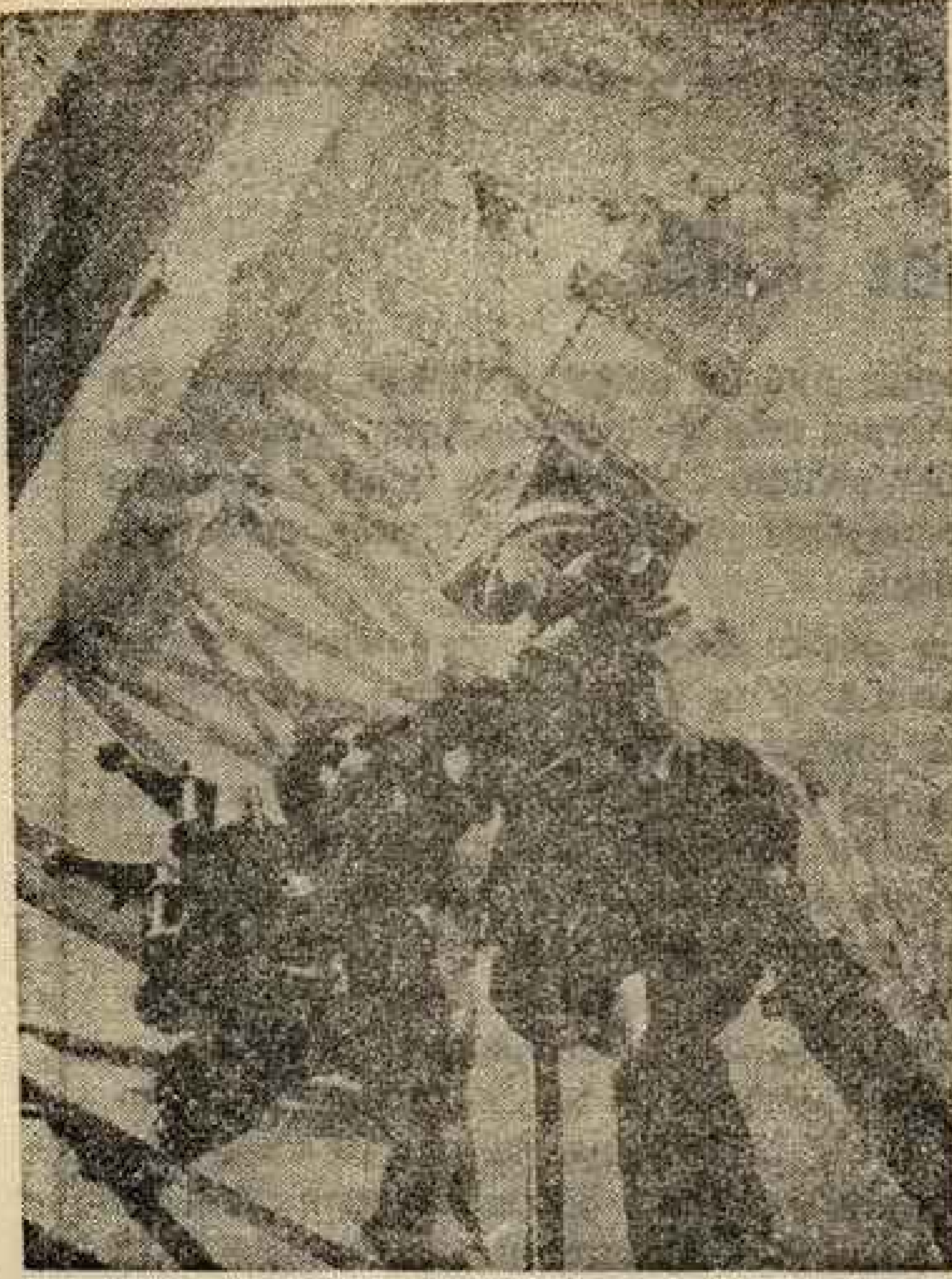
Böylece, Atatürk zamanında petrol konusunda konulan ilke tamamen tersine çevrilmiş oluyordu. 1926 yılında çıkarılan bir kanunla, ülkemizde petrol arama ve işletme hakkı **Devlete** verilmişti. Kanunun 2'nci maddesine göre; petrol bulunduğu bilimsel açıdan sabit görülen bölgelerde arama işini bizzat **Devletin** yapacağı belirtilmişti. Bu, Atatürk'ün koyduğu, özel ve yabancı imtiyazların tasfiyesini de temel görüş alan, «Türkiye'nin kaynakları ve imkânları Türk Devletine aittir» ilkesinin doğal bir sonucuydu. Ulusal Kurtuluş Savaşını gerçekleştirip Türkiye Cumhuriyetini kuran milliyetçi kadro, kapitülasyonların ne olduğunu kendi tecrübesiyle gayet iyi biliyordu. Ne var ki, artık bunlar maziye karışmıştı. Zamanın iktidarı sayesinde yurdumuz, yeni bir kapitülasyon kanunu ile karşı karşıya idi.

Yeni Petrol Kanunu ile birlikte, durum şu oluyordu :

- **Yürütme ve hattâ yasama organlarının yetkilerini sınırlayan hükümler getiriliyordu.**
- **Kanunda yazılı vergilerden başka vergiler konulamıyacağını öngören ve tükenme payı esasını getiren maddeler yürürlüğe giriyordu.**
- **Artık Türk Devleti, kendi kaynaklarını kendi eliyle değerlendiremiyecekti.**
- **Nitekim, 1926 tarihli Petrol Kanunu uyarınca ülkemizde petrol arama faaliyetlerini üstlenen ve bir devlet kuruluşu olan MTA, bundan böyle, petrol alanında bir işletmeci olarak çalışamıyacaktı.**

Oysa MTA, kısıtlı mali ve teknik olanakları ile, kuruluşundan itibaren 5 yıl içinde, 20 Nisan 1940'da Raman petrol **alanını, 1951'de ise** Garzan petrollerini **keşfetmişti. Garzan ve Raman'dan bugüne kadar üretilmiş olan ham petrol, yurdumuzun toplam üretiminin yüzde 30'una eşitti. Ayrıca, yine MTA'nın bulduğu V** Numaralı Bölgede, Mobil, **tarafından Selmo, Silvanka, Batı Raman;** Petropar **tarafından Maleharmo;** Shell **tarafından Kayaköy, Kürkan, Boykan; aslında MTA nın devamı olan TPAO tarafından Germik, Batı Raman, Mağrip, Kurtalan-Çelikli;** VII Numaralı Bölgede American Overseas **tarafından Kâhta; yine** VII Numaralı Bölgede Mobil **tarafından Bulgurdağ alanları bulunmuştu.**

- **Ne var ki, MTA'nın yerine artık MOBİL ve SHELL gibi şirketlerle eşit koşullar altında çalışmak zorunda olan** Türkiye Petrolleri, **bir Anonim şirket olarak kurulacaktı.**
- **Yabancı tröstler, paravan şirketler kurarak bir petrol bölgesinde paşa gönülleri arzu ettiği kadar petrol arama ruhsatı alabileceklerdi. Fakat** TPAO, **Petrol Kanunumuz u-**

BİR PETROL KULESİ
İştah kaynağı...

yarınca, en çok 8 ruhsatla yetinmek durumundaydı.

● Yukarıda da değinildiği gibi, daha önce petrol bulduğumuz bölgeler dahi yabancı şirketlere açılacaktı. Zira, amerikalı Max Ball'un önayak olduğu Petrol Kanunu böyle buyuruyordu.

● Yabancı şirketlerin Türkiye'ye getirecekleri sermayeye mahsuben dışarıya yapacakları transferlerde kur garantisi uygulanacaktı. Diğer bir deyişle, sermaye getirdiklerinde eğer 1 dolar 2.80 TL. değerinde ise, dışarıya yapacakları transferler, transfer zamanı doların değeri 10 TL. olsa bile, yine 2.80 TL. üzerinden hesap edilecekti.

● Yine, Kanunda yer alan diğer kapitüler hüküm; Türkiye'de üretilen ve tasfiye edilen petrolün, Türkiye'nin ihtiyacını karşıladıktan sonra kalan kısmının ihraç bedellerinin yurt dışında bırakılmasına olanak sağlıyordu.

Petrol Kanunu, bir de, hukuk sistemimizi altüst eden yeni bir mekanizma getirmişti. Bu mekanizmanın iki kuruluşu şunlardı :

1) **Petrol Komiserliği**

2) **Bakanlığa değil, fakat Bakana bağlı bir «Petrol Dairesi».**

Yabancı şirketler, «Petrol Dairesi» nin kararlarına karşı, «Bakan nezdinde» itirazda bulunabileceklerdi. İtiraz üzerine, sorun, Bakan tarafından «**Petrol Komiseri**»ne inceletirilebilecekti. Böylece, bir devlet dairesi ile yabancı bir petrol şirketinin eşit hasım durumuna sokulması gibi bir durum doğuyordu.

İşin en ilginç yanı

Bakan tarafından alınan karar, eğer yabancı petrol şirketinin keyfini kaçıran cinsten ise, şirket, karar aleyhine, Danıştay'a başvurabiliyordu. Petrol Dairesinin ise, bunun karşısında eli-kolu bağlı oturmaktan başka yapabileceği birşey yoktu.

Ayrıca, 1954 tarihli **Petrol Kanununu** yürütmekle görevli **Petrol Dairesinin** de, zaman içinde, yurdumuzun çıkarlarına aykırı olarak, yabancı petrol şirketlerinin dümen suyuna girdiği, **Turhan Feyzioğlu**'nun başkanlığında kurulan **Meclis Araştırma Komisyonu** raporuyla da sabit olmuştu.

Petrol Dairesinin acıklı durumu, Komisyonun raporunda şu sözlerle belirtiliyordu :

«Petrol Dairesinin, bugünkü yâni 1970'deki haliyle Türkiye'nin petrol politikasına yön verecek çalışmaları yürütebilmek şöyle dursun, Petrol Kanununun kendisine verdiği görevleri yapacak, gerekli bilgileri derleyip toparlayacak bir halde olmadığı apaçık meydandadır.»

Petrol Dairesinin yerilmesinin nedeni, ithal malı ham petrolde 1966'da sağlanan 40 cent indirimin, **Mobil** ve **BP** gibi iki yabancı şirketin ortaklaşa sahip bulundukları **Mersin ATAŞ Rafinerisi** ürünlerine intikal tarzıydı.

Evet, indirim Türkiye'ye tanınmıştı. Ancak, sadece ithal malı hampetrol fiyatındaki indirimle yetinilir,

PROF. TURHAN FEYZİOĞLU
Meclis araştırması...

İşin daha da dikkat çekici yanı, yeni esasların, bir yabancı petrol şirketi temsilcisiyle hazırlanmış olmasıdır! **Petrol Dairesinden** bir kimya mühendisi, yabancı şirket temsilcisiyle başbaşa vererek, indirimden esas itibariyle Türkiye'nin değil, fakat **ATAŞ rafinerisinin** yararlanmasını sağlayan indirim cetvellerini saptadı.

Böylece, bu cetveller esas alınarak, yabancı şirketlerle yürütülen müzakereler sonunda, **Ekim 1967 tarihini taşıyan 8957 sayılı kararname** yürürlüğe girdi. Daha önceki kararnameler uyarınca, yabancı şirketler tarafından **Akaryakıt İstikrar Fonu**na ödenen paralar kendilerine iade edildi. **Mobil**'e 17.6, **BP**'ye 11.6 milyon olmak üzere, 30.4 milyon lira, **Hazine** tarafından ödendi.

Bu kararname yüzünden, 1966 - 1970 döneminde **Hazine**'nin uğradığı kaybın 150 milyon lira olduğu, **Meclis Araştırma Komisyonu** raporuyla tespit edilmiş bulunuyor.

ATAŞ rafinerisinin ürünlerinin fiyatlarına dokunulmazsa, indirimden sağlanan kâr, Türkiye'ye değil, yabancı rafineriye gidecekti. Böylece, rafinerinin kârı, 40 cent indirim ölçüsünde artacak ve yabancı şirketler, bu elleriyle verdiklerini öbür elleriyle geri almış olacaklardı.

Milyonlar akıp gidiyor!

Bu durumu önlemek için, zamanın iktidarı tarafından, indirimin tamamından Türkiye'nin yararlanmasını öngören 6181 sayılı bir kararname hazırlandı. Yabancı şirketler ise, 40 cent indirimin ürün fiyatlarına aynen intikal ettirilmesine karşı çıktılar. **Petrol Dairesi** de, yabancı şirketlerin bu görüşünü türk uzmanlarının aksi yöndeki birçok raporuna itibar etmiyerek benimsedi!

8957 sayılı bu kararnamenin Hazineye verdiği zarar bu kadarla da kalmadı. Aynı kararname, 1 Mart 1966 - 31 Aralık 1969 döneminde **ATAŞ rafinerisinin** bu iki ortağına 13 milyon 130 bin 183 dolar brüt bir kâr artışı sağladı. Bunun 4 milyon 726 bin 865 doları vergi olarak Hazineye döndü. Bu miktar düşülünce, **ATAŞ grupunun** net kâr artışı 8 milyon 403 bin 318 dolar olmaktaydı. İki yabancı şirket, 8.4 milyon doları istedikleri zaman dışarıya transfer edebileceklerdi.

İşte, **Petrol Dairesinin**, yabancı petrol şirketinin uzmanlarıyla birlikte indirim cetvelleri hazırlatması, Hazinenin 150 milyon lira ve Türkiye'nin 8.4 milyon dolar döviz kaybına yol açtı.

Bu kararname bugün de yürürlüktedir. Yürürlükte kaldığı sürece

Yıpratıcı ikilik

CHP'deki, Genel Merkez ile Senato ve Meclis grupları ikiliği, 5'nci Olağanüstü Kurultay ve yeni Genel Başkan seçimiyle de giderilememiştir. Hattâ, alabildiğine kesinleşmiştir.

Bu ikiliğin altında, büyük ölçüde, eski Genel Başkan İnönü'nün **denge politikası** yatmaktadır.

Gerçekten İnönü, bütün yönetimi boyunca, CHP Genel Merkeziyle Senato ve Meclis gruplarını birbirinden ayrı tutmaya özel bir dikkat göstermişti. Bunun nedeni olarak, İttifat ve Terakki'nin **«merkez-i umumi»** uygulamasını öne sürüyor: Genel Merkez yetkilerinin geniş tutulmasının, partide, bir avuç insanın diktatörlüğüne yol açacağını söylüyordu. Oysa aslında, amacı, parti içinde kendi üstünlüğünü sürdürecek bir denge kurmaktı.

İnönü döneminde Genel Merkezin yetkileri nelerdi? Grupların yetkileri nelerdi? Gerçi tüzüklerde, bu konularda, pek de açık olmayan bazı hükümler yok değildi. Fakat, eski Genel Başkan bunları da kendi işine geldiğin gibi yorumluyordu. Örneğin, Feyzioğlu'nu gözüne kestirdiği zaman, onun gruplardaki gücünü bildiği için, kendi sırtını Genel Merkeze dayamış; grupların parti politikasını saptamakta yetkisiz olduğunu ileri sürmüştü. Ecevit'i temizlemek istediği zaman ise, kendinden yana olduğunu bildiği grup çoğunluğunu Ecevitçi Genel Merkezin karşısına çıkardı ve bu kez de, parti politikasını saptamak yetkisinin gruplarda olduğunu söyledi.

İşte CHP'de bugün bütün açıklığıyla, kesinliğiyle görülen Genel Merkez ile Senato ve Meclis grupları ikiliğinde, İnönü'nün bu tutumunun büyük payı vardır.

ECEVİT, eskiden devraldığı bir kötü ikiliği nasıl giderebilecek, Genel Merkez ile grupların birliğini ve bütünlüğünü nasıl sağlayacaktır? CHP yeni Genel Başkanının bugün karşı karşıya bulunduğu en önemli sorun, budur. CHP'nin, yapılacak bir genel seçimde iyi sonuç alabilmesinin koşullarından biri de, gene budur. «Altı kaval - üstü şişhane» görüntüsündeki bir partiye, kimse kolay kolay oy vermez.

CHP Merkez yöneticilerinin, bu ikiliği gidermek için, Parti Tüzüğünde, çeşitli organların görev ve yetkilerini yeniden saptayacak bazı değişiklikler yapmayı düşündükleri anlaşılıyor. CHP Tüzüğünde bu yönde bir değişiklik gereği elbette ortadadır. Görev ve yetki sürtüşmelerinde Tüzüğün açık olmamasının da bir payı vardır.

İnönü've istediği gibi bir denge politikası izlemek olanağını, bu, her yana çekilebilirlik vermiştir. Ama biz, bu kaderlik bir değişikliğin CHP içindeki ikiliği gidermeye yeteceğini sanmıyoruz. Tabiî, birkaç kişinin canı fena halde yanmadıkça..

İNÖNÜ'nün, bütün yönetimi boyunca izlediği denge politikasının CHP'de kötü bir sonucu daha olmuştur. Bu da **disiplinsizliktir**. Disiplin, bazılarının sandığı gibi, komünist partilere özgü bir şey değildir. Bütün çağdaş partiler, özellikle orta-sol partiler, kendi programlarını eksiksiz uygulayabilmek için, içlerinde tam bir disiplin sağlamak zorundadırlar. Hatırlatmak için daha bundan çok kısa bir süre önce, Alman Sosyal Demokrat Partisinin, Parlâmento'da ancak 1 oyluk çoğunluğu olduğu halde ve hem de tam en önemli bir konuda, Sovyetler Birliği ve Polonya ile yapılan anlaşmalar konusunda oylama yapılacağı günün bir öncesinde, bir milletvekilini, hiç gözünü kırpmadan, partiden uzaklaştırdığını söyleyelim. Oysa CHP'de durum, şimdiye kadar, tam tersine bulmuştur. Partide demokrasi düşmanlığı yapanlara, Kurultay kararlarına karşı çıkanlara, partiyi küçük düşünücü yalanlar uyduranlara bile göz yumulmuştur. Büyük patlama noktalarına gelmeden, daha işin başında, kimse disiplin cezasına çarptırılmamıştır. Zaten patlama noktalarına da bu yüzden gelinmiştir. Böyle giderse, yeniden gelinecektir.

Toparlayıcı olmak, evet. Ama karşınızdakiler bunu anlayabilirlerse, değerlendirebilirlerse!.. Anlayamazlarsa, değerlendiremezlerse, ona göre davranmak lâzımdır. Yumuşaklığı zayıflık, güçsüzlük olarak anlayanlar, değerlendirenler için toparlayıcılık yapmaya değer mi?

«Ya parti bölünürse?» denilecektir. Ne bölünmesi? partiden ayrılmayı gözleri kestirseydi, hiç merak edilmesin, bazı akıllı dostlarının öğütlerini dinleyerek şimdiye kadar çoktan ayrılır giderler, kendi partilerini kurarlardı. Ama hepsi, tabandan kopukluklarını, üstelik yeni bir **Bonapartçılığın** Türkiye'de artık kimseyi peşinden sürüklemeye yetmeyeceğini gayet iyi bilmektedirler. Siyasal hayatta kalmak istiyorlarsa, CHP'den ayrılmamak zorunda olduklarını gayet iyi bilmektedirler.

Şimdi bütün mesele, onlara, CHP içinde kalmanın bir fiyatı, bu fiyatın da parti disiplinine uymak olduğunu açıkça göstermektir.

A.HALÜK ÜLMAN

de, yurdumuzun çıkarlarına aykırı düşen bir uygulama içinde olunacaktır.

12 Mart öncesinden bir örnek

Bu küçük örnek, yabancı petrol şirketlerinin nüfuzunu göstermek ve faaliyetlerinin ülkemiz çıkarlarına nasıl ters düştüğünü belirtmek için verildi. Yabancı petrol şirketlerinin cüretkârlığını gösteren bir diğer örneği de Birinci Erim Hükümetinin Enerji ve Tabiî Kaynaklar Bakanı **İhsan Topaloğlu**'nun ağzından dinleyelim:

22 Mayıs 1967 günü Topaloğlu, Millet Meclisi Araştırma Komisyonunda şöyle konuşuyordu :

« **Bir kanun hazırlandı. 1963 senesinde ortaya çıktı bu kanun. Petrol Ofisinin anonim şirket haline getirilmesi. O zaman görüyoruz ki, yabancı şirketlerin tevzi organları Senato ve Meclise müracaat ediyorlar: Bu kanun Anayasaya aykırıdır diye.. Onun Anayasaya aykırı olmadığını ispat için raporlar getirmek mecburiyeti hâsıl oldu. Bizim yasama organlarımızın faaliyetlerine kadar burunlarını sokup, siz bunu Anayasaya aykırı yaptınız, yapmadınız, diyecek kadar kendilerinde kuvvet görüyorlar.»**

1954 tarihli Petrol Kanunu gerekçesinde açıklandığı üzere, yabancı petrol şirketleri yoluyla kısa sürede yurt içi ihtiyacını karşıladıktan başka, ihracata da giderek ülkeye 5 milyarlık gelir sağlayacak bir sonuç vermedi. Yabancı petrol şirketleri, bir yandan, işleri yavaştan alarak, petrol üretimini gerektiği ölçüde artırmadılar; öteyandan, yurt içinde rafineriler kurma yolunu tezgâhlayarak, yüksek fiyatla kendi ana şirketlerinden ham petrol ithal ettiler,

Böylece, bir yandan kalkınmamız için hayati önem taşıyan dövizlerin dışarıya akmasına yol açtılar; öte yandan, rasyonel bir enerji politikası gütmemizi engellediler.

Şimdi, bu noktalara bir açıklık getirmeğe çalışalım ve **İhsan Topaloğlu**'yu dinleyelim :

«Bu Petrol Kanununda aşırı iyimserlik vardır. Yani şirketler gelecek, muhakkak onlar petrolü bulacaklar ve biz de kazanacağız. Esas, bu. Bulamazlarsa veya bulmazlarsa, onun için konulan tedbirler azdır, kısırdır. Nitekim Türkiye Petrolleri, batı Raman sahasını bulduktan sonra, onun, Mobil sahasına devam eden kısmını 1962 senesinde bir sondajla yeniden bulmuştur Mobil. Fakat 1966'da Türkiye Petrolleri'ne devredilinceye kadar işletmek lüzumunu görmemiştir.»

Türkiye Petrolleri, Mobil'in petrol yoktur diyebildiği bölgede, sonradan, 4 yeni petrol kuyusu tespit etmiştir.

Yabancı petrol şirketlerinin, yurt içinde petrol arama faaliyetlerini nasıl hafiften aldığını, İhsan Topaloğlu, Meclis Komisyonunda anlatmağa devam ediyor :

«Şimdi şu nokta üzerinde durmak çok mühim; ismini söylemekte artık mahzur yok. Buraya gelip dinlenecektir. Profesör Ekrem Göksu, yabancı şirketlere ihtiyacımız olduğunu yazar. Ve bizim Türkiye Petrolleri'nin, milli müessesemizin de petrol bulmasını Allahın bir lütfu olarak kabul eder. Yani teknikleri yok da, işte, tesadüfen buluyorlar gibi.

Şunu burada söyleyebilirim; Türkiye'de 1965 senesi sonuna kadar açılan kuyular şunlardır : Middle East şirketi 1 kuyu, American Overseas 10 kuyu (bu, Kâhta'yı keşfetmiştir, buluş nispeti yüzde 10'dur), American Overseas Talezi 4 kuyu açmış, hiçbir şey bulamamış. Boarçika 4 kuyu, hiçbir şey bulamamış. Dayri Menşel 4 kuyu açmış, hiçbir şey bulamamış. Esso 11 kuyu açmış, hiçbirşey bulamamış. Esso, dünyanın en büyük petrol şirketidir. Bilgisi ve tekniği ne Shell'den, ne de Mobil'den geri değildir. Ancak, yaptığı aramalarda 11 kuyuda hiçbir netice alamamış. Türkiye Petrolleri'nin buluş nispeti ise yüzde 13'tür. Yani, dünyada ortalama yüzde 10 kabul edersek, ortalamanın üstünde bir neticedir.... Çelikli dediğimiz sahanın yarısı Esso'ya aittir. Terk etti gitti. Arama yapmadı, lüzumlu görmedi veya jeolojik görüşü buydu. Demek istediğim, en büyük şirketlerin dahi petrol bulamadığı yerlerde Türkiye Petrolleri pekâlâ petrol bulabilmiştir... Hattâ Esso'nun terkettiği yerde gidip petrol bulabilmişiz.»

İHSAN TOPALOĞLU
Yeraltı servetlerini korumak için...

Bol ruhsat - az iş

Burada, yabancı petrol şirketlerinin taktiği apaçık ortaya çıkıyor: Çeşitli petrol alanlarında bir sürü paravan şirket kullanarak, paşa gönülleri çektiği kadar ruhsat alıyorlar. Ancak, bu alanları, istedikleri sürece âtıl halde tutuyorlar. Öte yandan, Türkiye Petrolleri ise, bir bölgede sadece 8 ruhsatla yetinmek durumunda kalıyor. Nitekim, aşağıdaki tablo, yabancı petrol şirketlerinin bu taktiğini gözler önüne sermektedir. Özellikle, 27 Mayıs 1960 tarihine kadar yurdumuzda petrol bulmak zahmetine hiç katlanmamışlardır. Yine ne yapmışsa, bizim **TPAO** yapmıştır.

1954-1971 döneminde TPAO'nun 468 kuyuya tekabül eden 781 bin 956 metrelik sondajına karşılık, öteki şirketler (büyük ve küçük çapta 51 şirket), 277 kuyu açarak 506 bin 043 metre sondaj yapmışlardır.

Yabancı petrol şirketleri, yurtiçi petrol üretimini artırma yolunda, görüldüğü gibi, hayli isteksiz davrandıkları halde, hempetrol ithalini artırıcı yöntemlerin tezgâhlanmasına çok çalışmışlar ve, elhak, bunda başarılı da olmuşlardır!

Nitekim, yine DP iktidarı döneminde, 1957 ve 1959 yıllarında Petrol Kanununda 6558 ve 6987 sayılı değişiklikler gerçekleştirildi. Kullanılan slogan ise hayli ilginçti :

«Mahsul ithali yerine hampetrol ithal ederek Türkiye'de rafine etme..» Böylece ithal malı petrol, yerli hampetrole rakip hale getirildi. Bunun doğal sonucu da, yerli hampetrol arama ve üretiminde yapılan yatırımların gün geçtikçe azalması oldu.

Cömertçe dağıtılan imtiyazlar

Yabancı petrol şirketlerinin yurdumuzda rafineri kurma hakkını elde etmeleri de, hayli ilginç bir döneme rastlamıştır. Bu yıllarda, dünya petrol üretiminde tüketimi aşan bir fazlalık göze çarpıyordu. Böylece, yabancı şirketler, dönemin özelliğine uygun düşen bir imtiyazı DP iktidarından koparmayı bildiler.

Zamanın Petrol Dairesi'nin, yabancı petrol şirketlerinin bir ortaklığı olan ATAŞ rafinerisine cömertçe dağıttığı imtiyazlar şunlar oldu :

★ **Yurt dışından gelen hampetrol, rekabet fiyatı ile değil, açıklanacak monopol fiyatı ile ithal olunacaktır,**

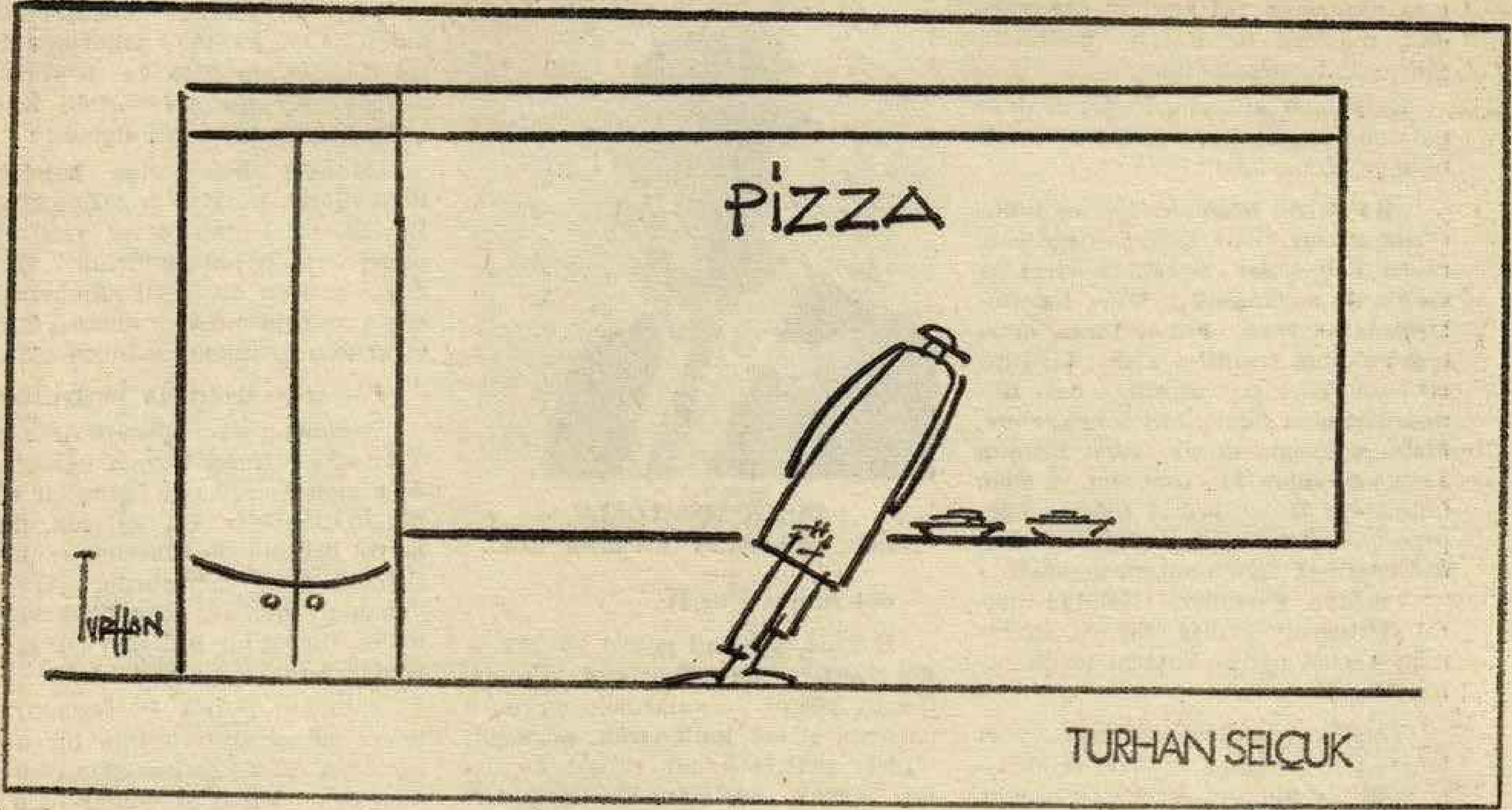
★ **İlân edilen fiyat ise, serbest piyasa fiyatının yüzde 30-35 üstündedir,**

★ **Rafineri, bu imtiyazlı şartlarla 80 yıl işletme hakkına sahip olacaktır,**

★ **Yerli hampetrolün kullanılması halinde, şirketler, bunu rekabet fiyatından alacaklardır.**

Ancak yabancı şirketler, yerli petrol kullanma yükümlülüğünü, imtiyaz belgesine işlemez hale getirecek ölçüde sınırladılar. Yerli hampetrol, evsafı, kurulan rafineri tesislerinin şekline ve ekonomisine uygun düştüğü takdirde kullanılacaktı. Oysa, ATAŞ, yerli hem petrolün evsafına uygun bir kuruluş değildi!..

Yıllar	TPAO	Mobil	Shell	Overseas	Ersan	Toplam Ton
1955	178.596	—	—	—	—	178.596
1956	305.616	—	—	—	—	305.616
1957	298.139	—	—	—	—	298.139
1958	328.543	—	—	—	—	328.543
1959	372.889	—	—	—	—	372.889
1960	362.485	—	—	12.687	—	375.172
1961	414.271	14.202	13.243	32	—	441.743
1962	510.655	51.795	32.943	—	—	595.393
1963	613.650	56.866	62.377	—	13.142	746.035
1964	631.586	158.298	100.990	—	30.544	921.418
1965	701.275	443.304	348.172	—	41.299	1.534.050
1966	765.193	521.369	712.980	—	41.173	2.040.715
1967	988.567	632.135	1.056.747	—	47.951	2.725.400
1968	1.024.580	673.419	1.357.076	—	48.418	3.103.493
1969	1.110.000	609.000	1.830.000	—	49.699	3.598.699
1970	1.064.024	477.419	1.943.827	—	56.749	3.539.019

İthal malı petrol pazarı

Sonuç olarak, kudretli yabancı petrol şirketlerinin baskısı ve çeşitli oyunlarıyla Türkiye, gittikçe artan ölçüde, ithal malı petrole dayalı bir enerji yapısına sürüklendi ve halen de sürüklenmektedir. Türkiye'de, yerli petrol üretim artışının çok üstünde bir **rafineri kapasitesi** yaratıldı. Yeni rafinerilerin tam kapasiteyle çalıştırılması sonunda, yabancı hampetrol ithali kaçınılmaz bir biçimde arttı. Örneğin, 1970 yılında yurdumuzun ihtiyacının yüzde 17.9'u yerli kaynaklardan sağlandı. Ancak, **yurtiçi üretimde yüzde 2.2'lik bir azalma kaydedilirken, ithal edilen petrol oranında yüzde 34'lük bir artış** meydana geldi.

Enerji politikamızda, yıllar içinde, petrolün yeri sürekli olarak büyürken —ki bu, büyük ölçüde petrol ithalâtını da artırmakta ve sanayimizin dışa bağımlılığını pekiştirmektedir—, öteki yerli enerji kaynaklarımızın yeri küçüldü. Bu durumu, aşağıdaki tablo büyük açıklığıyla gözler önüne sermektedir. 1967 yılından bu yana, petrolün yerinin sürekli olarak artış gösterdiğini de bu arada belirtelim.

TİCARİ ENERJİ KAYNAKLARI

	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967
Taşkömürü	21,9	21,3	21,2	20,6	19,4	19,2	17,4
Linyit	8,9	10,0	10,2	10.1	12,2	12,4	11,5
Petrol	18,6	21,1	22,6	24,3	25,6	28,4	32,4
Hidrolik	1,0	0,8	1,4	1,0	1,3	1,2	1,2

Görüldüğü üzere, enerji politikasında da dövize dayalı petrol tüketimi alabildiğine teşvik edildi. Örneğin, linyitle çalışabilecek elektrik enerjisi santrallerinde de, gayet ustaca yönetilen dış baskılarla, **fuel oil** kullanıldı. Uzmanlar, yakın bir gelecekte, Türkiye'nin 200 milyon dolara yakın petrol ürünleri ithal etmek zorunda kalacağını hesaplamaktadırlar. Oysa Türkiye, enerji politikasını, ithal malı petrole değil, mümkün olduğu ölçüde yerli kaynaklara dayandırmak zorundadır.

Petrol sorunu, 1963 yılından itibaren Türk kamuoyuna ve belli ölçülerde mal edilebilmiştir. Millî petrol dâvası, büyük ölçüde benimsenmiştir. TBMM'de konu ile ilgili olarak araştırma komisyonları kurulmuş, raporlar yazılmıştır. Konu, çeşitli uzmanlar ve yazarlar tarafından enine boyuna, incelenmiştir. Hattâ, kamuoyunun baskısıyla, zamanın AP iktidarı, 1967 ve 1969 yıllarında, 1954 tarihli Petrol Kanununda değişiklik getirecek bazı tasarılar hazırlamıştır. Ne var ki, Amerikalı Max Ball'un hazırladığı Petrol Kanunu ve yurdumuzun çıkarlarına aykırı uygulaması devam edip gitmektedir.

Reform Hükûmeti ne yaptı?

Sonunda, 12 Mart Muhtırası geldi ve **«Anayasanın emrettiği reformları Atatürkçü bir görüşle ele alıp gerçekleştirecek olan»** Birinci Erim Hükümeti kuruldu. Enerji ve Tabiî Kaynaklar Bakanlığına, ulusal petrol dâvasını öteden beri savunan İhsan Topaloğlu getirildi. Programda, petrol sorununa hayli radikal bir biçimde yaklaşıldı ve şöyle denildi:

«Petrol kaynaklarının arama ve işletilmesinde Anayasa'ya uygun olarak yeni bir politika uygulanacaktır (Anayasa, madde 130). Bu konuda ihtisaslaşmış devlet kuruluşuna öncelik verilecekti"

Petrolde üretimden alınan devlet payı ve başkaca vergilerin bütün dünyada uygulanan düzeye ulaştırılması sağlanacaktır.

İthal malı hampetrolün de fiyat yönünden en uygunlarını elde etmek için sınırlayıcı hükümlerin kaldırılması sağlanacaktır.

Ulusal petrol sanayiinde Petrol Ofisi, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığına bağlanacak; Türkiye'de ana satış işleri devletleştirilecek ve bu, yeni ulusal örgüt eli ile yapılacaktır.

Yakıt kullanılmasında ulusal çıkarlarımıza en uygun plân ve program hazırlanacaktır."

Arkasından, yeni bir petrol kanunu tasarısı, İhsan Topaloğlu tarafından hazırlatıldı. Tasarı, 1954 tarihli Petrol Kanununu temelinden değiştiren bir nitelik taşıyordu. Ancak, önce İhsan Topaloğlu, sonra da 11'ler, Birinci Erim Hükümetinden istifa ettiler.

İkinci Erim Hükümeti kuruldu ve petrol konusu, yeni hükümetin programında, birinci programa kıyasla, açık-seçikliğini kaybetti. Şöyle denildi:

Siyasi partiler ve örgütlenme gereği

Siyasi partiler, içinde bulundukları toplumun sosyo-ekonomik niteliklerine uygun olarak meydana gelirler, o toplumda kendilerine olan gerek ölçüsünde serpilir, büyür ve bir anlam kazanırlar.

Örneğin, yeni bağımsızlığına kavuşmuş bir Afrika ülkesinde çift-partili bir «Westminster» modelinin sağlıklı bir şekilde işlemiyeceği savı, büyük bir olasılıkla, doğrudur. Çünkü, o Afrika ülkesinde böyle bir siyasal yapıyı ayakta tutacak ve besleyecek bir toplumsal taban henüz oluşmamıştır. Böyle bir toplumda sosyal ve ekonomik değişimin motoru olma görevini yüklenmiş otoriter bir **tek-parti** düzeni bulmamız daha doğal olacaktır.

Bunun aksine, sanayileşmiş, yoğun iş-bölümü nedeniyle büyük çapta sosyal ve ekonomik çıkar farklarını bünyesinde barındıran bir toplumun da **tek-partili** bir düzenin dar kalıplarına tahammül edemiyeceği, açık bir gerçektir. Toplumsal yapısı işveren, işçi, tüccar, küçük çiftçi, büyük çiftçi kitlelerinin kendilerine özgü çıkar farklılaşmalarıyla bölünmüş bir ülkede, partilerin herbirinin ayrı bir grupun çıkarını dile getirdiği çok-partili düzeni kaçınılmaz olmaktadır.

Bu nedenlerle, tıpkı faşizmin de, diktatörlüklerin de, demokrasilerin de kendilerine en uygun toplumsal ortamlarda gelişip yaşadıkları gibi, siyasî partiler de niteliklerini ve renklerini içinde bulundukları toplumun varmış olduğu gelişme düzeyinden alırlar.

Feodal bir toplumda siyasî partiler (eğer denilebilirse) saray çevresinde yaşayabilen ve saray entrikalarının şekillendirdiği köksüz ve tabansız kuruluşlardır. Sanayileşen bir toplumda ise, siyasî partiler nitelik değiştirmeye başlarlar. Aristokrasiye karşı meşrûiyet savaşı veren burjuvazinin ve giderek burjuvaziye karşı meşrûiyet savaşı verecek olan işçi sınıfının temsilciliğini yapmaya başlayan siyasî partiler yalnızca niteliklerini değil, çaplarını ve örgütlenme usullerini de değiştirmeye zorlanırlar. Milyonların elde ettiği oy hakkını kendi partilerine akıtabilmek için siyasî partilerin artık büyük örgüt partileri haline dönüşmesi, ülkenin en ücra köşesine kadar sesini duyuracak bir örgüt ağı kurması gerekmektedir.

Sanayileşmesini tamamlamış ve tüketim toplumu haline dönüşmüş toplumlarda ise, çok yüksek millî gelirin, sosyal refah devletinin ve giderek güçlenen orta sınıfların yarattığı daha dengeli ve âdil görünen bir toplum düzeninde, toplumun kaybolan sivrilikleri, etkilerini siyasî partilerde de gösterir. Böyle bir ortamda siyasî partiler de bagajlarındaki sivrilikleri boşaltır, herkese hitap etmeye çalışan çok yönlü partiler haline dönüşürler. Artık sorun, birbirlerinden çok fazla tedirgin olmayacak çıkar gruplarını mümkün olan en yüksek sayıda kendi partilerine kanalize etmektir. Böyle bir ortamda küçük partiler kaybolur ve çift partili bir sistemin yaşayabileceği sosyo-ekonomik koşullar gerçekleşir.

Tabandan gelecek destek ve talepleri yukarıya taşıyacak, yukarıda oluşacak çözüm yollarını tabana indirecek disiplinli ve bilinçli bir örgüt, günümüzün Türkiyesinde, demokratik hayatımızın vazgeçilmez unsurları olan siyasî partilerimizin sağlıklı ve yararlı bir şekilde çalışabilmeleri için kaçınılmaz bir gerek olarak belirmektedir. Bu anlamda örgüt modern bir partinin gözü, kulağı ve dili olmaktadır. Fakat, son gelişmelerden ve uğraşılardan da anlaşılmaktadır ki, **«kadroculuk»** zihniyetini taşıyan, ya da böyle bir zihniyeti kısa dönemli siyasal çıkarları için tercih eder görünen bir kısım aydın ve siyasimiz, siyasî parti örgütlerimizin gücünü kırıcı, etkisiz bırakıcı bir takım tasarılar oluşturmaktadırlar.

Modernleşen ve gelişen bir Türkiye'nin nabzını geniş, disiplinli örgütlerin elinden koparmak, siyasî partilerimizi güçsüz ve etkisiz bırakacak hatalı bir yoldur. Toplum sorunlarına açılamayan siyasal partiler yurttaş tercihlerinin ne yönde olduğunu yeterince bilemiyecek, siyasal yapıyla halk yığınları arasında bu şekilde oluşacak bir kopukluk, demokratik süreçte tıkanıklıklar ve patlamalar meydana getirecektir. Öbür yandan, seçim bölgelerindeki adayları partinin program ve ilkeleri yönünde denetleme yetkisinden yoksun bırakılmış bir örgüt, adayların siyasal tutarlılığını sağlamaktan uzak kalacak ve sokakta önlemeye çalıştığımız anarşi, kendi ellerimizle parlâmentoya taşınmış olacaktır. Ön seçimler ve siyasî partiler üzerinde tartışmaların sürdürüldüğü şu sıralarda yetkililerin ve kamuoyunun demokratik yaşantımızın geleceğini büyük ölçüde etkileyecek bu konu üzerinde çok dikkatli olmaları gerekmektedir.

Tek parti döneminin yukarıdan buyruklarla yönetilen **«devlete tâbi örgüt»**ünden bambaşka bir nitelik ve amaç taşıyan **«millete tâbi örgüt»** şeklinin gelişmesi, değişen Türkiye'nin, Türk siyasî partileri üzerindeki talep ve baskılarının bir sonucudur. Bu nedenle CHP içerisindeki son gelişim de dahil olmak üzere, yaşanılan çağın ve varılan modernleşme düzeyinin gereği olarak Türk siyasî partileri, dar kalıplı kadro partilerinden, yığınlara seslenen örgüt partilerine dönüşmek zorunluğunu duymuşlardır:

AHMET N. YÜCEKÖK

«Petrol Kanununun millî menfaatlere aykırı hükümleri süratle değiştirilecek, ihtiyacımız olan petrolün millî kuruluşumuz tarafından yurt içinde sağlanması temel hedef teşkil edecektir. Uygulamada görülen millî menfaatlere aykırı aksaklıklar düzeltilecek, akaryakıt ana depolarının devletimizin her türlü ihtiyacını emniyetle karşılayabilecek durum ve kuruluşa kavuşması sağlanacak...»

Hulasa-i kelâm!

12 Mart Muhtırasından bu yana tam 15 ay geçti. Ve haftanın başında Melen Hükümeti, güven oyu alarak, göreve başladı.

Melen Hükümetinin programında, petrol konusuna şu sözlerle yer vermiştir :

«Petrol Kanununun uygulamada millî menfaatlere uygun düşen hükümleri süratle değiştirilecek, ihtiyacımız olan petrolün yurt içinde

sağlanması temel hedef teşkil edecektir. Akaryakıt ana depolarının Devletimizin her türlü ihtiyacını emniyetle karşılayabilecek durum ve kuruluşa kavuşması sağlanacaktır.

Petrolün aranması, üretimi ve dağıtımı ile görevli kamu kuruluşlarının âhenkli bir bütün haline getirilmesine çalışılacaktır.»

Melen Hükümetinin programında bu cümleler yer alırken, Türkiye'de hâlâ, 1954 tarihinde DP iktidarı tarafından çıkartılan ve İsmet Paşa'nın, bir zamanlar, «Bu, kanun değil, kapitülâsyon lâyihasıdır» diye bayrak açtığı Amerikan modeli Petrol Kanunu hükmünü sürdürmektedir. Bu kanunun mimarı ise, dev petrol tröstlerinin avukatı, Max Ball adında bir Amerikalıdır.

Irak'ta Petrol

Soluk kesen dakikalar

Bütün Irak halkı, kentlisi-köylüsüyle, radyo ve televizyonlarının başına toplanmış, merakla, heyecanla bekliyordu. Günlerden, 1 haziran 1972 idi. Akşamdı. Irak'ın kaderiyle ilgili, çok önemli bir kararın açıklanması bekleniliyordu. Yabancı bir petrol şirektine verilen ültimatomun süresi sona ermişti. Irak Devrimci Komuta Konseyinin tavrının ne olacağı, herkes için merak konusuydu.

Beklenen an geldi. Irak Devlet Başkanı ve Devrimci Komuta Konseyi Başkanı Ahmet Hasan Al-Bakır'ın sert sesi duyuldu :

«Arap Milletine karşı sürdürülen sömürgeci politika, arapların zenginliklerini, özellikle petrol zenginliklerini ele geçirmek ve denetim altına almak maksadına yönelmiş maddi çıkarlara dayanmaktadır. Saldırganlık ve hırsızlıktan başka birşey olmayan sömürge politikası, Arap milletinin bölünmesi, emperyalizm ve siyonizmin Filistin'e ve Basra Körfezine yerleşip güçlenmesiyle şimdiye kadar sürdürülmüştür."

«Petrol şirketleri, bir ülkeyi soymayı amaçlayan sömürge politikasının sembolleridir. Gerçek ulusal bağımsızlık, ulusal egemenlik, bu şirketlere empoze edilmeksizin, tam olamaz» diyen Irak Devlet Başkanı, sonunda, merak ve heyecanla beklenen açıklamayı yaptı :

«Irak Petrol Kumpanyası (IPC), Irak'taki bütün tesis mallarıyla birlikte devletleştirilmiştir.»

Bu açıklamanın yapıldığı saatlerde, Suriye'de, Devlet Başkanı Hafız El-Esat, Irak Petrol Şirketinin kendi ülkesindeki tesislerinin millileştirildiğini Suriye halkına açıklıyordu. Ve aynı anda, yabancı petrol şirketinin tesisleri, Suriye Ordusuna mensup kuvvetlerce işgal ediliyordu.

Önemli bir adım

Irak Petrol Şirketinin iki ülkedeki mal varlığı, toplam olarak, 350 milyon dolar olarak hesaplanmaktaydı. Şirketin ortakları ise şunlardı : **«BP», «Shell», «Company Française Petrolaire», «Esso», «Mobil».**

Irak ve Suriye, aldıkları kararlarla, doğal kaynaklarına sahip olma yolunda önemli bir adım atmış; yarım yüzyıla yakın zamandır Ortadoğu'da hükümetler devirten, hükümetler kurdurtan yabancı petrol çıkarları, böylece esaslı bir darbe yemiş oluyordu.

BP, Shell ve **Mobil** gibi, dünyanın dev tröstleri Ortadoğu'da büyük bir darbe yerken, acaba, Türkiye'de uzun süredir tartışma konusu yapılan Petrol dâvasının durumu neydi? Bu konuda neler yapılmış, nerelere gelinmişti?

Günlük tartışmalardan sıyrılıp sorun'un temeline inildiğinde görülecektir ki, çeşitli hükümetler zamanında, **«reform»** adı altında yapılan küçük çaptaki birtakım çıkışlar, her seferinde, **«demokratik»** örtü altındaki iri kayalara çarpmış ve sonuçsuz kalmıştır. Bu kayalar ne zaman, hangi koşullar altında oluşmuştur ve nitelikleri nedir? İşte TOPLUM, müslüman Arap ülkelerinin, bu hayati konuya parmak bastıkları bir sırada, bu haftaki kapak konusunu bu sorulara ışık tutmak için hazırladı.

CHP

Gruptaki tıkanıklık

Meclis Genel Kurul üyelerini salona çağıran ziller CHP için çalıyor; koridorda fraklı bir adam dolaşıyordu: Oturumu yönetmekle görevli Meclis Başkanvekili, Nurettin Ok!

Nurettin Ok, 45 dakika önce yoklama yapmak istemiş, CHP'lilerin Grup toplantısında olduğunu haber alınca, oturuma 10 dakika ara vermiş, 10 dakika sonra gene kürsüye çıkıp zillere bastığı halde çoğunluk sağlanamamıştı.

Üzerinde frakla koridora çıkan Nurettin Ok, dert yanıyordu:

— "Zaman kazanmak için 10 dakika ara verdim... Hiç değilse yoklamaya katılsalar da, sonra çıkıp toplantılarına devam etseler... 30 kişiye ihtiyacım var, çoğunluk için..."

İkinci toplanma zili de dakikalarca, aralıksız çaldı ve ancak, oturumun başlaması gereken saatten tam 45 dakika sonra CHP'li parlâmenterler, Genel Kurulun AP sıralarına açılan kapısından içeri girmeğe başladılar.

FİKRET GÜNDOĞAN
Bunalımın sürdürülmesi için...

Cumhuriyet tarihinde, hükümet müzakerelerini ilk kez 45 dakikalık bir gecikmeye uğratan "neden", gene Cumhuriyet tarihinde CHP Grupunda ilk kez Genel Başkanın Meclis konuşmasının -sırf bir gövde gösterisi amacıyla- denetlenmesi çabalarından ileri geliyordu. O sabah Grupta Başkan vekilikleri için seçimler yapılmış ve Ecevit aleyhtarı çoğunluk, Başkan vekilliklerine, Ecevit aleyhtarı Hüdai Oral ile Orhan Kabibay'ı seçmişti. Meclis Grup Başkan vekillikleri için seçim yapılması normaldi. Nitekim daha önce, Necdet Uğur'un istifası ve Kemal Demir'in de Bakan olmasıyla boşalan yerler için seçim yapılmış; ancak adaylar, salt çoğunluğu sağlamamışlardı. Meclis Grup Başkanlığı için seçim ne kadar normalse, Senato Grup Başkan vekillikleri için -ortada fol yok, yumurta yokken- güven oyuna giderek, sırf, "Ecevitçi" diye, İstanbul Senatörü Fikret Gündoğan'ı düşürmek de o kadar anormaldi.

Ama, Genel Başkanın, Genel Merkez ile Meclis Grupu arasında tesanüdü sağlama yolundaki bütün uzlaştırma çabalarına rağmen, bir grup CHP'li Parlâmenter, Partinin görünümüne **"İki başlı"** bir karakter vermek için, elden ne gelirse yapmağa devam ediyorlardı. Nitekim, Meclis İçyönetmeliğinin hükümlerine dahi aldırmaksı-

Bin tane civciv

Sendikacı Baba Şevki'yi işinden atıyorlar. (Bu sıra işinden atılmayan mı ararsın? Bir işsizlik dalgası ortalığı kasıp kavuruyor.) Baba Şevki ne yapayım diye düşünürken, Belediyede musluk tamirciliği açılıyor. Oraya giriyor. Ancak bir iki ay barınmıyor. Sendikacılığı başına belâ, ardından gelen yazıyla ordan da atıyorlar. Kalıyor mu ortada... Ne yapayım, ne edeyim diye düşünürken, bir arkadaşı:

«Tavukçuluk yap!..» diyor.

Alıyor bin tane civciv. Elinde keser, testere, kümesler yapıyor. Civcivleri gününe göre bir kümese yerleştiriyor. Üç günlüğünü bir yana, beş günlüğünü öbür yana. Bir haftalığını öteki yana. Civcivler büyüyecek, tavuklaşacak, kimi yumurtlayacak, kimi etlik olacak. Derken bir hastalık geliyor. Hadi ilâç! Sularını ilâçla, yemlerini ilâçla... Bir yandan tedavi, bir yandan koruma...

Baba Şevki'nin anasından emdiği burnundan geliyor.

«Birisine beddua mı edeceksin...» diyor. «Bundan sonra, Allah belânı versin demiyeceksin.»

«Ne diyeceksin Baba Şevki?»

«Allah sana bin tane civciv versin, diyeceksin.»

«Öylesine beter?»

«Hemi de nasıl!..»

Baba Şevki şimdi civcivleri elden çıkarmak istiyor. Alan yok ki, çıkarsın! Çarnaçar civcivliğe devam. Kitaplar getirtiyor, bilenlere danışıyor. Fabrika işçiliğini bırakıp kümese giriyor. Oluyor mu sendikacı Baba Şevki, tavukçu Baba Şevki!..

«İnşaallah tutturursun Baba...»

«İnşaallahı, maşallahı yok. Bu deveyi güdeceğiz.»

Deveyi güdemezse bile, şimdilik civcivleri güdüyor.

Mimar Demir de işsiz.

«Yahu memleketin bunca mimara ihtiyacı var.»

«Var ama, bize yok.»

«Neden?»

«Bir kez mimlemişler. Nereye başvursak üç gün barındırıyorlar, dördüncü gün ardımızdan bir yazı geliyor, işimize son veriyorlar.»

«Ne yapacaksın?»

«Şurası kesin... Mimarlık yapmıyacağım bir daha.»

Mesleğinden oluyor.

«Geçim?»

«Bir kitapçı dükkânı açacağım. Esnaflık, senin anlayacağın kitapçılık yapacağım.»

«Hür teşebbüs.»

«Tamam, hür teşebbüsten yana olacağız. Bir de bahtımızı biz deneyelim. Hani memleketin milyonlarca hür teşebbüs sahibi sabahları gözlerini açınca mücadeleye girmiyorlar mı, biz de her sabah hayatı yeniden fethe çıkacağız.»

«Hayırlısı olsun!»

Sendikacı Baba Şevki, Mimar Demir öyle de, biz çok mu iyiyiz? Gazeteden dehledikleriden bu yana, aylardır, hür teşebbüsten yanayız. Yazı, çizi işi, ne verirlerse yapıyoruz. Bâbıâli'de bir yazı pazarı var. Bizim mallar pek para etmiyorsa da, onun bunun malına kaş, göz takıyoruz, ağız, burun ekliyoruz.

Çocuğum soruyor:

«Baba necisin sen?»

«Yazarım.»

«Nerde yazarsın?»

«Elinin köründe..» diyemiyorum. Zaten biz kırılmışız, bir de çocuğu kırmayalım. Kem küm ederken, hatırıma bir karşılık geliyor:

«Şurda, burda..» diyorum..

«Ben büyüyünce yazar olmayacağım.»

«İyi edersin.»

«Yazarlık çok zor değil mi?»

«Adamına göre.»

Lâfı burda düğümlüyoruz. Çocuk üstüme varmıyor, ben de üstelemiyorum.

Bir ben miyim? Nice has yazar varsa, hepsi işsiz. Hepsinden de patronlar taunlu gibi kaçıyorlar. Bâbıâli kodamanlarından birine:

«Suya sabuna dokunmayan bir şeyler yazsam.»

«Vallahi görüyorsun, ilândan yer kalmıyor.»

«Kıyıda, köşede?»

«Kıyı köşe kalmadı, hep ilân. Elimizin altındaki adamlar bile yazacak yer bulamıyorlar.»

Gün ola, harman ola... Ne gün oluyor ne harman! Harmandaki taneler ya da samanlar gibi savrulan bizleriz. Bir milyonluk bir okuyucu var ki, yazarını arıyor. Yazarı gazetelerde görünmediği için de rastgele gazete alıyor. Bunu patronlar biliyor, biz de biliyoruz. Falih Bey, Ahmet Emin Bey, Ali Naci Karacan, Kâzım Şinası üç-beş kuruş korlar, bir gazete çıkarırlardı. Onların döneminde gazete demek, yazar demekti. Bugün milyonlarca lira, rotatif, ilân... Bir de fikir söylemiyeceksiniz, etliye sütlüye karışmıyacaksınız. Ortada görünmeyenler ise bunu yapamıyanlar.

Adamın biri, bunlu gününde:

«Felek, kolun kanadın kırılsın...» diyesi olmuş.

Felek de ordan geçermiş, yakasına yapışmış:

«Ben sana ne yaptım?»

«Sen kimsin?»

«Ben Felek'im.»

«Bir şey yapmadın.»

«Niye kolun, kanadın kırılsın, diyorsun?»

«Ne bileyim ben, herkes diyor kızdığında, ben de diyorum.»

Ağzımızı açsak, Felek'in karşımıza çıkacağından korkar olduk.

MEHMED KEMAL

..ken, sırf Parlâmento çatısı altındaki gövde gösterisine devam etmek için, aynı gün Senato Grupunda güven oyuna gidilmiş ve Genel Merkezle fikirleri bağdaşan Grup Başkan Vekillerinden Fikret Gündoğan'a güvensizlik oyu verilmişti.

Amaç, CHP içinde Kurultay'ın kesin iradesiyle sona erdirilen bunalımı Grupta sürdürmekti.

Engelleme Çabaları

Parlâmentodaki CHP kanadının "Kurultay yenikleri" Grup Başkan Vekilliklerini ele geçirerek, Genel Başkan Ecevit'e karşı kasıtlı bir cunta kurmuşlardı. Cunta, ilk eylemini, Genel Başkanın CHP adına yapacağı konuşmayı denetleyerek, az sonraki Hükûmet programı görüşmelerini geciktirmekle başlattı. Bunun için de, Grup Başkanlığına bir önerge verilerek, Genel Baş-

kanın az sonra Mecliste yapacağı konuşmanın değiştirilmesi istendi. Önerge sahipleri (Muammer Erten ve İlhami Sancar), "Genel Başkanın, Hükûmet programı üzerindeki konuşmasında reform atılımlarını destekler şekilde konuşmasını arz ve teklif ediyorlar" dı.

Sanki Ecevit, reformlara karşıydı!

Ecevit ne istiyordu? Ecevit, **"Reform yapılıyor görüntüsünün verilebilmesi uğrunda, reformculuğun yozlaştırılmasına, sulandırılmasına taraftar değil"di Bu uğurda "Demokratik kuralların zorlanmasına ve seçimlerin geciktirilmesine taraftar değil" di.**

Fakat, kademe kaymasıyla, aylıkları da 12 bin 600'er liraya çıkan parlamenterlerin bir kısmı, seçimler olursa bir daha Parlamento'ya dönmeme endişesiyle, birdenbire reformcu kesilmişlerdi.

Ecevit —yani Genel Başkan ve Grup Başkanı—, bu önergenin Anayasada, Kurultay kararlarına da, Parti tüzüğüne de ters düştüğünü; bu bakımdan, oylanmaması gerektiğini öne sürdü. Ne var ki, önerge kabul edilmişti! Konuşmada bazı rötuşlar yapıldı. Basına dağıtılan konuşma metninin bazı sayfalarını alttan ve üstten kesildiği görüldü. Fakat Genel Başkan Ecevit, gene de **"CHP nin, Hükûmetin normal demokratik rejime dönüş yolundaki her iyi niyetli çabasına destek olacağını, seçimlerin zamanında yapılması için kendi üzerine düşenleri yerine getireceğini, sosyal ve ekonomik reformlar konusunda kendi reformculuk anlayışına veya demokrasi anlayışına uyan girişimler olursa destekleyeceğini, fakat reform adı verilen her tasarıyı veya girişimi reform diye kabul etmek ve dekteklemek zorunluğunu duymıyacağını"** belirtti.

"Döner döner gene okur..."

Ecevit, Gruptaki çıkışlar üzerine, konuşmasının başından sonundan bazı sivri bölümleri yontmuştu ya, tamam, "taze reformcu" Grup üyeleri tatmin olunmuşlardı! Oysa Ecevit'in konuşmasındaki rötuşlar, Mimar Sinan'ın, minaresini eğri bulanlara, **"Peki, bir ip getirin de düzeltelim"** demesinden farksızdı.

"Taze reformcu, CHP'li parlamenterler, eğri buldukları minarenin iple düzeltilmesi karşısında —sözlerini dinletebilmiş olmanın verdiği sevinçle— bir süre rahat ettiler. Ancak, Ecevit'in konuşmasını "etraf"ın da desteğiyle sindirmeğe başladıktan sonradır ki, yeni seçtikleri Grup Başkan Vekili Hüdai Oral'ı, CHP Grupu adına, ikinci kez kürsüye çıkartarak, **"CHP Grupu adına bir-iki noktayı daha belirtmek için söz almış bulunuyorum"** dedirtmek zorunluğunu duydular. Hüdai Oral'ın **"belirt mek istediği bir-iki nokta"** zaten daha önce belirtilmişti. Birincisi, **"köklü reformların mutlaka yapılması meselesi"**, öbürü de **"CHP'nin, demokrasiyi vazgeçilmez, temel prensip olarak kabul etmiş bir parti olduğu"** idi!

CHP Grupu adına hesapta olmayan bu söz alma ve arkasından "dam üstünde saksağan" misali konuşma, ilk plânda, zihinlerde bir soru işareti yarattı: Sanki Ecevit, **"biz reformlara karşıyız"** demişti ve demokrasi yerine başka bir lâf kullanmıştı!..

Ama, **"Kurultay yeniği"** Oral'ın "CHP Grupu adına ikinci kez" kürsüye çıkmasının altında yatan anlam (kendisi, aynı gün, Grup Başkan Vekili seçilmiştir), **"CHP Grupu adına Bülent Ecevit tek başına söz söylemez"** izlenimini yaratmak ve yaymak, **"Biz de varız"** demekten başka birşey değildi.

"Biz de varız" diyerek ortaya çıkanlardan biri de, Hükûmet Programıyla ilgili müzakerelerin Senato safhasında CHP adına söz alan Mehmet Hazer'di. Senato Grupundan —Fikret Gündoğan'ın aksine— güven oyu alan, "taze reformcu" Mehmet Hazer, CHP Senato Grupu adına yaptığı konuşmada âdeta Ecevit'in Meclisteki konuşmasına cevap verdi. Ecevit, "Erim Hükûmetlerinin reformlar konusunda başarılı olmadığına" mı değinmişti; Hazer, "Erim, reformlar konusunda asla sapma yapmamıştır.!" diyordu. O sırada birisi de çıkıp, "hangi reformlar?" diye sorsa; acaba Hazer, hangi reformu sayacaktı, orası bilinmiyordu!

Hazer, Senatonun anfisinde yaptığı konuşmada, HP Genel Başkanıyla il gili şikâyetlerini de sıralayıp duruyordu. Ve müzakerelerin konusu Hükûmet programı değil de, hâlâ Ecevit ve CHP meselesiydi! Anlaşılan, Hazer, Kurultay kâbusundan bir türlü sıyrılamamıştı!

BUNLAR DA KİM OLA Kİ?

CHP **İlhami Sancar, CHP İstanbul milletvekili Tüzüğünde yapılacak değişiklikleri eleştirirken, her nedendir bilinmez,** "tepeden inmelerden ve dışardan gazel okuyanlardan değilim" **demiş.**

Haydi dışarıdan gazel okuyanı anladık, herhalde Metin Toker'i kasdetmek istiyor.. İyi ama, "tepeden inme" de kim ola ki?

Yoksa, ötedenberi CHP'nin seçimle iktidara gelemiyeceğini, onun için başka yollar aramak gerektiğini savunan yeni Grup Başkanvekili Orhan Kabibayı mı anlatmağa çalışıyor?

İlaç dalgası

Altın yumurtlayan tavuk

Eğer Ankara'nın Yenişehir semtinde Necatibey caddesine uğrarsanız, bu caddenin sadece 75 metrelik bir bölümünde dokuz bakkal dükkânı; buna karşılık, 12 adet eczaneye rastlarsınız. Bunun nedeni, Necatibey caddesindeki Sosyal Sigortalar Kurumu dispanseridir. Bu dispanserde, aylık ücretlerinden belirli bir oranda sigorta primi kesilen işçiler tedavi görürler ve sağlıkları için ellerine birer reçete verilerek, "şifa bulmaları" dileğiyle gönderilirler. Çünkü dispanserde yatak yoktur, hastalar ayakta tedavi görürler. Sosyal Sigortalar Kurumu'nun, İstanbul'un Beyoğlu semtinde de bir dispanseri vardır. Beyoğlu dispanserinin civarında da durum, Necatibey caddesinden farksızdır. Adım başına bir eczaneyle karşılaşırsınız.

Sadece vergi dairelerindeki hesaplara göre, Ankara'da Sosyal Sigortalar Kurumu dispanserinin bulunduğu Necatibey caddesiyle İstanbul'da Beyoğlu dispanserinin çevresindeki eczanelerin yıllık kazancı, ortalama 4 milyon TL.'dır. Bu kazanç, Sosyal Sigortalar Kurumu'ndan, reçete karşılığı tahsil edilen paralardır ve yüzde 9'u işçinin aylık ücretinden, yüzde 11'i de işverenden -ki dolaylı şekilde işçiden- kesilmiştir. Ve bugün -Çalışma Bakanlığının dosyalarında bulunan raporlara göre-, SSK, sadece Necatibey caddesiyle İstanbul Beyoğlu dispanseri yanında birer eczane açsa, 4 milyon Tl. kazanç sağlıyacaktır.

Kurumun, Türkiye çapındaki yataksız sağlık tesislerinde eczane açamaması yüzünden uğradığı zararsa 40 milyon TL.dir. Kurum, dışarıya kaptırdığı bu parayla, geçen hafta İstanbul'da törenle açtırdığı hastane benzeri, 500 yataklı hastaneden her yıl bir adet açtırabilir.

"Uyan bu hâb-ı gafletten.."

Bütün bu gerçeklerin ışığı altında, Türk-İş uyarır, SSK müfettişleri raporlar hazırlarlar ve ortaya bir matematik gerçek çıkar:

96 kuruşa malolan bir ilâç, eczanelerde 137 kuruşa satılmaktadır ve bu

altın yumurtlayan tavuk yüzündendir ki. SSK, "depocu kârı", "perakendeci kârı" derken, yüzde 40 oranında bir zarara girmektedir.

Nihayet uyanılır. Birinci Erim Hükümeti -yâni "Reform Hükümeti"- zamanında Türk-İş ve Meclisteki işçi milletvekillerinden bazılarının çabasıyla bir kanun teklifi hazırlanır, **"SSK eczane açabilir"** diye. Bu teklif, Komisyondan geçip Meclise gelir. Mecliste bir AP milletvekili (Hüsamettin Başer) kalkar, der ki:

—"Mademki ilâç mevzuu altın yumurtlayan bir tavuktur; Sosyal Sigortalar Kurumu, eczanenin yanısıra ilâç fabrikası da kursun. Kurum, o zaman, hiç olmazsa, memleketin işsizlik sorununa da katkıda bulunmuş olur."

Öyle ya, **fabrika** demek, **istihdam** demektir. İstihdamsa, Türkiye'nin 1 numaralı sorunlarından biridir. Ne var ki, bu konu, Çalışma Bakanlığının hatırına hiç gelmemiştir. Devrin Çalışma Bakanı Atillâ Sav (Birinci Reform Hükümetinde Çalışma Bakanı idi, şimdi tiyatro yazarıdır), teklif sahibi Hüsamettin Başer'i çağırıp kendisine teşekkür etmek ister. Fakat Başer, teklifi yaptığına yapacağına pişmandır. Çünkü Meclis müzakerelerinin ertesi günü, İstanbul'daki özel teşebbüsün ilâç fabrikatörleri **"Kim bu sivriakıllı?"** diye hop oturup hop kalkarlarken, bir yandan da Ankara'yı telefonla arayıp, Nevşehir milletvekiline, AP Grubunun tecrübeli ve yetkili kişileri tarafından gereken dersi verdirtirler. (Yerli ilâç fabrikalarının kârının yüzde 50'si SSK'ndan sağlanmaktadır!) "Sosyal Sigortalar Kurumu ilâç fabrikası da açsın, hiç olmazsa işsizlik sorununun halledilmesine katkıda bulunsun" diyen iyiniyetli Nevşehirli, bir daha, Çalışma Bakanını görünce yolunu değiştirmek zorunda kalır.

Fakat Bakanlık bu teklife sahip çıkmış, kanun tasarısı da, Başer'in büyük bir saflıkla verdiği değişiklik önergesiyle birlikte, Meclisten geçip Senatoya gelmiştir.

James Bond çantalılar

1971 yılının ekim ayının ilk haftasıdır. İstanbul'dan bir uçak kalkar. TK 111 sefer sayılı uçağın yolcularının çoğunluğunu, "James Bond çantalı", şık, avrupa kravatlı, orta yaşlı adamlar teşkil etmektedir. Bunlar, ilâç sanayiimizin temsilcileri, yâni ilâç fabrikatörleridir. Başlarında da Nejat Eczacıbaşı vardır. Eczacılar, başta Eczacıbaşı olduğu halde, Esenboğa havaalanından, Büyük Ankara Oteli'ne, oradan da Büyük Millet Meclisinin Senato koridorlarına uğrarlar. İki gün Ankara'da kalırlar.

O sıralarda -yâni 6 ekim 1971 günlerinde- Büyük Ankara Oteli, Kent Oteli, Bulvar Palas "loby" lerinde ilâç sanayii temsilcileriyle senatörleri bırarada görenler, temsilcilerin devamlı surette dert yandıklarını, senatörlerin de not aldıklarını gözden kaçırmazlar.

Ertesi gün -yâni 7 ekim 1971- Senatonun 122'nci birleşimi sona ererken, Çalışma Bakanlığının, Mecliste görüşülüp kabul edilen kanun teklifi, Senato çoğunluğu tarafından (55 senatörün oyuyla, **"eczane açar ama, fabrika yapamaz"** şeklinde) **reddedilir** ve İstanbul'dan gelen "James Bond çantalı" fabrikatörler de, Esenboğa Havaalanı barmeni İbrahim'e ısmarladıkları viskilerle "zafer"i kutlayarak, THY uçağında neşeli bir dönüş yolculuğu yaparlar.

İkinci raund

İlâç savaşının ikinci raundu, tasarının Senatoda reddedilmesiyle -ki Mecliste kabul edilip Senatoda reddedilen tasarı nâdirattandır!- eczacılar tarafından kazanılmıştır. Gelgelelim, olay basına akseder. Türk-İş araya girer ve gerçekten, "ilâç", bir mesele -hattâ bir ayrac- olur. Tasarı, Senatonun reddi üzerine, komisyonlar arasında âdeta bir bilardo topuna döner. Meclis ve Senato üyelerinden kurulu Karma Komisyonda oylama 5'e 5 sonuçlanınca, Komisyon başkanı Yiğit Köker, **"fabrika kuramaz"** diyenlerden yana oy kullanır ve mesele yeniden Meclise gelir. Meclis, eski kararında ısrar etmektedir. Yâni **"Sosyal Sigortalar Kurumu eczane açar ve ilâç fabrikası kurar"** demektedir.

İstanbul'dakiler, hukukçuları toplarlar ve Ankara'dan sağladıkları **"Anayasa, Meclis İçtüzüğü, Senato İçtüzüğü"** gibi, **"İspençiyari kanunu"**yla pek ilişkisi bulunmayan yayınları incelerler. Ve hukukçuların tavsiyeleri üzerinde anlamağa çalışırlar ki, **"Meclis'in kararı, Cumhurbaşkanı Sunay tarafından imzalanıp Resmî Gazete'de yayınlandığı takdirde, geriye bir tek yol kalmaktadır ki o da, Anayasa Mahkemesine başvurmak"**tır.

"Elde var iki.."

İstanbul'dakiler bir süre beklerler, **"Meclisin bu kararı belki Sunay tarafından imzalanmaz"** diye **düşünürler**; fakat tasarıyı Resmî Gazete'de Cumhurbaşkanının imzasıyla birlikte görünce, kulaklarına kar suyu kaçar, dördüncü raundu da kaybettiklerini anlarlar.

Beşinci raund, **"Anayasa Mahkemesi"**'dir. Bir kanunun iptali için Anayasa Mahkemesine başvurmak, ancak, ya Mecliste grupu bulunan bir parti, ya da yasama meclislerindeki üye tam sayısının altıda biri tutarındaki üyelerin imzası (Anayasa, Madde: 149) ile mümkündür. Dönem, 12 Mart dönemidir ve 12 Mart, Anayasanın şart koştuğu **"bir parti"**'yi -örneğin, AP'yi- iktidardan uzaklaştırmıştır.

İstanbul'daki "James Bond çantalı" adamlar beklerler. Beklerler ki, 12 Mart ortamı son bulsun... Bu bekleyiş sırasında, "akıl hocaları" kendilerine hatırlatırlar; derler ki, 12 Mart Muhtırası, Osmanlı devrinden kalma "İspençiyari" kanunu değildir...

İstanbul'dakilerin akılları başlarına gelir; Ankara - İstanbul arasında mekik dokumağa başlarlar İkinci Erim Hükümetinin Sağlık Bakanı Cevdet Aykan'ın tutumu -hele de ilâç fiyatlarını ucuzlatan kararnameden sonra!- hiç hoşlarına gitmez!..

Hükümet buhranı olunca, sevinirler Cevdet Aykan kabine dışı kalınca, derin bir "Oh!" çekerler. Melen Hükümetinin kurulmasıyla birlikte, gene Türk Hava Yollarının uçaklarıyla Ankara'ya gelerek, Anayasanın 149'uncu maddesinin öngördüğü **"altıda bir imza"**yı toplamağa çalışırlar. İşe, AP'den başlarlar. İmza sayısı 26'yı bulur. DP'ye giderler, 3 imza daha alırlar. **"Elde**

SEKİZ YIL ÖNCE DE...

Yıl 1964...

Sosyal Sigortalar Kanunu değişikliği Mecliste görüşülüyor.

Koridorları yine İstanbul'dan gelen heyetler doldurmuş, bir kulis faaliyetidir gidiyor... Konu: Sosyal Sigortalar Kurumu'nun eczane açmasını önlemek...

Bu çabanın gönüllü savunucuları, birbirleri ardına kürsüye çıkıyor, Sosyal Sigortalar Kurumu'nun niçin eczane açmaması gerektiğini izah ediyorlar: Hür teşebbüs, serbest rekabet vs..

En nihayet bir milletvekili, daha da ileri gidiyor ve Sosyal Sigortalar Kurumu'nun eczane açmasının komünistlik olduğunu söylüyor.

Sonuçta da Parlamento eczane açılmaması yolunda karar veriyor.

Sekiz yıl sonra...

Meclis yine Sosyal Sigortalar Kanunu değişikliğini ele almış; yine eczane konusu gündeminde; yalnız bu defa bir ilâvesiyle: Sigortanın ilâç fabrikası açması da teklif edilmiş...

1964'te söylenen sözler bu kez ilâç fabrikası açılmasını önlemek için kullanılıyor: Hür teşebbüs, serbest rekabet vs..

İşte, Sosyal Sigortalar Kurumu ve ilâç konusunun sekiz yıllık geçmişi...

var iki" derler ve Milli Güven Partisine de başvurarak, İstanbul'da hukukçulara hazırlattıkları **"Anayasa Mahkemesine itiraz"** dilekçesindeki yeterli **imzaları** sağlarlar.

"Kara liste" dekiler

İşte, geçtiğimiz hafta içinde bir-iki **İstanbul gazetesinin manşetine çıkan** ve **6 milyon** türk işçisinin sağlığı uğruna **600 kişinin** çıkarına dokunan oyunun **bir perdesi** de budur.

Bu mücadele İsviçre'nin, Almanya'nın, İngiltere'nin bilmem ne firmasına verilen bir hakkın -Türkiye'de ilâç fabrikası kurma hakkının- Türkiye'nin kalkınmasına katkıda bulunan milyonlarca emekçinin alınteri karşılığından kesilen paralarla kurulmuş bir kuruluşa, Sosyal Sigortalar Kurumu'na tanımama mücadelesidir! Mücadelenin son kahramanları da, 31 AP'li, 3'ü DP'li, 2'si de MGP'li, 36 senatördür.

Türk-İş, bu senatörleri hafta içinde **"Kara liste"**ye aldığını ilân etti.

Türk - İş Genel Başkanı Seyfi Demirsoy ve Teşkilâtlanma Sekreteri Ethem Ezgü'nün imzasıyla Türk - İş teşkilâtına yayınlanan bir genelge ile, Anayasa Mahkemesine müracaat eden Senatörlerden oy istemek için işçinin karşısına çıktıklarında hesap sorulması istendi. Türk - İş'in genelgesinde, bu parlamenterlerin "Halkın mutluluğu için çalışmak" yeminlerini bozdukları da belirtiliyordu.

Türk - İş'in genelgesine, itirazcı senatörler adına Yiğit Köken Senato kürsüsünden cevap verdi. "Türk işçisi birgün Türk - İş'in bu yöneticilerinden hesap soracaktır" dedi.

Yiğit Köker'in anlayışına göre, işçiler çıkacak ve "Siz niye bizim hakkımızı korudunuz?" diye liderlerinin yakasına yapışacaklardı.

Toplum baskıya girdiği sırada, henüz Türk - İş'ten Yiğit Köker'e bir cevap çıkmamıştı...

kamu hizmetlileri

İki geri, bir ileri..

Parlamentoda şu günlerde, bir konuda iki ayrı öneri görüşülüp kanunlaşacaktır. Kamu hizmetleri personelinin kuracağı **birlikler** hakkındaki bu önerilerden biri, CHP Ankara milletvekili Sakıp Hiçerimez ve 65 arkadaşının hazırladıkları **"Kamu hizmetleri personeli birlikleri kanun teklifi"**; öbürü, İkinci Erim Kabinesi tarafından Meclise sunulan **"Kamu Birlikleri Kanun tasarısı"** dır. Yâni biri, konuyu incelemiş 66 milletvekilinin; öbürüyse çekilmiş bir hükümetin önerisidir.

NİHAT ERİM
Reform yerine...

Kamu hizmetlerinin geleceği bakımından, çekilmiş Erim Hükümetinin tasarısı üzerinde durmayı gerekli görüyoruz.

Bu tasarıda, **"âmir"** denilen **"işveren"** ile, **"memur"** denilen **"işgören"** arasına kalın bir duvar çekilmekte; **"memur"**un, **"âmir"**ine herhangi bir konuda fikir söylemesi, görüş bildirmesi olanaksız hale getirilmektedir. Tasarıya göre, **"âmir"**, **"her şeyi en iyi bilen, yanılmaz, yanıltılmaz, üstün bir varlık"** sayılmaktadır.

İkincisi; bilindiği gibi, 1961 Anayasasının 46'ncı maddesindeki **"çalışanlar"** sözcüğü kaldırılmış, yerine **"işçiler"** sözcüsü konulmuş; 2'nci fıkrası ise tamamen kaldırılmış ve böylece, **"işçi niteliği taşımayan kamu hizmeti görevlilerinin sendika hakları"** ellerinden geri alınmıştır. Oysa, **Uluslararası Çalışma Örgütü**'nün tarafımızdan da kabul edilen bir anlaşmasına göre, dünyanın hiçbir ülkesinde, çalışanlara verilen sosyal hakların, daha sonra, **"her ne sebeple olursa olsun"**, geri alınamıyacağı hükmü bulunmaktadır ve bu kanun yürürlüktedir. **Anayasamızın** 65'inci maddesinde, **"usûlüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası anlaşmalar, kanun hükmünde"** sayılmaktadır. Hattâ aynı maddede, **"bunlar hakkında 149 ve 151'inci maddeler gereğince Anayasa Mahkemesine başvurulamaz"** denilmekte: milletlerarası anlaşmaları onaylayan kanunların ötekilerden üstün, hiç değilse, ayrıcalıklı tutulduğu anlatılmaktadır.

Ne var ki, bugün, kamu hizmetleri personelinin sendika **kurma**, sendikaya üye olma **hakları elinden** alınmış **bulunmaktadır. Buna bir de, Erim** Kabinesinin Meclise sunduğu, **"işgören"**in bütün haklarını elinden almayı amaçlayan tasarısı eklenecek olursa, kamu personelinin yarınının ne olacağı apaçık anlaşılır.

Anayasamız der ki...

Anayasamızın geçici 16'ncı maddesinde, kamu hizmetlileri birlikleriyle, ilgili kanunun, **"Anayasa değişikliklerinin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren altı ay içinde çıkarılacağı"** hükmü bulunmaktadır. **Bu açık hükme ve Anayasa, 22.9.1971 tarihinde, 13964** sayılı Resmi Gazete'de **yayınlanarak** yürürlüğe girmiş olmasına **rağmen**, kamu personelinin **"sendika"** yerine **"birlik"** kurma hakkını öneren **tasarı hâlâ** görüşülmemiş ve kanunlaşmamıştır. Kanunlaşmak şöyle dursun, tasarı ancak 29.3.1972'de Meclise sunulmuştur! Yani, Anayasanın 16'ncı maddesi açıkça ihlâl edilmiş olunmaktadır. Bu itibarla, zaten antidemokratik nitelik taşıyan ve çekilmiş bir hükümetin amaçlarına uygun biçimde hazırlanmış bulunan Erim Kabinesi tasarısının geri alınması gerekmektedir. Aksi halde, yâni bu tasarı -değiştirilerek bile olsa- kanunlaştığı takdirde, çalışmaları durdurulmuş kamu personeli sendikalarının yeni kuruluşlara devrine ilişkin hükümler, hukuk kurallarıyla ve Türk Medenî Kanununda saptanan mülkiyet ilkeleriyle bağdaştırılabilecek gibi değildir.

Hele tasarının 3'üncü maddesinin son fıkrasında **"Ancak... aynı meslek veya iş dalı için birden fazla birlik kurulamaz"** denilmektedir ki bu, Anayasanın 20'nci maddesine açıkça ve kesinlikle aykırıdır. **"Herkesin düşünce ve kanaat hürriyetine sahip"** olduğu bir hukuk devletinde, kimse, uygun bulmadığı bir kuruluşa girmeğe zorlanamaz. Ayrıca, Anayasanın 29'uncu maddesinin 2'nci fıkrasında da **"hiç kimse bir derneğe üye olmağa... zorlanamaz"** denilmektedir. Buradan hareketle, aynı maddenin 1'inci fıkrasına göre, kimse, **"dernek"** veya **"birlik"** kurma hakkından yoksun edilemez.

1961 Anayasasını **"lüks"** bulan anlayışın hazırladığı tasarı, **yalnız** kamu personeli açısından **değil**, ülkenin yarını açısından da karanlık bulutlarla yüklüdür. Şu günlerde iki öneriyi görüşecek olan parlamenterlerin, konu üzerinde titizlikle durmaları, gerekmektedir. Görüşmelere, **"verilen bir hak geri alınamaz"** esprisinin hâkim olması beklenir. Kamu personelini robot haline getirmeği amaçlayan ve ülkemizi, güçlükle ulaştığı düzeyin gerilerine itmeğe çalışan her tasarının, her niyet ve davranışın önüne çıkılmalıdır. Aksi halde bu, bir **"geriye kayma"** olur ki, nerede durulacağı belli olmaz.

Endişeler bu noktada düğümlenmektedir.

Konumuz Anayasa

"Önce Anayasa değişmelidir!"

Melen Hükümetinin programı, geçtiğimiz hafta pazartesi ve salı günleri Meclis ve Senatoda okundu. Bazı milletvekilleri, program üzerinde söz sırasına girmek üzere, çarşamba gecesini Mecliste geçirdiler. Ancak, 2 haziran 1968' den sonra kurulan 204 yeni belediyede «Belediye başkanı ve Belediye meclisi üyeleri» seçimi yapıldığından, güven oyu yoklaması bu hafta pazartesi gününe kalmıştı.

Melen Hükümetinin programı, basında elbette ki eleştirilecektir. Nitekim TOPLUM, kendi açısından, bazı endişelerini dile getirmiştir. (**Bak: Sayı 9, 2 Haziran 1972, «Program Üzerine Çeşitlemeler» - A. Halûk Ülman**). Ancak, «**Konumuz: Anayasa**» adlı bu yazı serisinin amacı, Programı bütünüyle eleştirmek değil; Programda yer alan, «yeniden **bir Anayasa değişikliğine gidilebileceği»** ne dair bazı işaretlerden hareket ederek, «**Anayasada değişiklik**» konusunun geçmişine, bugününe ve —dolayısıyle— geleceğine, belgelerle ışık tutmaktır.

Melen Hükümetinin programında şöyle denilmektedir :

«Hükümetimiz anarşinin, kanunsuz eylemlerin, komünizmin ve her türlü bölücü faaliyetlerin ortadan kaldırılması için iktidarı ve yetkisi içinde olan bütün idarî ve kanunî tedbirleri almakla beraber, yeni yetki ve müeyyidelere ihtiyaç gördüğü takdirde veya bunlar bir Anayasa değişikliğini zorunlu kıldığı hallerde, durumu Yüce Meclislerin takdirine sunacaktır.»

Bu ibareden anlaşılmaktadır ki, Melen Hükümetinin de ilk düşündüğü şey, **«yeniden bir Anayasa değişikliğine gitmek»** tir. Hatırlanacağı üzere, 12 Mart muhtırasıyla kurulan Birinci Reform Hükümetinin Başkanı Nihat Erim de, Muhtırada (Bak: çerçeve içinde) **«Anayasa değişikliği» ne ilişkin bir hüküm bulunmadığı ve 9 Nisan 1971'de yaptığı basın toplantısında «1961 Anayasasında bir değişiklik yapmaya niyetleri olmadığını»** belirttiği halde; 1 mayıs 1971 günü, basın toplantısından sadece 21 gün sonra, yabancı gazetecilerle yaptığı bir başka basın toplantısında, ilk kez, 1961 Anayasasını şu sözlerle eleştirmişti :

«1961 Anayasası çok ileri, Türkiye için fazla liberal esasları ihtiva etmektedir. Bugünkü jeopolitik durum ve yapımız içinde bir lüks olan bu liberal Anayasayı taşıyabilmemiz mümkün değildir.»

Anayasa değişikliği taslağı süratle hazırlandı ve değişiklik gerekçesi, Birinci Reform Hükümeti Başkanı Nihat Erim'in şu sözleriyle açıklığa kavuştu :

«1961 Anayasası fevkalâde bir eser, fakat emniyet supapları eksik, onları ilâve etmeye çalışıyorum.»

«Emniyet supapları» nın ilâve edilmesiyle birlikte, Anayasa değişiklikleri, 20 Eylül 1971 günlü Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girdi. Fakat bu, İkinci Reform Hükümeti Başkanı Nihat Erim'i tatmin etmemişti. Erim, Birleşik Amerika'ya gitmezden önce, 18 Mart 1972 günü, Parti liderlerine birer mektup yazarak, Anayasada yeniden değişiklik yapılmasını önerdi.

Ne var ki Erim, bu Anayasa değişikliklerini gerçekleştiremeden istifa etti.

Melen Hükümetinin, işbaşında ne kadar kalacağı ve yeniden bir Anayasa değişikliğine gidip gitmeyeceği, bugünden, kesinlikle söylenemez; ancak, Melen Hükümetinin programında yer alan, **«Anayasada değişiklik»**le ilgili **«işaret»**ten hareketle, 27 Mayıs'ın ürünü 1961 Anayasasında bu günedek yapılan ve yapılmak istenilen **değişikliklere** ve bunlara bağlı **gelişmelere —hiçbir yoruma gitmeden— kısaca göz atmakta yarar vardır sanıyoruz. TOPLUM okurları, böylece, «amaçlanılan Anayasa» nın ne olduğunu, ne olabileceğini daha kolay anlayabileceklerdir.**

Türk Silâhlı Kuvvetlerinin 12 Mart 1971 Muhtırası

1 — **Parlâmento ve Hükûmet süregelen görüş, tutum ve icrasıyla yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk'ün bize hedef verdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve Anayasanın öngördüğü reformları tahakkuk ettirmemiş olup Türkiye Cumhuriyetinin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür.**

2 — **Türk milletinin ve sinesinden çıkan Silâhlı Kuvvetlerinin bu vahim ortam hakkında duyduğu üzüntü ve ümitsizliği giderecek çarelerin partilerüstü bir anlayışla Meclislerimizce değerlendirilerek mevcut anarşik durumu giderecek ve Anayasanın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve inkılâp kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir Hükûmetin demokratik kurallar içinde teşkili zaruri görülmektedir.**

3 — **Bu husus süratle tahakkuk ettirilmediği takdirde, Türk Silâhlı Kuvvetleri kanunların kendisine vermiş olduğu Türkiye Cumhuriyetini korumak ve kollamak görevini yerine getirerek idareyi doğrudan doğruya üzerine almağa kararlıdır.**

Temel Hakların Özü :

Eski Şekli :

Madde 11 — Temel hak ve hürriyetler, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak ancak kanunla sınırlanabilir.

Kanun, kamu yararı, genel ahlâk, kamu düzeni, sosyal adalet ve millî güvenlik gibi sebeplerle de olsa bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunamaz.

Yeni Şekli :

Temel Hak ve Hürriyetlerin Özü, Sınırlanması ve Kötüye Kullanılamaması;

Madde 11 — Temel hak ve hürriyetler, Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünü, cumhuriyetin, millî güvenliğin, kamu düzeninin, kamu yararının, genel ahlâk ve genel sağlığın korunması amacı ile veya Anayasanın diğer maddelerinde gösterilen özel sebeplerle, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak, ancak kanunla sınırlanabilir.

Kanun, temel hak ve hürriyetlerin özüne dokunamaz.

Bu Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiç birisi, insan hak ve hürriyetlerini ve Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü veya dil, ırk, sınıf, din ve mezhep ayırımına dayanarak, nitelikleri Anayasada belirtilen Cumhuriyeti ortadan kaldırmak kasdı ile kullanılamaz.

Bu hükümlere aykırı eylem ve davranışların cezası kanunda gösterilir.

Şili'de cadı kazanı

"Uluslararası Telefon-Telgraf Şirketi (ITT), Merkezi Haber Alma Örgütü (CIA) ile birlikte, 1970 yılı kasım ayında, Şili'de, Salvador Allende'nin Cumhurbaşkanı olmasını önlemek için askeri bir darbe hazırlamıştır. Fakat teşebbüs, başarısızlıkla sonuçlanmıştır.".

Açıklamayı yapan, amerikalı gazeteci Morman Jack Anderson'du. Açıklamanın yayınlandığı gazete, "The Washington Post" adlı, ünlü amerikan gazetesi ve tarih, 23 Mart 1972 idi.

Açıklama sadece bundan ibaret değildi. Anderson, ITT'yi, mart ayının ilk günlerinde. Amerikan Cumhuriyetçi Partisi (Başkan Nixon'un partisi)' ne 400 bin dolar yardım yapmakla suçluyordu.

Amerikan kamuoyu için ITT ve Jack Anderson adları yabancı değildi. ABD'deki başkanlık seçimi öncesi ortamında bu açıklama, büyük gürültülere yolaçtı.

Halk, komplonun farkındaydı

Jack Anderson, Şili'de, ITT yetkilileriyle CIA'nın Lâtin Amerika Bölümü Başkanı William Broe'nun, Allende'nin 4 eylül 1970'te yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanmasından sonra, 1970 kasımında Kongre (Meclis ve Senato) tarafından başkanlığa getirilmesini önlemek için birlikte bir komplo kararlaştırdıklarını yazıyordu. Anderson'a göre, komplonun en önemli aşaması, Şili'de anarşiye yol açmak için mali bir buhran yaratmak ve Şili Silâhlı Kuvvetlerinin iktidara el koymasına zemin hazırlamaktı.

Ancak, Şili'de herkes, komplonun farkına varmıştı. Nitekim Şili Silâhlı Kuvvetler Başkomutanı Rene Schneider, 22 ekim 1972'de vurulmuş, üç gün sonra da ölmüştü.

Anderson'un açıklamaları, şilililerin anılarını canlandırdı. Şili halkı, 1970 sonbaharında fazla önemsemediği komplonun ciddiyet ve tehlikesini bu kez iyice kavrıyordu. Bazı kimseler, Anderson'un açıkladığı belgelerle ikna olunmamışlardı. Anderson, bu nedenle, yazının yayınlanmasından sonra, savlarını kanıtlamak için, eylül 1970 - 18 kasım 1970 tarihleri arasında çoğu ITT yetkililerince yazılmış 31 muhtırayı meslektaşlarına, Amerikan yetkililerine ve diğer önemli kişilere gönderdi. Bu muhtıralar, ITT'nin yakıp kül etmeyi başaramadığı belgeler arasından toplanmıştı Anderson, iddialarında oldukça gerçekçi, kararlı ve iyi haber almışa benziyordu.

ITT Şirketinin bir sözcüsü, Anderson'un açıklamalarını yalanladı. Sözcüye göre, ITT, Şili'nin iç işlerine hiçbir şekilde müdahale etmemişti. ITT'ye bağlı Şili şirketleri, ülke ekonomisinde yararlı rol oynamağa devam ediyorlardı. Üstelik, Şili Ulusal Telefon Şirketi'ndeki payları karşılığında ITT'ye ödenecek tazminat konusunda Allende ile yapılan görüşmeler sürdürülüyordu.

"Uluslararası skandal"

Bu açıklama ve yalanlamalar, Şili ve ABD kamuoylarında geniş tartışma ve tepkilere yol-açtı. Gerçi Amerikan kamuoyu, bu tip siyasal ifşaata alışıktı ama gene de büyük bir şaşkınlık geçirdi ve bu olayı, **"yılın uluslararası skandalı"** olarak niteledi. Amerikan basınında, milyarder Howard Hugues'in hayatından Vietnam savaşı ve ABD'nin Hint - Pakistan savaşındaki rolüne kadar bütün konularda türlü açıklamalar yapılmakta, gizli belgeler ele geçirilip yayınlanmaktaydı. Her olaydan sonra da ortaya bir-çok dedikodu yayılmakta, değişik yorumlar yapılmaktaydı.

Anderson'un açıklamaları üzerine ABD Dışişleri Bakanlığı, ABD'nin 1970 yılı sonbaharında Şili'deki iç siyasal duruma müdahale etmediğini belirtti. Ancak, belgeler yayınlanınca, Amerikan Senatosu derhal bir soruşturma açtı.

COĞRAFİ KONUM VE NÜFUS

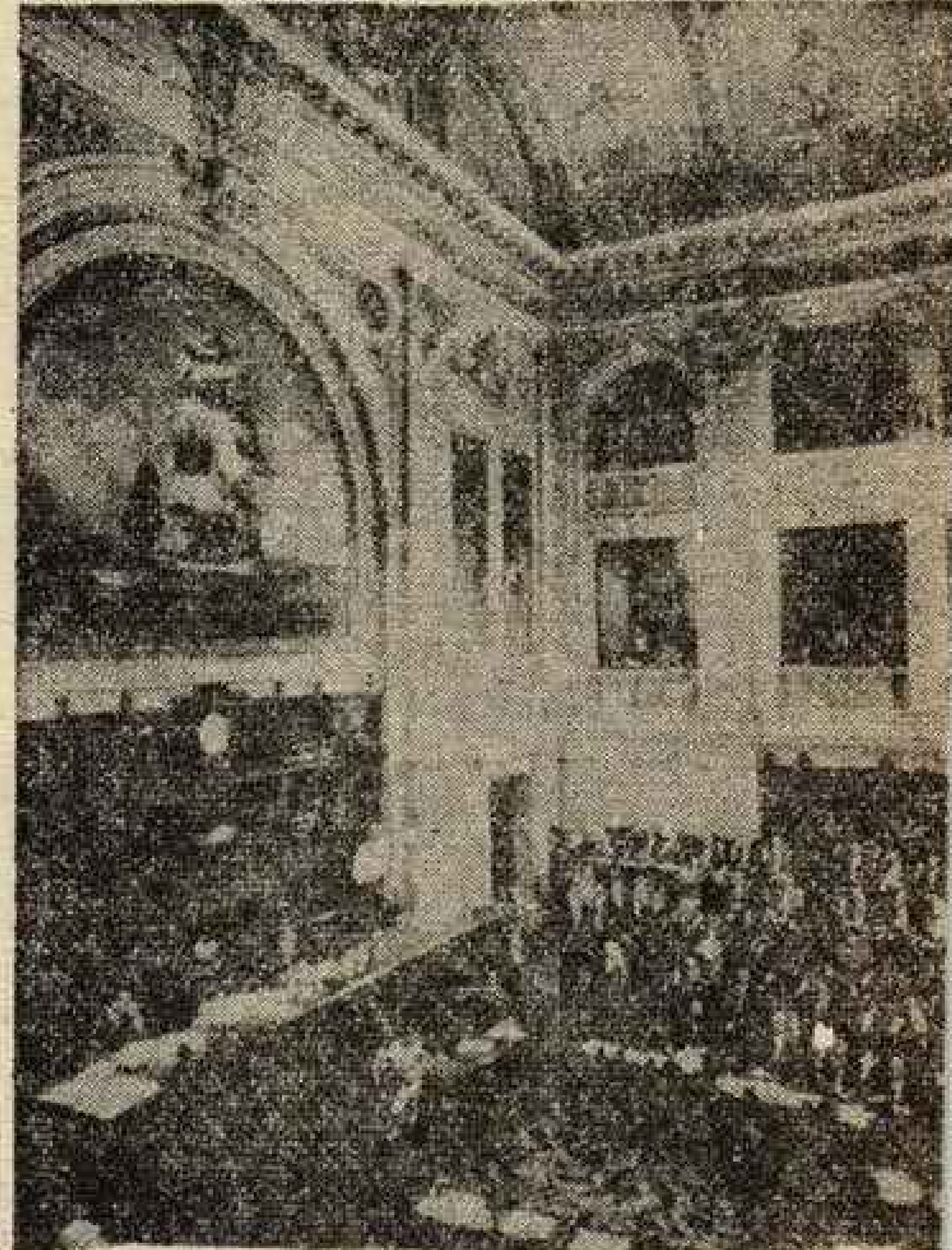
Bir Güney Amerika ve And Dağları ülkesi olan Şili, kuzeyde Peru, kuzeydoğuda Bolivya, doğuda Arjantn'le komşudur. Ülkenn bütün batısını güneyini P asifik Okyanusu çevrelemektedir. Antarktika'da da bazı ada ve adacıklara sahip olan Şili'nin yüz ölçümü 741 bin 767 kilometre karedir (Türkiye'den biraz daha küçük). Şili'nin nüfusu, • milyondur Bugün karşılaşılan en önemli sorunlardan biri, hızlı nüfus artışıdır Nüfusun dörtte biri başkent Santiago'da yaşamaktadır. Diğer önemli kentleri Valparaiso, Concepciln ve Antofagasta dır.

EKONOMİ: Şili'de tarım büyük bir yer tutar. En çok buğday, yulaf, mısır, pirinç, patates, meyva ve kuru sebzeler üretilmektedir. Zeytincilik ve bağcılık da oldukça önemlidir Şili sanayii, uluslararası çatışmalar ve koruyucu gümrük duvarları ile hızla gelişmiştir. En önemli sanayi dalları bakır. kâğıt petrol, çelik ve şekerdir 19'uncu yüzyılda olduğu gibi. Şili ekonomisi, bugün de maden işletmeciliğine dayanmaktadır En önemli maden. bakırdır. Bakırın yanı sıra. nitrat ve iyodlar. linyit kömürü ve petrol de çıkarılmaktadır. Altın üretiminde ise Şili, Güney Amerika'da üçüncü gelmektedir.

Yaşama koşulları gittikçe iyileşmektedir. Şili, kişi başına yaklaşık olarak 500 do

larlık yıl
gelirle
Peru, Bol
ğer birço
durumdad

TARİH:
Araucan'l
bunların y
almışlardı
li'ye gel
birlikte 1
Şili, uzun
bağlı kal
yollara ka
suzluk 1
ğımsızlığa
yayın o
Devrimi
girmesi,
ekonomik

ŞİLİ PARLAMENTOSU: Ele geçirmek için.

alama ulusal ya, Meksika, Türkiye ve di eden daha iyi

ıin ilk halkı, Daha sonra Quichuas'lar vrupalıların Şi i. İspanyollarla yılında başlar. r. İspanya'ya Halkın ispan uyduğu koşnut ı ABD'nin ba uşması, gizli arıyla Fransız ırinin ülkeye :lerin askeri ve aheleleri, Şili ulusal düşüncesinin doğma sına yo açmıştır.

1821 yılında, İngiliz donanmasının yardımıyla İspanyollar Lima'da (Bugün Peru'nun başkenti) yenilgiye uğratılınca, Şili Cumhuriyeti kuruldu. 1844 yılında İspanya, Şili'nin tam bağımsızlığını tanıdı. 1891 yılında bir iç savaş geçiren Şili, 20'nci yüzyılın ilk çeyreğinde siyasal buhranlara sahne oldu Ordunun müdahalesiyle, 28 Ekim 1925 Anayasası ilân edildi ve yeniden demokrasiye dönüldü. Görüldüğü gibi, Şili'de Cumhuriyet ve demokrasi geleneği 19'uncu yüzyılın başlarına kadar uzanmaktadır. Şili'nin 1932 yılından günümüze dek diğer

Şili

Cumhurbaşkanları şunlardır: Arturo Alessandri (1932 - 1938) (Üçüncü kez Cumhurbaşkanı), Pedro Aguirre Cerda (1938 1942) (Halk Cephesi İktidarı), Juan Antonio Rios (1942 1946), Gabriel Gonzales Videla talva Eduardo Frei (1964 1970), Gossens Salvador Allende (1970-

EDEBİYAT : Şili'nin çok zengin bir edebiyatı vardır. Şilili şair ve yazarlar, dünya çapında üne sahiptirler. Şair Gabrieb Mistral (1889 1957) Nobll ödülü almıştır. Daha sonra da aynı ödül Ozan Pablo Neruda'ya verilmiştir (1971).

JACK ANDERSON
Gürültü koparan gazeteci

Şili'de ise, belgelerin açıklanmasına, karşıt iki tepki geldi: Allende'nin muhalifleri, belgelerin doğruluğunu şüpheli bularak, Anderson'u **başarısız ve yeteneksiz bir gazeteci** olarak suçlamağa çalıştılar. Şili halkının büyük çoğunluğu ise, durumun önemini anlamıştı.

Şili Hükümeti, ihtiyat ve sükûneti elden bırakmıyarak, belgeler hakkında resmi bir yorum yapmadan önce, tam bir hafta bekledi. Fakat belgelerdeki olaylara adları karışan şilililer ve yabancılar için resmi bir açıklama yapmak da zorunluydu. Bunların sayısı elliyi buluyordu ve yabancıların çoğu da amerikalıydı. Şili'nin ABD elçisi **Odlando Letelier**, Anderson'un açıklamaları karşısında, Şili Hükümetinin duyduğu endişeleri yatıştırmak için, ABD Dışişleri bakanlığından, yüksek bir yetkiliyle görüştü. Cumhurbaşkanı Salvador Allende, belgeleri, Silâhlı Kuvvetler mensupları ve Hükümet yetkilileriyle inceleyerek, 23 martta, Şili halkının olayları kendi kendine yargılayabilmesini sağlamak için, belgelerin yayınlanacağını açıkladı.

3 nisan 1972'de, Şili Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği, Anderson'un ifşa ettiği belgeleri kapsayan, **"ITT'nin Gizli Belgeleri"** adlı 200 sayfalık bir kitap yayınladı. Genel Sekreter **Jaime Suarez**, kitabın önsözünde belgeleri **"kapitalist formaların ve emperyalist hükümetlerin, ekonomik ve siyasal alanda, Şili'nin iç işlerine karışmaya çalıştıklarını kanıtlayan tarihsel belgeler"** olarak niteliyordu.

Önsözde, ayrıca, belgelerin kamuoyuna açıklanmasının Şili Hükümeti için bir yurtseverlik görevi olduğu belirtiliyor ve Şili ulusunun, bağımsızlık, egemenlik ve kendi geleceğini saptama haklarına yapılmak istenen müdahaleleri son derece ciddi bir şekilde incelemesi ve tartışması gerektiği de yer alıyordu. Belgelerin yayınlanmasından önce de bu olay Şili'de en çok konuşulan konuydu. Belgelerin devlet tarafından bir kitap halinde yayınlanmasının nedeni, söylenti ve dedikodulara son vermekti. Bu nedenle belgeler Şili'de yeniden ingilizce olarak kopya edilmiş ve askeri uzmanlar ve Hükümet yetkililerince yapılan ispanyolca tercümeleri de metne eklenmişti.

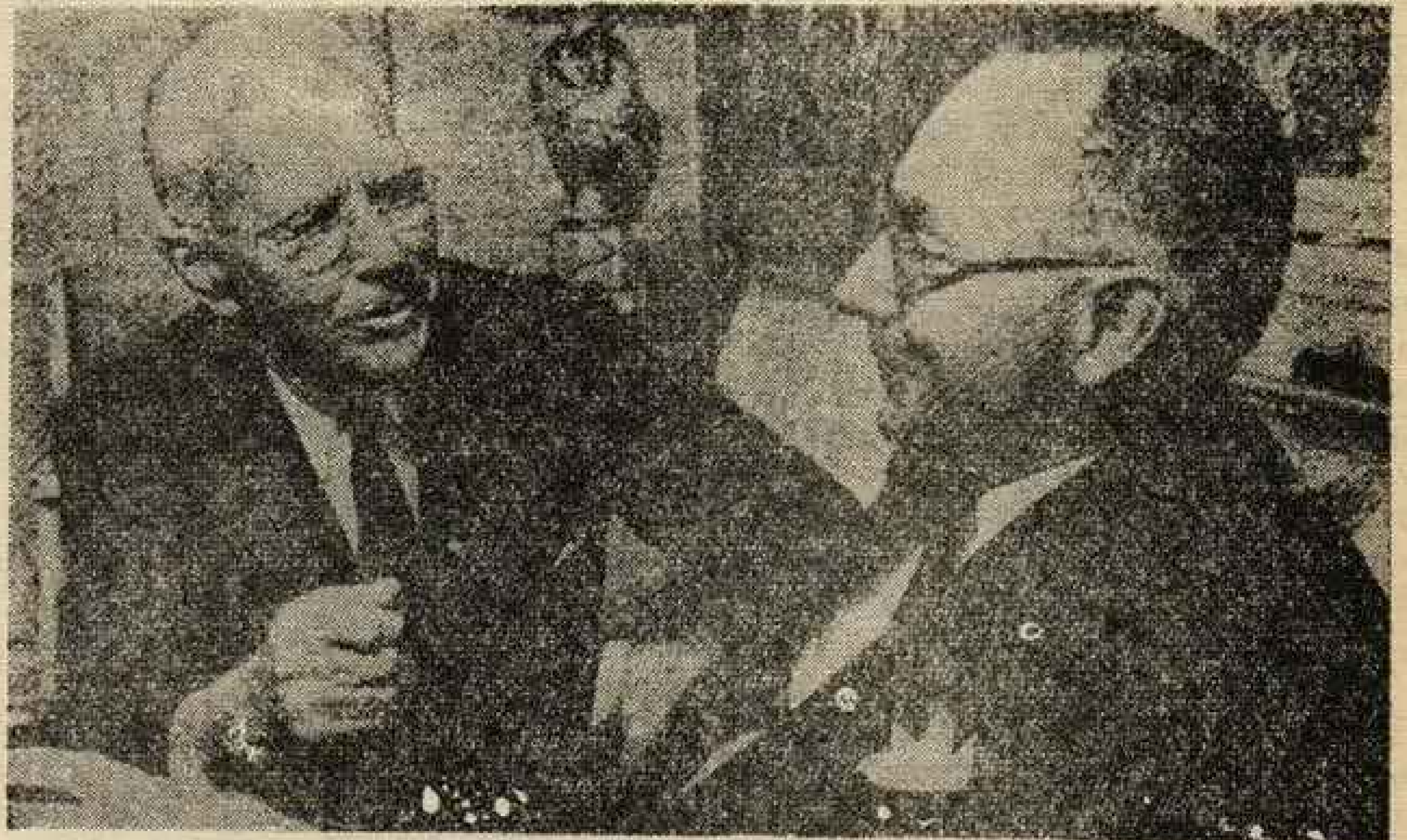
Yayınlanan kitap, belgeleri dört bölüme ayırıyordu:

1) **Allende'nin Cumhurbaşkanı olmasını engellemek,**
2) **Şili'de ekonomik ve siyasal buhran yaratmak,**
3) **Hükümet darbesi,**
4) **Eleştiri, değerlendirme ve sonuç.**

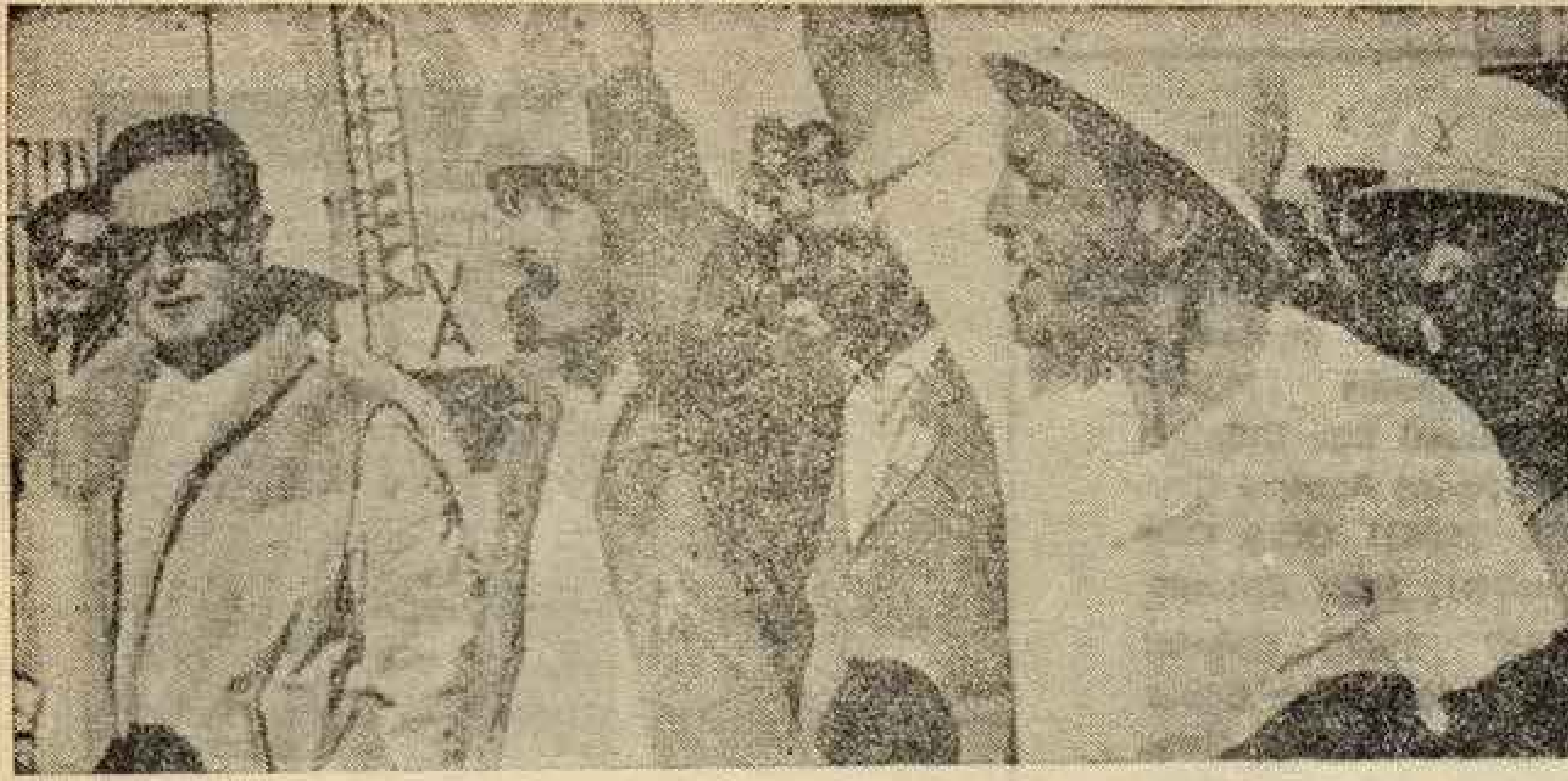
Plânın içyüzü

İlk muhtıra **bir ITT yetkilisi olan Jack D. Neal** tarafından, **Şirketin** Washington'daki başkan yardımcısı **William R. Morrison'a** yazılmıştı. Muhtıranın başlığı şöyleydi: **"Şili-Beyaz Saray; Dışişleri bakanlığı; Savunma bakanlığı."**

Bu muhtırada Neal, ABD Dışişleri bakanlığının Lâtin Amerika danışmanı Kissinger'le konuştuğunu ve ona

JOHN McCONE İLE HAROLD GENEEN: CIA'nın eski, ITT'nin yeni başkanı ve yine ITT'nin genel yönetim başkanı

ALLENDE İŞÇİLER ARASINDA: Komplonun hedefi

"Şili'deki durumdan yalnız bu ülkedeki büyük amerikan yatırımları nedeniyle değil, aynı zamanda bütün Güney Amerika'da yol açabileceği büyük değişiklikler nedeniyle endişe duyduğunu söylediğini" yazıyordu. "Diğer Amerikan şirketleri için olduğu gibi, ITT holdinglerinin 95 milyon dolarlık kısmı yatırım güvenliği altındaydı".

Bu muhtıra, sorun'un birinci kısmını açıkça ortaya koyuyordu: ITT, sosyalist Allende'nin cumhurbaşkanı seçildiği Şili'de, kendi çıkarlarını korumak istiyordu.

İkinci muhtırada, Allende'nin başkanlığını önlemekte kararlı olan ITT yöneticilerinin bu tasarılarına ABD Dışişleri bakanlığını da karıştırmak istedikleri görülmekteydi. Hazırlanan plân, Allende'yi bertaraf etmek için **Jorge Alessandri**'yi Kongre tarafından başkanlığa seçtirtmekti. Alessandri, 4 eylüldeki başkanlık seçimlerinde Allende'den sonra en çok oy alan adaydı. Başkanlık seçimlerinde adaylardan hiçbiri oyların yarısından fazlasını alamadıkları için, Şili Anayasasına göre, Kongre, cumhurbaşkanını, en çok oy alan iyi aday arasından seçmek zorundaydı. Muhtıra şöyle devam ediyor: **"Bu plâna göre, Kongre, başkanlığa Alessandri'yi seçecekti. Alessandri, başkan seçilir seçilmez istifa edecekti. Bu durum karşısında, cumhurbaşkanlığı yetkilerini, Senato'nun Hristiyan Demokrat başkanı üstlenecekti. Yeni seçimler 60 gün sonra yapılacaktı. Bu koşullar altında yapılacak yeni bir seçimde eski Cumhurbaşkanı Eduardo Erei'nin, Allende karşısındaki şansı artacaktı. Böylece Frei'ye, şimdiden, Şili'nin yeni Cumhurbaşkanı gözü ile bakılabilirdi."**

15 Eylül 1970 salı gecesi, ABD'nin Şili Elçisi Edward Korry, ABD Başkanı Nixon adına hareket etmesi yolunda bir mesaj aldı. Mesajda, Elçiye, Allende'nin başkan olmaması için, kısa bir süre önce Dominik Cumhuriyeti'nde olduğu gibi, mümkün olan en büyük yetki veriliyordu.

Şili Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nin yayınladığı kitabın bu ilk bölümü, Allende'nin başkanlığının önlenmesine ilişkin bütün muhtıraları içermekteydi.

Belgeler kitabının ikinci bölümü

Şili'de siyasal ve ekonomik bir buhran yaratılmasına ilişkin olan ikinci bölüm, bu niteliğini daha sonraki muhtıraların kapsamından ve özellikle 29 eylül 1970 tarihli muhtıradan almaktaydı.

"Sosyalist Salvador Allende'nin Kongre tarafından cumhurbaşkanlığa getirilmesi muhakkak gözükmektedir. Allende'yi devirme ümitlerinden biri de iktidar dengesini sağlayan Hristiyan Demokratların oylarındaki tutarlılıktır. Oysa Hristiyan Demokratlar arasındaki bugünkü eğilimler Allende'nin lehinedir. Allende'nin yolunu tıkamak için en gerçekçi ümit, Şili ekonomisini hızla çökertmektir. Bu bir şiddet dalgasına yol açacak ve askeri darbeyi tahrik edecektir."

"Eski Cumhurbaşkanı Eduardo Frei de Allende'yi engellemek istiyor. Fakat Frei, bunun anayasal yoldan yapılması görüşündedir." Aynı muhtıra şu cümle ile sona eriyordu: **"Bu şans her ne kadar zayıfsa da, Allende'nin iktidarı ele geçirmesini engelleyecek olan ekonomik buhran yolu hiçbir zaman ihmal edilmemelidir."**

29 eylülde Washington'dan Brüksel'e gönderilen diğer bir muhtıra da Şili'de ekonomik bir bunalım yaratmak plânını öngörüyordu.

Darbe nasıl yapılacaktı?

Kitabın "Hükümet Darbesi" bölümü, ITT'nin tasarladığı darbeye ilişkindi ve 7 ekim - 22 ekim tarihleri arasında gönderilen muhtıraları kapsamaktaydı.

ITT'nin başkan yardımcısı William Merriam'ın, 9 ekim'de, ITT başkanı ve CIA eski başkanı **John Mc Cone**'a yazdığı belgede, William Broe aracılığıyla, **Şili Silâhlı Kuvvetlerini ayaklanmaya zorlamak ve Şili'deki Amerikan firmalarının işbirliğiyle ülkede ekonomik bir kaos yaratmak için** yapılan çabalar dile getirilmekteydi.

"Bugün Mc Lean Ajansındaki (yâni CIA'daki) **adamımızla** (yâni William Broe ile) **öğle yemeğinde beraberdim. Size konuşmalarımızın sonuçlarını** özetliyorum. **Adamımız, Kongrenin, 24 ekimde Allende'yi seçmiyeceği konusunda çok çok kötümser. Silâhlı güçleri isyana sürüklemek eğilimleri de devam etmektedir. Bu adamdan, Allende'nin cumhurbaşkanı olması halinde Nixon yönetiminin çok güç durumda kalabileceğini öğrenince oldukça şaşırdım. Adamımıza göre, Allende kamulaştırma çabalarına başlayınca Şili Hükümeti gerekli tazminatı ödeyemez duruma düşecek. Bu durumda ABD parasal yardımının bütün kaynakları ve Amerikan şirketlerinin verdiği krediler kesilecekti. Adamımız bana Başkan'ın** (yâni Nixon'un) **bu kez durumla yakından ilgileneceğini söyledi ve olaydan hemen sonra harekete geçeceği garantisini verdi. Kötümserliğe rağmen, Frei ve askerleri, Allende'nin başkan seçilmesini önlemek için harekete geçirmek gerekiyor. Ayrıca, aşırı solu şiddete başvurmaya ve askerî müdahaleye yol açacak bir ortam yaratmaya zorlamak için tahrik etmek yolundaki çabalar da sürdürülmelidir."**

Niçin yapılamadı?

Fakat bu çabalar başarılı olamadı. William Merriam'ın yazdığı raporu teyid eden **General Motors ve Ford** firmaları, Şili'de, böyle bir riski göze alamıyacak kadar önemli çıkarları bulunduğunu söylediler. Anderson'a göre, ITT'nin genel yönetim başkanı **Harold Geneen**, on gün önce, ITT'nin başka bir başkan yardımcısı olan **Edward Gerrity** tarafından, komplodan haberdar edilmişti. Gerrity, Amerikan bankalarının Şili şirketlerine hiçbir kredi vermemesini, Amerikan şirketlerinin Şili'ye vermeleri gereken malzemeleri geciktirmelerini, teknisyenlerini geri çekmelerini, hattâ, mümkünse, bütün eylemlerini durdurarak kapılarını kapatmalarını istemişti. Fakat, ITT hariç, diğer Amerikan bankaları ve şirketleri bu önerileri reddettiler. Gerrity, **"Yalnız ITT olumlu bir cevap verdi ve sorun'un önemini kavradı"** diyordu.

15 Ekim'de, **Jack D. Neal**, William Merriam'a şunları yazdı:

> **"ABD'nin Şili elçisi Korry, Washington'u, Şili'ye, mümkün olan her türlü yardımı kesmeye ikna etmenin zor olacağını, fakat bir pazarlık noktası olarak bunun gerekli olduğunu söylüyor. ABD, geçmişte olduğu gibi, yardımın kesilmesinin söz konusu olmadığını, yardım programının yeniden gös-**

PABLO NERUDA

1904'de doğdu. Bir demir yolu işçisinin oğludur. Asıl adı, Neftali Reeys'tir Konsolos olarak Seylan, Singapur, Cava ve Arjantin de bulundu. 1930'dan sonra Barselona ve Madrid'de görevlendirildi. İspanya iç savaşında Cumhuriyetçileri tuttuğundan, görevinden alındı. Fransa'ya geçti. İkinci Dünya savaşında Meksiko başkonsolosu oldu. 1943'de Şili parlâmentosuna senatör seçildi. Halen, Paris büyükelçisidir. Allende'nin arkadaşıdır.

MUZAFFER HALK

Yüreğim bu kavganın içinde
Kazanacak halkım
Bütün halklar kazanacak bir bir.
Bu acılar, ıslak bir mendil gibi
Kumlar arasından
Şehit duraklarından,
Süzülüp ortaya çıkaracak her şeyi,
Şanlı günler yakındır çünkü
Kinler susacak bir an
Ceza veren eller titremesin diye,
Günler tam dolsun diye,
Halk caddelerinde,
Bir güzel, bir güçlü
Yerini alsın diye-
İşte benim günüm bu
İşte hoşgörürlüğüm
Başka sancağım yok benim!

BUGDAYIN TÜRKÜSÜ

Halkım ben, parmakla sayılmayan
Sesimde pırıl pırıl bir güç var
Karanlıkta boy atmaya
Sessizliği aşmaya yarayan
Ölü, yiğit, gölge ve buz, ne varsa
Tohuma dururlar yeniden
Ve halk, toprağa gömülü
Tohuma durur bir yerde
Buğday nasıl filizini sürer de
Çıkarsa toprağın üstüne
Güzelim kırmızı elleriyle
Sessizliği burgu gibi deler de
Biz halkız, yeniden doğarız ölümlerde.

Türkçe söyleyen:
HİLMİ YAVUZ

den geçirilmekte olduğunu söyleyecekti."

16 Ekimde, ITT'nin Lâtin Amerika Halkla İlişkiler Müdürü **Hal Hendrix**, ITT başkan yardımcısı ve Halkla İlişkiler Müdürü Edward Gerrity'ye şu bildiriyi yolladı: **Askeri darbe olasılığı çok azdır, fakat en azından bu tarihte bu şans devam etmektedir. Darbenin kilit adamı, General Roberto Viaux'dur. Viaux, 1969 ekiminde askerle riçin daha fazla maaş ve çalışma koşullarının iyileştirilmesini isteyerek 1'inci Topçu Alayı ile bir ayaklanma başlatmıştı. Fakat isyan hemen bastırıldı ve Viaux ordudan atıldı. Ayaklanma, Viaux'yu, geniş subay kitlesi ve askerlerin gözünde bir kahraman yapmıştı. Viaux, geçen hafta, darbe hazırlıklarına başladı. 9 veya 10 ekimde başlatacağı eylem, Şili'de büyük bir gürültüye yol-açacak ve Buenes Aires'e, Arjantin'e sıçrayacaktı. Fakat kendisini iyi hazırlanmamış hisseden Viaux, hareketi daha sonraki bir tarihe erteledi. Yaptığı istihbarat, Viaux'ya, erken yapılacak bir hareketin başarısız olacağı kanısını vermişti. Bu tür bir yenilgi, Domuzlar Körfezi skandalinin benzeri olacaktı".**

Fakat Vilaux'nun, eylemi geçiktirmek için ABD'den emir **aldığı da gerçekti. ABD ve diğer bazı hükümetler, Viaux'ya daha sonra yapacağı bir harekette malzeme yardımı ve destek sağlayacaklarına dair söz verdiler.**

22 Ekim **1970 sabahı** saat 8'de, aşırı sağcı bir subay **grubu, Şili Ordusu** Başkomutanı **Rene Schneider**'i arabasında vurdu. **Başkomutan** üç gün sonra öldü. Bu **suikaste** katılan en önemli kişilerden biri, halen Santiago Cezaevinde bulunan ve Şili Askeri Mahkemesince yargılanmakta olan **General Roberto Viaux** idi. Olaya karışanların çoğu kısa süre içinde yakalandı. Bazıları ABD'ne ve Avrupa'ya kaçmayı başardılar.

Şirketler ve CIA

Kitabın 4'üncü bölümünde Allende'nin Kongre tarafından başkanlığa getirilmesinden sonraki olaylara yer verilmekte ve genel bir değerlendirme yapılmaktaydı.

ITT, Şili'deki en büyük firmaların sekizincisidir. Şili'deki yatırımları 100 milyon doları aşmaktadır. ITT'nin mal varlığı, Şili'nin gayri sâfi ulusal hâsılasına eşittir. Bu denli güçlü olan ITT, CIA ile birlikte yürüttüğü plânında başarılı olabilseydi, **"9 milyon Şilinin yapımında çalıştıkları Sosyalizm Yolu'nun yıkabilirdi"**.

Amerikan toplumu, **bu tip açıklamalara büyük ölçüde duyarlıdır.** Her açıklama ve **ifşaat, büyük tepkilere yol açmakta, mahkemeler, soruşturma komisyonları işe karışmaktadırlar. Büyük Amerikan şirketlerinin önemli yatırım ve çıkarlara sahip oldukları ülkelerde, bu yatırım ve çıkarlara zarar verebilecek bir iktidar değişikliği halinde, başvurulan ilginç, fakat bilinen bir yol vardır: bu tür iktidarları devirmek.**

Şirketler, bu çabalarını bazan tek başlarına, bazan diğer şirketlerle, bazan da CIA ile birlikte sürdürmektedirler. **CIA'nın** İran'daki Musaddık rejimini **devirdiği** bizzat CIA yetkililerince **itiraf edilmiştir.** Bu çabalar, Şili örneğinde **başarısız olmuştur. Bunun** nedenleri, **şirketlerin** kendi aralarında **anlaşamamaları**, başarı şansı az olan bir **hareket** için Şili'deki büyük çıkarlarını tehlikeye atamamaları ve uzun yıllardır demokrasi geleneğine bağlı bulunan Şili halkının **uyanıklığıdır.** Bu ülkedeki iktidar **değişikliklerini** önlemek, o ülkenin iç **işlerine** karışmanın **zirve noktasıdır. Oysa iç işlerine karışmama bir uluslararası** hukuk **kuralıdır** ve **Birleşmiş Milletler, 21 aralık 1965'te, 109 olumlu, 1 çekimser oyla bir karar olarak bu kuralı belgelemiştir. Bu tür davranışlar, hukuka aykırılıklarının** yanı sıra, **dünya kamuoyunda** büyük **tepkilere yol açmakta, bu yönteme başvuran ülkeler, uluslararası alandaki** prestijlerini **yitirmektedirler.**

Dikkati çeken bir nokta da, iç işlerine **karışılan** ülkelerin genellikle **az gelişmiş veya kalkınmakta olan ülkeler olduğudur.** Gelişmiş sanayi ülkeleri, kendilerine önemli **gelirler** sağlayan az gelişmiş ülkelerdeki çıkarlarından vazgeçememekte, **bu ülkelerin siyasal hayatında** söz sahibi **olmak istemekte, onları kendilerine bağımlı kılmaya çalışmakta, antlaşmaları sürüklemektedirler. Bu nedenlerle, kalkınmakta olan ülkeler dış baskılar karşısında daha dikkatli davranmak zorunda gelmemek zorundadırlar.**

TOPLUM

TÜRKİYE NOTLARI

paris'ten

Salon ölmüştü kırmızı kadifeleriyle. Yalnız İdil Biret'in piyanonun tuşlarındaki uçuşan elleri vardı. Ufacık tefecikti İdil, bu konserde giydiği siyah pullu giysisiyle, uzun: Elleri bir kudretti.

Yıllar önce ünlü bir fransız yazarı ona, «**Hem fırtınasın, hem fırtınadaki kuşsun**» diye yazmıştı. Yazar da ön sıralardaydı, ak başı eğik. O baş bir zamanlar ölümlerden dönmüştü. Başın sahibi, Fransa büsbütün yakılmasın yıkılmasın diye, Vişi hükümetinde bir bakanlık sandalyesi kabul etmişti savaşta.

Savaştan sonra, emek vermemişler gelmişler, olanca sorumsuzluklarıyla; nankör sorumlulukları, dar boğazdan geçerken üzerlerine alanları vatan haini ilân etmişlerdi. Sonra seneler akmış, hak yerini bulmuştu, bunca hırpalanmışlar için.

Benoist Mechin, İdil'i içiyordu, bütün yedi düveli sinesinde toplamış salonla beraber: «**Hem fırtına, hem fırtınadaki kuştu**» İdil.

Fildişi parmaklar, Bethoven ve Brahms'ı canlandırıyordu. Belki indirimli bir satıştan alınmış siyah pırıltılı elbise, azcık küskün ve ne çok ümitli parlıyordu.

Her ulustan ileri gidip Hârika Çocuklar Kanununu yaptık ve pişman olmadık. Belki zaman zaman, hârika çocuklar pişman oldular. Sonunu getiremedik. İdil bugün, büyük bir emprazaryoya başvurmuyor. Parası yok. Sahne elbiselerini kırk kırık düzenle temin edebiliyor ve anasının hüneriyle...

Nahif omuzlarında, büyük geçmişli bir ulusun temsilciliğini sendelemeden taşıyor, «Hem fırtına, hem kuş».

İsterseniz, kırk katır veya kırk satır meselelerini söyle elimizin tersiyle azıcık itip, ulusumuzun gerçek temsilcileriyle meşgul olalım.

— Gene mi polemik, Nimet Arzıkçım?

— N'apalım? Çalışmamızın onda dokuzu polemik, sadece onda biri eser vermek. Tabii, bütün bunlar kültür ve eğitim reformlarından sonra değişecek, değil mi?

Fildişi eller neler anlatmıyordu! Her şey silinmişti salonda, onlardan başka. Bir de başka bir şey güzeldi. Paris'te, Türk yazarıydı, sanatkârıydı, prensesiydi, ne kadar Türk varsa Paris'te, sıcak bir nefes gibi sarmışlardı. İdil'i. Demek, bu sıcaklığı görmek için aramızda, Paris'e varmak lâzımmış!

Alkışı sevmem. El köleliği sayarım. Fakat İdil'e «**Ben de burdayım**» demek için başka çarem yoktu. Ayakta alkışladım sonunda, hem büyük fırtınayı, hem nahif kuşu...

Ressam **Fahrünnissa Zeyd**, Emir Zeyd'in eşi, eflâtun ve beyaz bir buket hazırlamıştı elleriyle İdil'e Dev buket sahneye iletildi.

Kuvvetli kişilikti Fahrünnissa Hanım. Ondan, başka bir yazımda bahsetmek isterim. Çakıl çakıl zümrütlerinin, öküz gözü kadar pırlantalarının tuz biberini yok etmediği bir kişilik...

Viyolonselist, sivrikoz bır oğlandı, maalesef. Piyanist, onu kaşıyla gözüyle idare ediyordu. Nedense, kendi kudretinde bir akompanyatör seçmemişti.

Kim, genç piyanist için «histen yoksun» demişti ki? Nerden çıkar bu sloganlar? Teknik bakımından mükemmeldi; çalışı, insanın ruhundan iyiyi güzeli bulup çıkaran coşkun bir çalıştı.

«Hem fırtınaydı, hem kuş; ufacık tefecik İdil.»

Fırtınaya da kuşlara da o kadar muhtacız ki!

Çoğunlukla aynı tiptendirler. Durmadan geleneksel dostluktan bahsederler. Ve ha yuvarlarlar şampanyayı, ha atıştırırlar gri havyarı. Her dâvette hâzır ve nâzırdırlar. Çok da itibar görürler!

Bundan bir önceki Türk-Fransız dostluğu başkanı, L.hermit adında biriydi. Ahı gitmiş vahı kalmış. Emekli bir büyükelçi...

Mösyö L'hermit dedi ki, Mösyö L'hermit demedi mi diye. Acep hangimiz timsaha bu kadar benzise, Türkiye'yi uhuylan Fransa'ya yapıştırmaya kalkarlardı dostluktan. Her iki taraf, Kanunî Sultan zamanında başlayan dostluğu onardı. Halbuki Birinci Fransuva'nın, o cılız durumunda, atmadığı kazık yok, güçlü Süleyman'a. Süleyman çok güçlüymüş: Affetmiş!

Birgün bu Mösyö L'hermit beni, aristokratik bir semtteki tozlu konağına çağırdı. Aman ne tozlu ve ne büyük! Son derece otoriter bir hanımı vardı. Bizde, otoriter kadın için iki deyim vardır ama, ikisini de kullanamıyorum, kusura kalmayın, zamanı değil. Herkes öylesine öylesine öylesine alıngan olmuş ki!

Binbir gümüş âlet edevatları, hamam ustasının... şerbeti cinsinden bir çay geldi. O kadar gümüş pırıltısının arasında bardağınızı kaybediyordunuz. Birde

"Hem fırtınasın, hem fırtınadaki kuşsun.."
Benoist Mechin'den İdil Biret'e

seneden seneye misafire çıkınca bir tek parçasına kıyılan bir kek. Bir cürüm âleti kadar sert.

Eski büyükelçi de, noktasız virgülsüz, iki ülkemiz arasında dostluktan konuşuyordu.

— Ah, madam... O güneş, o mavi gök, o pırıltı, o tarih, o krokodiller...

Krokodillere gelince işler bozulmuştu. Ağzımda yutamadığım kek, düşünüyordum kara kara, kaçırdı mı diye. Acep hangimiz timsaha bu kada rbenziyorduk ki?...

Lâkırdının devamı beni çok sürprizli şekilde aydınlattı :

— Güzel memleketiniz Brezilya, ah brezilya!

Türkiye ile Brezilya, kafasında karma karışıktı. Belki Brezilya-Fransa dostluk derneğinin de başkanıydı, belki bütün derneklerin başkanıydı, onları, pişmekte olan muhallebi örneği karıştıra karıştıra...

Bu hikâye, vallahi billahi doğru. Ve de tallaha doğru! Çok güvenilir tanıklarım var. Onun için, dernekle dostluğa, deynekle dostluğa inanmadığım kadar inanmazsam, kimse bana çatılmasın n'olur! Ben, gerçek şeyleri severim, büyük mutsuzluğum da bu!

Mısır çarşısı... İşportacı kolunuzdan, derici eteğinizden, nazar boncukçu da hangi tarafınızı yakalamışsa oradan çekiştiriyor. Hay huy, git gel, gürültü patırdı... Hep yozlaşmış bir yabancı dille hitabediliyor size. İrkiliyorsunuz. Dil, düşünce demektir; insan, yozlaştırmaya kıyamaz!...

Bir adam, antep fıstıkçısı...

— Madaam madam! Bite, pistaşe, piştaşe, diye beni yakalıyor.

En alaturka sesimle :

— Oğlum, o senin piştasene bizde antep fıstığı demezler mi?

Satıcı, tükürürcesine küçümser, beni süzüyor!

— Abla, sen de almana o kadar benzemeseydin..

Belçika'da çok hoş bir çift gördüm: Sayın Musa Öğün'ün kızı ve dâmadı.

Genç kadının adı, Tülin. Genç damat, lisan bildiği için, vatan hizmetini NATO'da yapıyor. Genç kadın da, Ortak Pazar'da. Geçenlerde geldi anneleri, onları yerleştirdi. Başkonsolosun hanımı, aşağı yukarı her iki günde bir, zarif Tülin'i öğle yemeğine dâvet ediyor. Ne güzel bu rasgitmişliklen hayata başlamak! Bütün genç çiftlere, hayata böyle başlamalarını dilerim.

ABD - Sovyet'ler

Nixon'un gezisi

ABD Başkanı Nixon'un Avusturya'dan başlayıp Sovyetler Birliği, İran ve Polonya'da devam eden gezisi sona erdi. Kongrede yaptığı konuşmada Nixon, Moskova gezisinin hedefine ulaştığını; Sovyetler Birliği ve Amerika.yı uzun zamandır ayırmakta olan birçok sorun'un çözümlendiğini belirtti ve Moskova antlaşmalarını savundu. Ayrıca, Senatodan, iki nükleer gücün, karşılıklı olarak, silâhların azaltılması ve sınırlandırılmasına doğru ilk adımı teşkil eden «nükleer savunma silâhlarının sınırlandırılması» yolundaki antlaşmayı onaylamasını istedi.

Nixon'un Moskova gezisi sonunda, 29 Mayıs pazartesi günü yayınlanan son bildiride, ilişkilerin iyileştirilmesinin mümkün olduğuna değinilmekte: ikili ilişkiler bölümünde stratejik silâhların sınırlandırılması, ik-

SİLÂHLARIN SINIRLANDIRILMASI ÜZERİNE BAŞLICA ANLAŞMALAR

1 Aralık 1959:
Washington'da Antarktika'nın askerlikten arındırılması ile ilgili

5 Ağustos 1963 :
Washington antlaşması.
Moskova'da atmosferde, uzayda ve su altında nükleer denemelerin yasaklanmasıyla ilgil. Moskova antlaşması.

27 Ocak 1967 :
Uzayn ve gök cisimlerinin barışçı amaçlarla kullanılması anlaşması

1 Temmuz 1968 :
Moskova, Londra ve Washington'da imzalanan nükleer silâhların çoğalmasını önleme antlaşması

11 Şubat 1971 :
Deniz diplerinin askerlikten arındırılmasıyla ilgili anlaşma

10 Nisan 1972 :
Moskova, Londra ve Washington'da imzalanan bakteriyolojik ve biyolojik silâhların yasaklanması sözleşmesi

tisadi ve ticari ilişkiler, denizcilik sorunları ve denizlerdeki olaylar bilimsel ve teknik işbirliği, uzay çalışmalarında, sağlık alanında, çevre kirlenmesi alanlarında işbirliği, bilim, teknoloji, eğitim ve kültür alanlarında bilgi alışverişi üzerinde durulmakta ve uluslararası ilişkilerde Avrupa, Yakındoğu, Çinhindi, silâhsızlanma, Birleşmiş Milletlerin güçlendirilmesi sorunları ele alınmaktadır. Açıklandığına göre, Brejnev, Podgorni ve Kosigin Birleşik Amerika'ya çağrılmış ve bu çağrı kabul edilmişti.

Anlaşmanın 12 noktası

29 Mayısta imzalanan «ülkeler demecinin» tarafların üzerinde anlaşmaya vardığı 12 noktası özet olarak şöyle:

1

— Nükleer çağda barış içinde bir arada yaşama, karşılıklı ilişkilerin üzerinde yürütülebileceği tek temeldir.

2

— Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği, ilişkilerini tehlikeye atacak durumların önlenmesine büyük önem vermektedirler.

Karşılıklı ilişkilerinde her zaman ılımlı davranacaklar ve uyuşmazlıklarını barışçı yollarla görüşmeğe ve çözümlemeğe hazır olacaklardır. Aslında bulunan sorunlar üzerine tartışma ve görüşmeler karşılıklı, uyuşma ve karşılıklı çıkarlar doğrultusunda yürütülecektir. İki taraf, taraflardan birinin dolaysız veya dolaylı yoldan öteki tarafın zararına bir girişiminin bu hedeflerle uzlaşmıyacağını kabul ederler.

3

— Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliğinin Birleşik Milletler Konseyinin öteki daimî üyeleri gibi özel bir sorumlulukları vardır ve uluslararası gerginlikleri şiddetlendirecek bunalımların gelişmesi için yapabilecekleri her şeyi yapmak durumundadırlar.

4

— Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği, karşılıklı ilişkilerin hukukî temelini genişletecekler ve imzaladıkları iki taraflı anlaşmalarla, başka taraflarla imzaladıkları çok taraflı antlaşma veya anlaşmaların dürüst bir biçimde uygulanması için gerekli çabayı göstereceklerdir.

5

— Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği, karşılıklı çıkarlarını ilgilendiren sorunlarda görüş alışverişini sürdüreceklerini ve gerekli gördükleri takdirde, iki ülke yöneticileri a-

Antibalistik füzelerden SALT'a

1966 10 Kasım:

ABD Dışişleri Bakanı McNamara, Sovyetlerin Moskova çevresinde bir antibalistik füze savunma şebekesini gerçekleştirdiğini açıkladı.

1967 - 27 Ocak:

Kosigin'e yazdığı bir mektupta Başkan Johnson, antibalistik füze sisteminin sınırlandırılması için görüşme açılmasını teklif etti.

Mart: ....

Kosigin, Johnson'a verdiği cevapta, «Savunma veya saldırı amacıyla gerçekleştirilen füze yarışının sınırlandırılması için» konuşmaya hazır olduğunu bildirdi.

18 Eylül: ......

Washington «Gözcü» adı verilen bir «İnce» füze savunma şebekesinin yapımına başlanmasını kararlaştırdı.

1968 - 1 Temmuz:

Nükleer silâhların çoğaltılmasını önleme antlaşmasının imzalanması. Johnson Amerika ve Sovyetlerin stratejik nükleer silâhların sınırlandırılması (SALT) için en yakın gelecekte görüşmelere oturmayı kararlaştırdıklarını açıkladı.

21 Ağustos:

Çekoslovakya'nın istilâsı, Sovyet - Amerika «zirve» buluşmasıyla ilgili bir tasarının ertelenmesine yol açtı. Amerika'nın, bağımsız, güdümlü, çok başlıklı füzeleri (MIRV) ilk denemesi

1969 - 14 Mart: ...

Nixon, «Koruma» adı verilen bir antibalistik füze sisteminin yerleştirilmesini kararlaştırdı.

18 Haziran:

Nixon, 31 Temmuz ile 15 Ağustos tarihleri arasında SALT görüşmelerinin açılmasını teklif etti.

22 Eylül:

Gromiko, «yakında» cevabını verdi.

17 Kasım - 22 Aralık:

Helsinki'de SALT görüşmelerinin ilk karşılıklı «İnceleme» safhası «Gelecekteki görüş alışverişinin konusunu oluşturacak sorunların genel yelpazesi» üzerine bir anlaşma gerçekleştirildi.

1970 (16 Nisan 14 Ağustos):

SALT'ın Viyana'da ikinci haftası.

Haziran: ....

ABD.MIRV'i çalıştırmağa başlıyor. ....

2 Kasım 18 Aralık:

Helsinki'de SALT'ın üçüncü safhası. Sovyetler, füzesavar silâhların sınırlandırılmasını teklif etti.

1971 - (15 Mart - 28 Mayıs):

SALT'ın Viyana'da dördüncü safhası. 20 Mayısta «antibalistik füze sisteminin geliştirilmesini sınırlamak için bu yıl içinde bir anlaşma yapılması» ve «Stratejik saldırı silâhlarının sınırlandırılması alanında bazı tedbirler» üzerine iki taraf anlaştı

8 Temmuz 24 Eylül:

SALT'ın Helsinki'de beşinci safhası.

30 Eylül: ...

Kaza sonucu savaşın ortaya çıkması tehlikesinin zayıflatılması ve Washington'la Moskova arasındaki «Kırmızı telefon»'un geliştirilmesi üzerine iki kısmi anlaşmanın imzalanması.

1972 — (15 Kasım 4 Şubat 1972): ....

SALT'ın Viyana'da altıncı safhası.

28 Mart 26 Mayıs:

Helsinki'de SALT'ın yedinci safhası. Moskova'da antibalistik füze sisteminin sınırlandırılması ve saldırı silâhlarının dondurulması antlaşmasının imzası

rasında buluşmalar da dahil olmak üzere, bunu en yüksek seviyede yürüteceklerini teyid ederler.

6

— Taraflar, silâhlanmanın iki taraflı olduğu gibi, çok taraflı sınırlandırılması için de çabalarını sürdüreceklerdir.

7

— Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği, ikili ilişkilerinin güçlendirilmesinde ve dolayısiyle bu bağların sıklaştırılmasında ticarî ve iktisadî bağların önemli ve gerekli bir unsur olduğunu bildirirler.

8

— Taraflar, bilim ve teknik alanında karşılıklı temasları ve işbirliğini geliştirmenin tam zamanı olduğu ve bunun yararlı olacağı düşüncesindedirler.

9

— Taraflar, kültürel bağlarını güçlendirmek ve ülkelerden herbirinin kültür değerleriyle daha büyük bir yakınlığın doğması çabalarını cesaretlendirmek yolundaki isteklerini teyid ederler.

10

— Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği, yukarda belirtilen alanlarda ve başka bütün karşılıklı çıkarlarında bağlarının ve işbirliğinin sağlam bir temele oturması ve uzun süreli olması için ellerinden geleni yapacaklardır.

11

— Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği, özel haklar ve dünya sorunlarında çıkar sağlama bakımından kendileri için hiçbir şey istememektedirler ve bu tip bir ihtiyacı tanımıyacaklardır. Bütün devletlerin egemen eşitliklerini tanırlar. Amerika - Sovyet ilişkilerinin gelişmesi üçüncü devletlere ve çıkarlarına yönelmemiştir.

12

— Bu belgede belirtilen ilkeler, Birleşik Devletlerin ve Sovyetler Birliği'nin geçmişte başka ülkelerle yaptıkları anlaşma ve üstlendikleri yükümlülükleri etkilemiyecektir.

Amerika'da Tepki :

Nixon'un Moskova'da yaptığı anlaşma ise Amerikan Senatosunda gürültülere sebep oldu. Ajanslara göre bir kısım Senatörler, bu çeşit bir anlaşmanın özellikle ekonomik yönden Amerika Birleşik Devletleri'nin aleyhine olduğunu belirttiler ve ortaya bir soru attılar :

"— Silâhlanmayı durdurursak, bu işe ayırdığımız parayı ne yapacağız?.."

Amerikada henüz bu sorunun cevabı verilmemişti.

Mevcut silah güçleri

Yere yerleştirilmiş kıtalararası füzeler

ABD :

160'ı MIRV (bağımsız güdümlü çok başlıklı Minuteman-3) olmak üzere 1054 adet.

MİNUTEMAN III: Bu füze her biri 200 kiloton gücünde üç nükleer başlık taşır. Menzili 13 bin kilometreyi aşar. 1973 mali yılı sonunda bu tip 510 füze yerleştirilecektir.

TİTAN II: 5-10 megaton arasında büyük güce sahip, termonükleer başlıklı 11 bin Km. civarında menzili olan füze.

POSEIDON: Amerikan nükleer denizaltılarındaki Polaris'lerin yerini alan bu füze, her biri 50 kiloton gücünde 10-14 başlık taşır. Başlıkların herbiri, hedefine kendi başına yönelme yeteneğine sahiptir. Buna MIRV (bağımsız güdümlü çok başlıklı füze) adı verilmiştir.

SSCB :

311'i «SS 9» büyük güçlü füze olmak üzere, 1618 adet.

SS 9: En güçlü Sovyet füzesidir. 12 bin kilometre menzili vardır. Bu füze, 20-25 megatonluk bir termonükleer başlık veya herbiri 5 megatonluk birbirinden bağımsız üç başlık taşır.

SS 13: Bu füze, ABD'nin Minuteman füzesi karşılığıdır. Uzmanlar menzili üzerinde birleşememekle birlikte, 2.300-3.000 kilometre arasında olduğu tahmin edilmektedir.

SS-N-6: Amerikan Poseidon füzesinin benzeridir. Gücü bilinmemektedir. Menzili, 2780 kilometrenin üstünde hesaplanmıştır.

Denizaltı füzeleri

ABD: 192'si çok başlıklı Poseidon füzesi olmak üzere 656 adet.

SSCB: 25 nükleer denizaltıya yerleştirilmiş 400 adet. Bu denizaltılardan 17 tane daha yapılacaktır. 10'unun birkaç katı kadar füze de nükleer olmayan denizaltılara yerleştirilmiştir.

Kıtalararası bombardıman uçakları

ABD: 531 adet.

SSCB: 140 adet.

Burundi

Kanlı topraklar

Burundi, Afrika'nın ortasında, Zaire (eski Belçika Kongosu), Ruanda, Tanzanya ve Tanganika gölüyle çevrili küçük bir ülkedir. Yüzölçümü 27 bin 834 Km. kare, nüfusu 3 milyon 340 bindir. Başkenti Bujumbura (eski Alman askerî üssü Usumbura)'da 90 bin kişi yaşamaktadır. 19'uncu yüzyılın sonlarında Almanların eline geçen bugünkü Burundi, Birinci Dünya Savaşından sonra Belçika sömürgesi oldu. 13 Ekim 1961'de de bağımsızlığı ilân edildi.

Burudi, Afrika'nın en eski, en garip krallıklarından biridir. Komşusu Ruandalılar ne kadar barışçı iseler, Burudi'de de o kadar çok kan dökülmektedir. Bütün tarihi boyunca bu, böyle olmuştur. Bağımsızlığa kavuştuktan sonra, kurşuna dizmeler, katliâmlar birbirini kovalamış, fakat son 29 Nisan'daki olaylar, hepsini bastırmıştır. Söylentiye göre, bu son olaylarda 100 kişi ölmüştür.

Belçika'nın vesayeti altındaki eski Urundi, bugünkü Burundi'nin uluslararası alanda bağımsızlığı, 1 Temmuz 1962'de başladı. Daha o andan

ALBAY NİCEMBERO
Kanlı hareketlerin başı..

itibaren de şiddet olayları sökün etti. 1961 Ekiminde ülkedeki Belçikalı kolonların (çiftçilerin) tehlikeli bir ilerici olarak suçladığı Prens Louis Rwagasore, Kara Yorgi adlı bir Yunanlı tarafından öldürüldü.

Kara Yorgi, birkaç ay sonra, bu işi neden yaptığını bir türlü söylemeden asıldı. Ardından uzun bir cinayet, komplo ve hükümet darbesi teşebbüsü zinciri geldi.

Siyasi yöneticilerin öldürülmesi ve askerlerle sendikacıların hızla mahkemelere sevkedilmesi, kitle halinde idamlara yol açtı. Bu arada, katliâmlar da düzgün aralıklarla devam etti. Nisan'ın son günlerinde başlıyan katliâm'ların ise jenosit niteliği taşıdığı belirtiliyor.

Dünyanın gözü önünde

Son olaylar, eski Kral 5'inci Ntare'nin esrarlı ölümüyle başladı. Başkan Albay Hichel Micombero'nun kesin teminatı ile bütün güvenliğinin sağlandığının bildirilmesi üzerine eski Kral, yurduna dönmüştü. 1966 Kasımında, şimdiki Başkan Micombero'nun devirdiği eski Kral, bu dönüşten pek kısa bir süre sonra öldürüldü. Yetkililer, olayın, kralcıların bir komplosu olduğunu ileri sürüp, 5'inci Ntare'ye sempati duyan herkesi temizlemek üzere birlikleri harekete geçirdiler. Bunun üzerine, kabilelerarası düşmanlıklar patlak verdi. Ülkenin iki büyük kabilesi Hutu ile Tutsi'ler kanlı bir mücadeleye giriştiler. Şu anda bilinene göre, Hutu çoğunluğu, sistematik olarak yok edilmektedir ve bütün dünya, bu sürekli cinayete kayıtsız kalmaktadır. Ne yazık ki, Afrika da öyle!.

Dünya kamuoyunun, çocuklar dahil, onbinlerce kişinin öldürüldüğü katliâmı öğrenmesi için üç haftalık sürenin geçmesi gerekti. Orta ve Doğu Afrika arasına sıkışmış Burundi, Avrupalıların, Kara Kıtanın en geç ulaştıkları, en az bilinen yerlerinden biridir. Fakat bu coğrafi durum, herşeyi açıklamağa yetmemektedir.

Bujumbura'daki yöneticiler, aşırı sloganlardan öteye gitmeyen bir "devrim" adına, hareketlerini tam bir esrar perdesi içinde yürütmektedirler. Burundi'ye giriş vizesi alan gazetecilerin sayısı da çok az.

Komşu Ruanda, zayıf bir ülkedir ve sürekli olarak, silâhlı bir saldırı tehdidinde yaşamaktadır. Bu yüzden, ihtiyatlı bir bekleyiş içindedir. Eski Belçika Kongosu bugünkü Zaire'de ise Başkan Mobotu, 1967 Temmuzunda paralı askerlerle arasında çıkan mücadelede kendisine yardım ettiklerinden dolayı, Burundi yöneticilerine şükran borçludur. Bu yüzden, Burundi ordusunun "düzeni yeniden sağlama" çabasına yardım için askerlerini göndermekte tereddüt etmemiştir.

BAŞKAN MOBUTU
Şükran Borcu..

Eski koruyucu güç Belçika, iç işlerine karışma sayılabilecek bir harekette bulunmaktan çekiniyor. Haftalar boyunca, aşırı bir ihtiyatlılık içinde. Birkaç gün önce büyükelçisini geri çekti. Ülkede 2500 Belçika asıllının bulunuşu onu düşündürüyor.

Afrikalı liderlerin tutumu çok üzüntü verici. Mutlu bir olay olarak, mart ayında sona eren Sudan iç savaşında olduğu gibi, Afrika Birliği Teşkilâtı Yasasına saygı adına susuyorlar. Bu durumda, Afrika Birliği Teşkilâtının, siyasi statükoyu korumaktan öte bir anlamı bulunmadığını, Afrikalıların, Yasayı dinamitleyen olaylara ses çıkarmadıklarını söyleyenler hak kazanıyorlar.

Yasa dili

Rahmi KUMAŞ

"*Bir ülkeyi yönetmeye çağrılsanız, ilk olarak ne yapardınız?*" sorusuna Konfüçyüs: "*Ülkenin dilini düzeltirim.*" diye karşılık vermiş ve gerekçesini de açıklamış: "*DİL EKSİK OLURSA sözler bozulur, sözler bozulunca düşünce iyi anlatılamaz. O zaman yapılması gerekenler olmaz, töre, kültür bozulur. ADALET YANLIŞ YOLA SAPAR.*"

Ulusal dil ile adalet arasındaki bağın ne denli güçlü olduğunu bu özdeyiş iyice göstermektedir. Adaletin gerçekleşmesinde yasaların önemi göz önüne alınırsa yasalar ile dil arasındaki ilişkinin de ne olması gerektiği açıkça belirmiş olur. O halde yasaların dilinin anlaşılır olması adaletin sağlanmasında başlıca etkendir. Demek ki hukukun üzerindeki yabancı dil baskısı, adalet ilkesine aykırı düşmektedir. Yasalar öz dile uygun bir nitelik taşımalıdır. Bu konuda dağınık emekler, kişisel çabalar birleştirilmelidir. 1961 Anayasası'ndan sonra çıkanlan yasaların dilinde görülen özleşme, ondan önceki kırk yıl içinde görülenden kat kat üstündür.

Dil bir ulusun duyuşunu, düşünüşünü, yaşantısını yansıtır. Yasalar da bununla ilgili olduğuna göre yasalarımız dilimize uygun düşmelidir. Yasalarımız çağdaş hukuk kurallarını öz dilimizle anlattığı ölçüde ulusal ve uygardır. Yasalarımızdaki karma dile karşı bilinçli tepki İnönü ile başlar. 10 Ocak 1945'de *Teşkilât-ı Esasiye Kanunu* kaldırılır, yerine *Anayasa* konur ve bu yasanın dili Türkçeleştirilir. İlkel anlayış, ne yazık ki, 1950'den sonra yasama tekniğine egemen kılınmıştır.

Ne yapmalı ?

Yasa koyucular, yasaların dilini özleştirmelidir. Bunu, önceden çıkmış yasalara da uygulamalıdırlar. Yasalarımızın dilini bütünlüğe, tutarlılığa getirmek için şunlar düşünülebilir: (1) Yasalarımızı hepten Osmanlıca yazmak. Bu durumda kavramları Osmanlıca sözlerle karşılamış olacağız. Bunun içinde okullara Arapça, Farsça dilleri konmalıdır. Ardından ya Arap alfabesi alınacak ya da alfabemiz genişletilecektir. Bu ortamda böyle bir çözümü düşünmek tarihi geriye kaydırmak özlemi olur. Yapılamıyacak, gerçekleştirilmeyecek bir özenti bu. (2) Önceden çıkan yasalara dokunmamak, yeni çıkanları çıktıkları zamana göre düzenlemek. Bu da bir karışıklık yaratır. Günümüzdeki yakınılan durum budur. Demek ki bu iki olasılık bir bütünlük, bir tutarlılık sağlayamıyor. (3) Kala kala, Türk yasalarını toptan öz dille yazmak kalıyor. O zaman yasalarımızın dilinde bütünlük ve tutarlılıktan başka, anlaşılır olma özelliğide görülecektir. Bu özellik en büyük özelliktir. "*Üslûptaki tekrarlama ayıbına engel olmak*" gibi bir düşünceye kapılınmamalı. "*Yetki* ile *selâhiyet'i*, *görev* ile *vazife'yi*, *duruşma* ile *murafaa'yı* *şahit* ile *tanık'ı* bir arada kullanmak en tehlikeli anlayıştır.

Anayasalarımız da bunu ister: 1839, 1876 fermanlarında devlet dili düşüncesi belirmemiştir. 1876 Anayasası'nın 18. maddesi: "*Tebaai Osmaniyenin hidematı devlette istihdam olunmak için devletin lisan-ı resmisi olan Türkçe'yi bilmeleri şarttır.*" der Aynı Anayasa *Âyan* ve *Mebusan*'da görüşmelerin Türkçe olduğunu söyler (M: 57). 1908 Anayasası da aynı yargılarla donatılır. 1921 Anayasası devlet diline yer vermek. (Zaten bu Anayasa hukuku açısından tam bir anayasa sayılmaz.) 1924 Anayasası'nın 2. maddesi, Türkiye devletinin resmî dilinin Türkçe olduğunu söyler. Türk Dil Kurumu'nun açıklamasına göre bu Anayasanın dili yüzde yirmibeş Türkçe, 1961 Anayasası'nınki ise yüzde yetmiş. Dil devriminden önce yasa dilinde Türkçe oranının çok düşük olduğunu, bugünse çok yüksek olduğunu bu oranlar gösteriyor. Demek ki "*Kuşaklar anlaşamıyor*" gibi savlar yanlıştır. Dilin özleşmesine karşı çıkanlar, baba ile çocuk anlaşamıyor derler. Bunu diyenler doğaldır ki, en azından, hukuk dilindeki ikileşmeyi göremeyenlerdir. Babalar eskiden çıkan yasalarla birlikte günümüzde çıkan yasaları da anlamakta, günümüzün hukuk öğrenimi yapan çocukları ise eskiden çıkan yasaları anlamamaktadır. Medenî, Borçlar, Ceza yasalarımızın kapsadığı sözlere yaklaşık anlamlarını verebilen çok azdır, nerde kaldı tam anlamını verebilenler! Biraz da bundandır ki, bu alanda Yargıtay'ın bir sürü birbirini bozan "*İçtihat*" ına raslamaktayız.

SONUÇ

Medenî Yasa, Ceza Yasası, Ticaret Yasası, Noterlik Yasası.. Yürürlükteki bu yasalar Resmî Gazetedeki yayım yılına göre sıralanmıştır. Bu sıralama bize şunu da gösterir: Bazen dilin özleşmesine karşı olan bir iktidarın çıkardığı yasa, dilin özleşmesini destekleyen iktidarın çıkardığı yasadan daha Türkçe olur. 1950-1960 iktidarının *Ticaret Yasası*, devrimcilerin iktidarında çıkarılan *Medenî Yasa'*dan, *Borçlar Yasası'*ndan çok daha güzel anlaşılmaktadır. 18 Ocak 1972'de kabul edilen *1512 sayılı Noterlik yasasını* çıkaran yasa koyucu, *İşlem, yargı, belgelemek, saklı, ayrık hal, yükümlülük, zorunlu, ilişki, andlı, örgüt, geçerli, kanı* gibi, tepki gören sözleri kullanmıştır. Yasa koyucunun eğilimi göz önüne alınırsa, *Muamele, kaza, tevsik etmek, mahfuz, istisnai hal, mükellefiyet, zarurî, münasebet, yeminli, teşkilat, muteber, kanaat* sözlerini kullanması gerekirdi. Neden böyle olmadı? Çünkü dildeki yenilenme akımı durdurulamaz, ona karşı çıkanlar bile onun etkisi altındadır.

Hukuk dili dilekçe yerlerinde, devlet kapılarında, mahkemelerde, üniversitelerde kullanılır. Onun anlaşılması gerekir. Ters durumda, Türk Ceza yasasının 44. maddesinin anlamı kalmaz. "*Yasayı bilmemenin özür sayılmaması*" için, yasa anlaşılır olmalıdır. Eski dille yazılmış yasalar hakkında daha çok "*İçtihat*" çıkıyor. Üniversiteler, yüksek yargı organları (Yargıtay, Danıştay, Anayasa Mahkemesi gibi) dildeki yenilik gereğine uyarken, alt mahkemeler, tam tersine, eski dilde direniyorlar.

TOPLUM

KİTAP

M.SUNULLAH ARISOY

Fethi Giray

1940 Şiirine Selâm!

Fethi Giray öleli iki yılı geçiyor. Öldüğünde 52 yaşındaydı. Son yıllarda şiire epey uzak durur bir hâli vardı. Ama Giray'ın şiir serüvenini içten içe sürdürdüğünü sanıyorum. Ölümü, edebiyat çevrelerinde bile yankı uyandırmadı. Bu bizim geleneksel ayıbımız galiba. Birkaç gün önce, mayıs ayı içinde ölenlerin çizelgesine baktım de, şaştım kaldım. Kimler ölmemiş ki, mayıs ayı içinde, geçmiş yıllarda! Sait Faik'ler, Memduh Şevket Esendal'lar, Şair Eşref'ler, Nurullah Ataç'lar... Hemen hiçbirini de, haktanır biçimde anmadık. Hatırlamadık. Giray, son yıllarda şiire epey uzak durur bir görünüm içinde olduğundan, ölümünde de, ondan sonra da anılmadı. Bunun bir haksızlık olduğunu belirtmek gerekmez mi?

Kimi genç yazarlar, 1940 şiirine dudak bükerek bakıyorlar. Oysa 1940 şiiri, Türk şiir serüveni içinde özel bir yeri, anlamı, kapsamı, duyarlığı, dahası, tutarlılığı olan bir şiirdir. Yeni Türk şiirinin oluşumunda önemli bir aşama sayılmalıdır 1940 şiiri. Öyle kolaycacık yadsınıp da bir kıyıya itiliverecek şiir değildir.

1940, İkinci Dünya Savaşı yılıdır. Kan, ateş bürümüştür dünyayı. Ülkemiz, dar olanaklar içindedir. Her an savaşın içine girebilir durumdadır. Ekmek vesikayladır. Eli ekmek tutanların çoğu askere çağırılmıştır. Türlü olanaksızlıklar içinde, bağımsızlığımızı koruma kavgasını veriyoruzdur. Şiirimizde de, bu görüntüye uygun bir açılım vardır. Yetişen Türk ozanı, ülke sorunlarına, gerçeklere eğilmekte, şiirin konusunu dar sınırlardan, kalıplardan sıyırıp genişletmekte, olaylara, kişilere, ülke sorunlarına, dünyaya daha insancıl, daha gerçekçi açıdan bakma eğilimi içinde görünmektedir. Üst üste deneyler yapılmakta, yeni söyleyiş biçimleri, yeni özler, yeni dizeler yaratılmak istenmektedir. Temel özellik, yalın bir söyleyiş, şiir yanı olmadığı sanılan konulara el atma, onları şiir katına çıkarma çabası... Küçük insanın türlü güçlükler içinde yaşantısının, savaşın, yoksulluğun ve yoksunluğun, duyarlıktan ayrı düşmemiş, yalın anlatımlı, gerçeğe yaslı şiiridir 1940 şiiri... "Şu canıma yandığımın dünyası!"

Fethi Giray, 1940 şiirinin adı anılır, değeri bilinir, ilgiyle okunur bir ozanıydı. Hattâ, önde gelen ozanlarından biriydi de denilse, gereksiz bir övgü düzülmüş olmaz. İlk kitabı, 1940'da yayınlanmıştı. Kitabın adı bile, o yıllardaki özlemin yoğunluğunu belirtir: "Sulha Selâm". Kitabın ilk şiiri de bu adı taşır, şöyle de biter: "Bembeyaz güvercinlerin kanatlarıyla selâm!/İstihkâmda avuç avuç kan kusana;/Donmuş, ölü gözbebeklerinden selâm!/ Defne dallarından doğacak yarına." Giray'ın bu kitabında şiirlerin adları bile 1940 yıllarının ortamını, özlemini, kaygısını, sıkıntısını açıklığa kavuşturacak niteliktedir: "Yaralı", "Harp", "Sevkiyat", "Zafer".

Şimdi, Fethi Giray'ın olaylar yaratan bir şiirini hatırlıyorum: "Rizeli Ali'nin Hikâyesi." O yıllarda bir de Çınaraltı dergisi çıkardı. Bâbıâli'nin, adı "tonton"a çıkmış yazarı, bu şiiri dile dolamış, "aile müessesesi" ni yıkıcılıkla, daha bilmem nelikle suçlamıştı. Oysa, yiğit bir Karadeniz uşağının küçük, insancıl, onurlu yaşantısının öyküsüydü şiir: "Galatada dostu/Mapushanede postu varmış./Rizeli Alinin./Anlattı bana:/Çok kahrını çekmiş denizin./Balık vurmamış bu yıl dalyana/Yuh olsun olsun be! diyor/Şu koca, koskocaman denize;/Metelik vermedi bize./Canıma yandığımın dünyasında/Parasız yaşanmazmış,/Tütünü yokmuş tabakasında;/ Dost varmış,/Düşman varmış,/Şu canına yandığımın dünyasında./Kaldırdı yırtık ceketinin yakasını,/Emdi yudum yudum son izmarit sigarasını,/Kimseye metelik vermezmiş:/Satarmış takasını."

Geride kalan

Giray, daha sonra, 1943'de Suat Taşer'le birlikte, "1943" adıyla ortaklaşa bir şiir kitabı yayınladı. O kitaptaki şiirler de aynı ortamın ürünleridir ama, daha ustaca söyleyişler içindedir. Sonra Fethi Giray, taa 1951'e kadar susar. Sağlığında yayınlanan son kitabı, "Alacakaranlık" adını taşır. Ondan sonra da tek tük yayınlanan şiirler... Şiirden vazgeçmemiş ama, uzak durmuş, kalmış bir ozandı Fethi Giray.

Ölümünün ikinci yıldönümünde kardeşi Raşit Giray, onun şiirlerini bir ciltte topladı. "Şiirler", böylece elimize ulaştı. Fethi Giray'ın şiir serüveninin toplu ürünü olan kitap, yeni Türk şiirinin gelişim çizgisini izlemek isteyenler için olduğu kadar, bir dönemin oluşan şiirlerinden tadlanmak isteyenler için de okunması gereklidir, kanısındayım.

Fethi Giray şiirler Başnur Matbaası kapak Tümer Arkın 92 sayfa 20 lira

AĞIT

Ankara'nın taşına bakma
Gözlerimin yaşına bak
Kaldır da başını bir şafak vakti
Etnografya Müzesinden
Memleketin haline bak!
(Yaprak Dergisi, 1950)

FETHİ GİRAY

yayınlar

Varlık Yayınları

● **İSKANDİNAV HİKÂYELERİ ANTOLOJİSİ.** Hazırlayan ve Çeviren: **Yekta Ataman.** İskandinav ülkelerinin edebiyat ürünleriyle ilişkilerimiz yeterli değil. Bu bakımdan, Ataman'ın «hazırlayıp çevirdiği» İskandinav Hikâyeleri Antolojisi, bize, - küçük bir demet bile olsa - İsveç, İzlanda, Danimarka, Norveç hikâyeciliğinden örnekler sunuyor. Kitapta yer alan hikâyeciler şunlar: Danimarka'dan: **Jahonnes V-lensen** (1973 - 1950), **Martin Anderson Nexo** (1869 - 1954), **Martin A. Hansen** (1909 - 1955), İsveç'ten: **Selma Lagerlöf** (1858 - 1940), **Par Lagervist** (1891 -) **Hjalmar Bergman** (1883 - 1931); İzlanda'dan: **Gunnar Gunnarsson** (1889 -), **Hamsun** (1859 1952), **Arnulf T. hobergur Thordarson** (1889); Norveç'ten: **Bjornstjerne Bjornson** (1832 - 1910), **Knut Overland** (1889). (Varlık Yayınları. Büyük Eserler Dizisi: 206, 158 sayfa, 6 lira.)

● **VEBA. Albert Camus'den** çeviren: **Oktay Akbal. Camus, Veba'da,** bir Afrika kentindeki veba salgınını, gerçek bir olayı, kentin boyutları içinde ustalıkla işliyor, (Varlık Yayınları. Büyük Eserler Dizisi: 20, 4'üncü basım, 357 sayfa, 15 lira.)

Mayıs sonu, 1972.

pietro nenni nin anıları

Rastgele açtığım bir sayfada şu satırlar:

«... Lutwaffe Paris'i, ilk defa olarak bu sabah bombaladı. Saldırı bir buçukta başladı, üç'te sona erdi. Galiba hepsi ikiyüz uçak, dalgalar halinde şehrin üzerinde uçtular ve onu bombaladılar. Dürbünle uçuşlarını izledimse de, bombardımanın önem derecesini bir türlü kestiremedim. Yalnız, İnvalides taraflarından bir alev perdesinin yükseldiğini penceremden gördüm. Daha sonra bunun Javel'deki Citroen fabrikalarının yalazı olduğunu öğrendim. Fakat, alârmın bittiğini işittiğim an, herkes gibi ben de o kadar önemli bir zarar olmadığı izlenimi içindeydim. Akşam, Paris çevresine bin kadar bomba düşmüş olduğunu, kayıplarınsa 54 ölü ve 700 yaralıya ulaştığını duyunca çok şaşırdım...»

Bir de tabii, kitabın başındaki adama: «Auschwitz ölüm kampından sağ dönmeyen kızım Vittoria ve Almanlarca Mont Valerien'de kurşuna dizilen kocası Henri Daubeuf'e...»

İkinci Dünya Savaşı'nı ondört yaşıyla yirmi yaşı arasında yaşamış kim olsa bu kitabı alırdı. Hele yazarın adı Pietro Nenni, kitabın adı da «Yirmi yıl faşizm» olursa!... O savaş yılları şimdi bize bir hayli uzak ve bulutlu görünse de, ilk gençliğimizi şiddetle damgalamış olan olayların ve adların büyüsünden kendimizi kurtaramıyoruz. Babamın kuşağı hangi nedenlerden Birinci Dünya Savaşı'nın yörüngesinde dönüp durmuşsa, biz de galiba aynı nedenlerden ikincisinin yörüngesinden bir türlü çıkamıyoruz.

Nenni de belleğimizde o yıllardan yer etmiş önemli bir ad. Toplumculuğa az çok bulaşmış olanlar elbette kim olduğunu bilir. Ünlü bir lider, İtalyan Sosyalist Partisi'nin çetin bir yöneticisidir. En dayanılmaz koşullar altında bile yüzünden gülümsemesi eksik olmamış, en çileli dönemleri ölçülü bir iyimserlik, şaşmaz bir insancıllıkla aşmasını başarmıştır.

Önceleri bunlar, Mussolini'yle yanyana mücadele ediyorlar, o zamanlar Mussolini sosyalist. Nenni daha değil, birlikte mahkemeye düşüp cezaevinde yattıkları da oluyor. Sonraları Mussolini «Kara Gömlekliler»in başına geçmiş, Kralın, aşırı bolşevik korkusuna düşmüş büyük sermaye çevrelerinin, bankaların ve ordunun desteğiyle İtalya'yı yirmi yıl sürecek karanlık bir faşizme sürüklemeğe başlamıştır. Nenni de, sosyalistlerin arasında ona direnenlerden. Bu direnişini yalnız partisinde değil, Milano'daki Avanti gazetesinin başında da sürdürüyor.

Kitabın ilk bölümünde faşizmin iktidara nasıl geldiğini anlatır. Sonraki bölümlerinde ise, Fransa'daki sürgün yaşantısının hüzünlü merceğinden, Nazi çizmesi altında inleyen Avrupa'nın yürekler acısı durumunu. Kitabı okurken, (hayli oluyor) çok dolu, çok derin ve etkileyici saatler yaşadığımı söyleyebilirim. Yeniden elime alışım, gazetelerde son İtalyan seçimlerinin sonuçlarını görüşümden olmalı. Bilinmez hangi çağrışımlar beni yeniden Nenni'nin yumuşak ve iddiasız yargılarını, yerinde ve sağlam gözlemlerini okumaya, hiç değilse gözden geçirmeye itti.

O yılların Sosyalist Partisi'ni anlatıyor: Faşizm kapıyı çalmış, bunlar kendi aralarında çekişip duruyorlar. O kadar ki üç yıl içinde Parti iki defa bölünüyor, üye sayısı 300 binden 60 bine düşüyor. Oysa, diyor Nenni, 1919'da iktidara gelmesi olasıydı, çünkü savaş ertesinde, taa faşistlerin palazlanmasına kadar, bu parti ülkenin tek örgütlü gücüydü. Peki niye iktidar olamıyor? Nenni'ye göre, bir kere:

/Ulusun bütün çıkarlarının genel bileşkisi, bütün halk katlarının gelişme ve daha iyi yaşama özlemlerinin genel temsilcisi olamayışından,

/Ayrıca neyi istediğini ve ne kadarını yapabileceğini doğru dürüst kestiremeyişinden!

Öyle ki: «...Kurulu iktidarın işleyişine engel olacak, onu aksatacak kadar güçlü görünüyor ama, onun yerini alabilecek duygusunu vermiyor, gerekli atılımı yapmakta duraksadığı için, ister istemez üçüncü çözüm yolunu açıyor: Mutlu azınlığın Sezar'cı diktası.»

Sosyalistler neden böyle bölünür dururlar? Son seçimlerde de, sol, İtalya'da irili ufaklı bir sürü parti halinde değil de, çeşitli nüansları içinde barındırabilen geniş ve büyük bir parti halinde seçmen karşısına çıksaydı, acaba sonuç aynı mı olurdu? Hiç sanmıyorum! Gerçi solda aralıksız fikir ayrılıklarının doğması sürekli bir canlılığı ve fikir üretkenliğini gösterir, iyidir de, yalnız iyi olmayan örgütlerdeki çoğunlukların yeni tutumlarla gelen azınlıklara katlanamayıp onları parti dışına itmesi, sonuç olarak da hareketi takattan düşürmesi. Nenni anılarında örneğini veriyor bunun. 1921 bölünmesinde partiden ayrılanlar örgütün en yaman militanlarıydı diyor, ama etkili olabilmeleri ancak Sosyalist Partisi içinde ve onun örgütsel olanaklarıyla olasıydı, gerçekten de az sonra yapılan seçimlerde, yeni parti 15 sandalya kazanıyor ama, bu sosyalistlerin 153 sandalyasından ayrı durdukça bir işe yaramıyor ki!...

Son seçimlerde de durum bunu andırıyor, Rossana Rossando'nun Il Manifesto grupu ve Proleter Sosyalist Partisi, gerçekte bir sürü seçkin aydın ve partiliden oluştukları halde, seçimlerde düpedüz süprüldüler, oyları da darmadağın ettiler.

Pietro Nenni'nin anıları dilimize çoktan çevrilmeliydi. İçinde bir yerlirinde Mütareke yıllarında İstanbul'a gelişini anlattığını da mı duymadı bizim fırsatçı yayıncılarımız, hiç olmazsa Nenni'nin Türkiye anıları diye yayınlar, sonra da kurnazlıklarıyla övünürlerdi.

FARUK GÜVENÇ

Yunus Emre

Bir büyük başarı

Eser bittiği vakit önce büyük bir sessizlik oldu, sonra gittikçe şiddetini arttıran bir alkış tûfanı başladı. **Budapeşte'deki** Filarmoni Salonu bu kadar heyecanlı bir konsere, bu kadar sıcak alkışa belki ilk defa sahne oluyordu. Müzik süresince ağlıyanlar, gözlerini yumup kendini esere kaptıranlar inanılmayacak kadar çoktu.

Şef, önce solistlerin elini sıktı, koro ile orkestrayı ayağa kaldırdı ve sonra hemen sahnenin yanındaki locaya döndü, dinleyicilere besteciyi gösterdi. Filarmoni salonunda yer yerinden oynuyordu. **Adnan Saygun** tam beş defa sahneye çıktı. Kendisini hem dinleyiciler, hem orkestra şefi, hem müzikçiler alkışlıyordu. **Yunus Emre Oratoryosunun** Budapeşte'deki icrası gerçekten akılların almıyacağı bir başarı olmuştu. 27 mayıs gecesi verilen bu konserde Budapeşte Filarmoni Orkestrası ile Debreceni Kodaly Korosunu ve ünlü Macar solistlerini Türk müzikseverlerinin yakından tanıdığı orkestra şefi **Mikloş Erdelyi** yönetmişti.

..ve tasarılar

Yunus Emre Oratoryosunun macarca seslendirilişinde hazır bulunmak üzere Budapeşte'ye giden **Dışişleri Bakanlığı Kültür Dairesi Başkanı,** bu fırsattan yararlanarak Macar yetkilileriyle kültür alış-verişi konularında ilginç bazı prensip anlaşmalarına varmıştı. Örneğin bu çerçeve içinde, önümüzdeki mevsim Budapeşte Radyo Senfoni Orkestrasının **Zoltan Kocsis ve Dezsö Ranki** adındaki genç piyanistlerle birlikte Türkiye'ye gelmesi kesinleşmişti; sözügeçen piyanistlerin son yıllarda Avrupa'nın bellibaşlı kültür merkezlerinde uyandırdığı hayranlık ve aldıkları olumlu eleştiriler bilinen birşeydi. Ayrıca, birinci İstanbul Festivaline Macar Opera ve Balesinin **Bela Bartok'un Akılalmaz Mandarin, Tahta Prens** adlı baleleri ve **Mavi Sakalın Kalesi** adlı operasıyla katılması da kararlaştırılmıştı. Bunların dışında, Yunus Emre Oratoryosu Prag'da çekçe olarak icra edilecek ve Çekoslovakya ile Türkiye'de karşılıklı olarak Çek ve Türk müzik haftaları düzenlenecekti. Önümüzdeki kış **Keşanlı Ali Destanı'nın** Prag'da sahneye konulması işi ise artık kesinleşmişti. Bu temsiller süresince tiyatro binasında **Mengü Ertel'in** afişleri sergilenecektir. Halen Polonya'da sergilenen afişler Berlin'de de büyük ilgiyle karşılanmış ve Berlin Operası önümüzdeki yıl sahneye koyacağı onsekiz eserin afişini Mengü'ye ısmarlamıştır.

NİHAT KIZILTAN ÖLDÜ

Türk Operası, geçtiğimiz hafta içinde, ilk tenorunu kaybetti. Türkiye'nin ilk Cavaradossi'si, ilk Florestan'ı ve ilk Pinkerton'larından, ilk José'lerinden, ilk Rodolfo'larından biri olan Nihat Kızıltan, İstanbul'da öldü.

Sağlam, sağlıklı ve parlak bir sesi olan Kızıltan, ömrü boyunca opera şarkıcılığı ile avukatlık arasında bocalamış ve şeker hastalığı yüzünden gözlerini kaybedince, 1960 yılından sonra sahneden temelli uzaklaşmak zorunda kalmıştı.

Türk Operası yaşadığı sürece, bu operanın temeline ilk taşlarını koymuş olan Nihat Kızıltan da anılarımızda ve Operamızın tarihinde yaşayacak, daima saygıyla anılacaktır.

Nihat Kızıltan, 1913 yılında İstanbul'da doğru; Ticaret Fakültesini, Ankara Devlet Konservatuarını ve Ankara Hukuk Fakültesini bitirdi. Değerli sanatçı, 1942'den bu yana **Tosca, Fidelio, Butterfly, Carmen, La Bohème, Palyaçolar, Rigoletto, Kerem, Turandot, Salome ve Othello** operalarıyla **Yarasa, Fakir Talebe** operetlerinde rol almıştır.

Mahkeme eliyle aldığımız tekzib

Gerçeği Uğur açıkladı

TOPLUM Dergisinin 26 Mayıs 1972 tarihli sayısında şahsımla ilgili asılsız bir yazı yayınlandı.

Yazarı sayın Faruk Güvenç'e göre Sevil Berberi Operasında Figaro rolü için konuk sanatçı olarak Nikolae Herlea'nın davet edilmesine karşı çıkmış, yanında sönük kalacağımı söylemişim. Sonra hastalık bahanesi ile Hacettepe Hastahanesinde muayene olmuş, durumumun normal olduğu saptanmış, buna rağmen temsil sabahı daire doktorunun ellerine sarılarak dört günlük rapor almayı başarmışım... v.s.

Bu haberin tek doğru yanı gerçekten hasta olmamdır. Gerisi asılsızdır, hayal mahsulüdür.

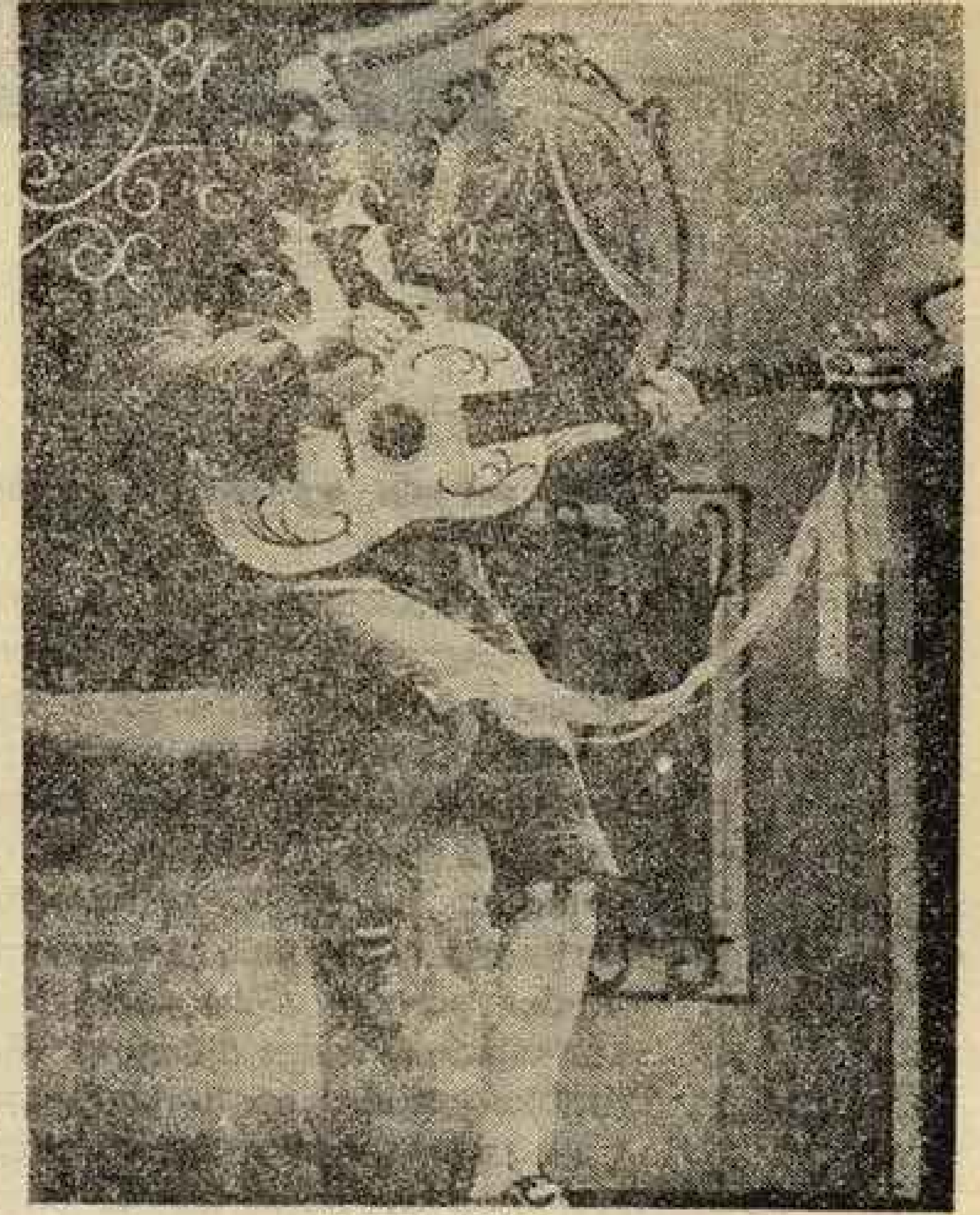
11 Mayıs günü müessese doktoru tarafından yapılan muayene sonucu Hacettepeye sevkedildim. Prof. Dr. Turgut Zileli ve Prof. Dr. Ahsen Orhon tarafından muayene edildim. Kendilerine ısrarla istirahat almak istemediğimi söyledim. Ayrıca bir sakıncası yoksa kalan iki temsilimi tamamlamak istediğimi beyan ettim.

13 Mayıs günü "extrasistol" yeniden nüksetti. Müessese doktoru sayın Cevdet Demirkol muayenemi yaptı. Hasta olup istirahate ihtiyacım bulunduğunu bildirdi. Ancak perdenin kapanmaması için iki aydan beri bu role hazırlanan meslekdaşım sayın Nejat Boren'e oynayıp oynıyamıyacağı soruldu. Kendisinden müsbet cevap alındı. Tarafıma dört gün rapor verildi.

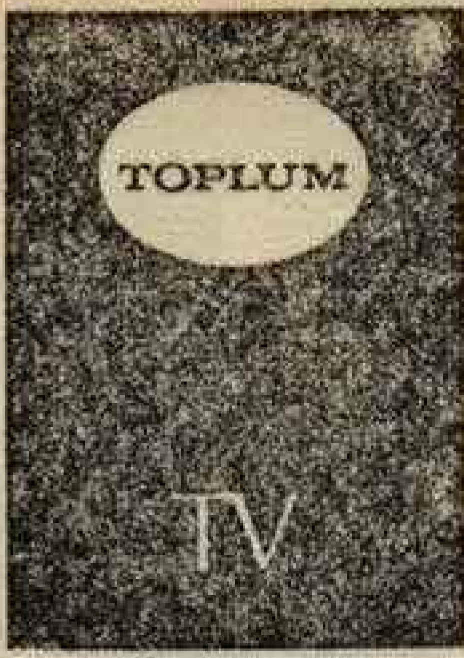
Hadise bundan ibarettir.

Devlet Operasında yıllardan beri seyircime hizmet etmeye yönelmiş bir görev anlayışı içersinde çalışıyorum. Şahıslara yaranarak yükselmek amacının takipçisi değilim. Hakkımda övgüler yazılması için kimseye taviz vermedim. Kişisel menfaatim için kimsenin de eline sarılmam.

Sayın Güvenç bana ister "Değerli Bariton", isterse "Kurnaz Figaro" desin, umurumda değildir. Opera sever seyircime hizmet etmeye bütün engellemelere rağmen devam edeceğim....... Saygılarımla.

METE UĞUR
Hastalanmak suç mu?

MAHMUT T. ÖNGÖREN

Beğenilenler

Bütün güçlüklere rağmen

Geçen hafta, TRT Televizyonu'nun beğenilmeyen taraflarını, bazı gazetelerden bölümler alarak, belirtmeğe gayret ettik. Bu hafta ise, yine TV eleştirilerinden parçalar seçerek, Televizyonumuzun olumlu görülen yanları üzerinde duracağız. Yalnız, bu arada, bir noktayı da belirtmeden geçmiyelim: TV izleyenlerin beğenmedikleri noktalardan sorumlu olanlar kimlerdir? Görünüşe bakılırsa, sadece programcılar. Bir TV programının konusu mu, işlenişi mi, ya da sunuluşu mu kötü? Gerek seyirciler, gerekse TV yöneticileri, derhal, programları hazırlayanları öne sürerler. Oysa bizim Televizyonumuzda işin içinde daha başka kişiler ve koşullar da bulunur. Sözgelimi, hiçbir TV yöneticisi, gerek bölüm şeflerine, gerekse onlara bağlı programcılara, yayından sonra, uyarıda bulunmaz, bulunamaz da... Çünkü kendileri program yapmamışlar, ya da hiç film çekiminde bulunmamışlardır. Günlük çalışma muhtıralarının gerektiği şekilde doldurulması da yöneticiler açısından son derece önemlidir. Sorumlu kimselerin aklına, gün geçtikçe artan iç hacmini karşılayabilmek için, gözönünde olan kameraların sayılarını arttırmak gelir de, kıyıda köşede olduğu için pek göze çarpmayan montaj masalarına yenilerini ilâve etmek gelmez!

Şimdi, geçen haftalarda basınımızın TRT Televizyonu'nda beğendiği noktaları sıralayalım:

1 — **"Ankara'da yapılan Balkan Boks Şampiyonasını TRT Televizyonu Atatürk Kapalı Spor Salonundan naklen yayınlamıştır. Tek kelime ile kusursuz olan bu yayınların yanısıra 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramımızın 53'üncü yıldönümü törenleri de aynı şekilde naklen TV seyircilerine iletilmiştir. Televizyonumuzun bu başarısını takdirle karşılamaktayız."** (İmzasız, Naklen Yayınlar Başarılı Oldu, Adalet, 24 Mayıs 1972.)

2 — **"Bu naklen yayınlarda çok başarılı kamera kombinezonlarına şahit olduktan sonra, aylardan beri tek kamerayla çekilmiş maç filimlerini seyretmekle neler kaybetmiş olduğumuzu bir kez daha farkettik."** (Halûk Cansın, Haftanın İçinden Notlar, Yeni Asır, 24 Mayıs 1972.)

3 — Naklen yayınlar **"televizyona olağan üstü bir hafta yaşattı. Naklen yayınların heyecanına kendilerini kaptıran seyirciler de, bunlar dışında, televizyon programlarının niteliği ve içeriği konusunda fazla kafa yormadılar. Hattâ çoğu 'için kolayı bu; naklen yayın arabasını yaklaştır bir yere, yap yayınını' demekten kendilerini alamadılar. Bu yargı aslında seyircilerin televizyondan, mevcut durumda, daha fazla bir şey istemediklerini göstermesi bakımından, hem yoğun bir karamsarlığı, hem de 'hiç olmazsa' cinsinden bir nefes alışı gösteriyordu."** (Varlık Özmenek, TV'de Naklen Yayınlar Haftası, Yenigün, 23 Mayıs 1972.)

4 — Millî Eğitim Bakanlığı ve TRT'nin birlikte hazırladığı **"Çevre Sağlığı ile ilgili program gerek çekimi, gerekse takdimcisinin çok rahat oluşu ve önündeki metine bakmadan konuşması ile insana rahatlık veren başarılı programlardan biri olarak dikkati çekti. Önündeki notlara hatırlamak için çok seyrek bakan takdimciyi gördükten sonra, bir programda yer alan üç beş şarkıyı kâğıttan gözünü ayırmadan okuyan takdimcilerin kulaklarını çınlattık."** (M. Cemalettin, Neler Seyrediyoruz, Halkçı, 18 Mayıs 1972.)

radyolarımızı unutmayalım

Haberleşmede önemli bir rolü bulunan «radyo-link» sisteminin büyük bir kısmının tamamlanması üzerine, Ankara'daki TV hizmeti birdenbire çeşitli illerimize yayılıverdi.

Kimin zamanında genişlerse genişlesin ve yayılsın, televizyonumuzun Türkiye'nin en uzak köşelerine yayılmasını herkes gibi biz de sevinçle karşılıyoruz. Yalnız, ilgililerin ve yetkililerin unutmamaları gereken iki nokta var: Eğer işi bilimsel ve meslekî açıdan ele almak istiyorlarsa, televizyonun yurdun dört köşesine yayıldığı şu sırada, TV merkezi olan Ankara'nın program ve teknik açılardan gelişmesini de sağlamalıdırlar. Bu nokta üzerinde, bu köşede, ilerde duracağız. İkincisi ise, televizyonun sadece «radyo-link» sayesinde genişlediği, ama «program-idare-teknik bakımlardan gelişmesinin düşünülmemesine rağmen son derece etkileyici bir yayın organı haline geldiği şu sırada, radyolarımızı da unutmayalım.

TRT yetkilileri, belki, «Radyoyu da unutmadık. Yakında 600 kilovatlık Antalya Radyosu, ayrıca Ankara'da ve İstanbul'da da 1200 kilovatlık iki ayrı radyo vericisi yayına geçecektir. Erzurum ve İzmir radyolarının güçleri de 200 kilovata çıkarılacaktır.» **diyebilirler.**

Bu cevabı da kıvançla karşılamamıza rağmen, radyo konusunun TRT' de profesyonel bir anlayışla ele alınmadığını da belirtmek zorundayız yine. Çünkü, televizyonun yanında, TRT'cilerin unuttukları radyo programları büyük bir gevşeklikle ele alınmaktadır. 19 Mayıs 1972'de İstanbul Radyosu'nda, saat 22.45 haberlerinden önce çalınan Harbiye Marşının **plâğı son derece hışırtılı olursa: 26 Mayıs 1972'de İstanbul Radyosu'nnda yayınlanacağı önceden ilân edilen, saat 21.30'daki** «Canlanan Geçmiş» **adlı,** 27 Mayıs Devrimi'ne **ait olduğu sanılan programın yeri hafif müzikle doldurulursa; yine İstanbul Radyosu'nda 28 Mayıs 1972'de, saat 20.00** «Eğlence Pazarı» **adlı, gerçekte anlatılan fıkralar, sunuş biçimi ve müzikleriyle** «zevksizlik ve bayağılık pazarı» **niteliğindeki programın yayınlanmasına izin verilirse; televizyonun, filmlerle tüm ayrıntılarını gösterdiği olayları radyolarımız aşağı yukarı aynı yayın saatlerinde ve son derece kötü röportaj örnekleriyle bir kez daha anlatmaya kalkarsa ve böylece de televizyonun varlığını hâlâ hiçe sayarak, radyo yayınlarına televizyonun rekabeti karşısında çekidüzen vermek akıl edilemezse; TRT yöneticilerinin çok daha fazla bilgi edinmek zorunda oldukları kendiliğinden ortaya çıkar. Ve onlar için işin en acı tarafı da, bu noktayı onlara hatırlatmak zorunda kalanların bizler oluşudur.**

Filmler

Bir mevsimin ardından

Geride kalan mevsim içinde gördüğümüz, sözü edilmeğe değer yapıtlara topluca bir göz atılacak olursa, ortaya şu çıkar :

1971 - 72 Sinema mevsiminde, piyasaya tam 213 yabancı film çıktı. Bu 213 filmin büyük çoğunluğu elbette ki kötü, sıradan yapıtlardı ama, sinemaseverlerimiz, her mevsimden çok daha iyi yapıt görebilme olanağını da gene, geride kalan mevsim içinde buldular. Dokuz ay —Eylül başından mayıs ayı sonuna kadar— süren sinema mevsiminde, belibaşlı getirtici şirketlerden Ulus Film 29, Sinevizyon 28, Akün 19, Başaranlar Konak 17, Sunar Film 14, yeni kurulan Batı Film 14, gene yeni bir şirket Sintel 13, Ekran ise 11 filmi gümrüklerden çekerek sinemalara sürdüler. İrili ufaklı diğer şirketlerin getirdiği filmlerle bu sayı (8 Hint filmi, bir o kadar **Franchi - Ingrassia** çiftinin cıvık komedileri dahil), 213'e yükseldi.

Ünlü yönetmenler geçidi :

Önemli sayılan filmleri, kronolojik sıraya bağlı kalarak —yâni yapıtların İstanbul'da vizyona giriş tarihlerine göre—, şöyle sıralamak mümkündür :

Mevsimin ilk önemli yapıtı, **Larry Peerce'nin «Korkunç Olay» (Incident)**'ı idi. Peerce, siyah - beyaz olarak yaptığı yapıtında; iki serserinin New york metrosunda yarattığı olayları çarpıcı biçimde anlatırken, seçtiği kahramanlarının özel durumlarına, ödün vermeden değiniyor, bu arada, sorumluluk duygusu konusunu işliyordu. Larry Peerce, mevsim ortalarında, hayranlarının karşısına kara aşk filmi **«Kucak Dolusu»** (Goodbye Columbus) ile tekrar çıktı. Aşk filmi çizgisi içinde, özellikle Amerika'daki musevi topluluğunun eleştirildiği yapıtta Peerce, **Ali Mac Graw**'a da ilk kez kameranın önüne getiriyordu.

George C. Scott, «Patton»dan önce, **«Üç Kâğıtçı»** (The Film - Flam Man) ile beyaz perdede göründü. **Irvin Kershner'in** ilginç toplumsal taşlamasında üstün bir oyun çıkaran George C. Scott'a, genç oyuncu **Michael Sarrazin** de ezilmeden eşlik ediyordu.

Çağdaş sinemanın büyük ismi **Luis Bunuel**, güçlü dramı **«Tristana»** (Seni Sevmeyeceğim) ile mevsim başında sinemalarımızda yerini aldı. Büyük İspanyol sinemacı, fon müziği kullanmağa gerek görmediği güçlü yapıtında, bir aşk üçgeni çerçevesinde, kadın kahramanın intikam öyküsünü anlatıyordu. Bunuel'in «Tristana»sında —ki mevsimin en iyi ikinci filmidir— yönetmenin favori oyuncusu **Catherine Deneuve**, başrolü oynuyor, ona **Fernando Rey, Franco Nero** ve **Lola Gaos** eşlik ediyordu.

Genç yönetmenlerden **Paul Bogart**ın **«Siyah Öğretmen»** (Halls of Anger)'i, mütevazi görüntüsü içinde sevimli, dürüst bir filmdi. Bogart, ırk ayırımının bu kez tersine işlediği —zenci öğrencilerin çoğunlukta olduğu— bir kolejdeki olaylar dizisini anlatıyor, ırk ayırımının saçmalığını perdeye getiriyordu.

Çağdaş sinemanın bir başka büyük ismi **Michelangelo Antonioni**, nefis filmi **«Blow - Up»** (Cinayeti Gördüm) ile, kendisini özleyenleri düş kırıklığına uğratmadı. Antonioni, ilk ingilizce filmi **«Blow - Up»** da **—ki mevsimin en iyi dördüncü yapıtıdır—**, Londra'lı profesyonel bir fotoğrafçının serüveninde, batı burjuvazisinin çıkmazını, kendine özgü, olağanüstü sinemasıyla anlatıyordu. **David Hemmings, Vanessa Redgrave, Sarah Miles** ve **Jane Birkin**, «Cinayeti Gördüm»ün başlıca oyuncularıydı.

"CİNAYETİ GÖRDÜM"
Yılın başarılı filmi...

Mevsimin 1 numaralı filmi **«İsyan»**la aynı hafta vizyona giren, **Elliot Silverstein**'in yönettiği **«Vahşi Kahraman»** (A Man Called Horse), değişik, ilginç bir Western sayılabilirdi. Silverstein, **Sioux** kabilesine tutsak olan İngiliz lordun **(Richard Harris)** öyküsünü anlatırken, Kızılderililerin yaşantılarını, törelerini çarpıcı biçimde görüntülüyordu.

Bu arada, müzikal sinemadan zevkli bir örnek de çıktı ekranlara. **Stanley Donen'in** unutulmaz, sevimli müzikali **«Yedi Kardeşe Yedi Gelin»** (Seven Brides for Seven Brothers), yıllardan sonra ve yeni kopyası ile, sinemaseverlere tekrar sunuldu.

Geride kalan mevsimin önemli filmlerinden, yine kronolojik sıra içinde gelecek sayıda söz edilecektir.

HINCAL ULUÇ

Futbol

Antrenör Keşmekeşi

Galatasaray'ı iki kez Türkiye Şampiyonu yapan Brian Birch gidiyor. Eğer antrenörle ucuza anlaşmak için bir takım taktik oyunları yapılmıyorsa, Galatasaray, Gegiç ile anlaşmış bile. Brian Birch'in "Şartlarım kabul edilmezse giderim" şeklindeki restini Turgan Ece, "Giden gider, biz Gegiç'le anlaştık" diye gördü. İki taraftan biri, belki ikisi de, blöf yapıyor. Ama kâğıtlar açıldığında, kaybeden Türk futbolu olacak. Zira çalıktırdıkları takımların adları ve aldıkları sonuçlar ne olursa olsun, İngiliz antrenörler, her defasında Türk futboluna çok şey kazandırıyorlar.

Galatasaray'da başkanlık koltuğuna oturduğu gün "Antrenör kim olacak, bilmem. Ama mutlaka, İngilizce konuşan birisini bulacağım" diyen genç başkan Beyazıt, bu gerçeği yakından görmüşçesine konuşmuştu.

Türkiye'ye ilk gelen yabancı hoca Billy Hunter'den bu yana, Türk futbolunun yıldızı hep, İngilizleri izleyen dönemlerde parladı. Molley, yakın tarihte bildiklerimizden George Dick, ülkemize hem futbol, hem futbolcu kazandırdılar. Eğer Fenerbahçe izin verseydi, Oscar Hold da çok şey yapacaktı.

Ekol anarşisi

Türkiye'ye bugüne kadar, genellikle, beş ülke antrenör göndermiştir : Macaristan, Romanya, Yugoslavya, İtalya ve İngiltere.

İlk üç ülke antrenörleri, çalıştıkları takımlarda Demirperde ekolü futbol oynatırlarken, İngilizler ve İtalyanlar, kendi futbollarını benimsetmeğe çalıştılar. Bu arada, futbol federasyonları da, Türkiye'de açtıkları antrenör kurslarını Alman hocalara yönettirerek, alman ekolünü yurdun dört bir yanına yaydılar. Ekoller böylesine birbirine girince, ekolsüz bir Türk futbolu doğdu.

Futbol Federasyonu, antrenör konusunda belirli bir yol tutar, bunu klüplere empoze edebilirse; daha doğrusu, Türkiye'ye gelecek yabancı antrenörleri ülkelere göre tahdidi tâbi tutabilirse, ülkemizdeki futbolun daha kolay ve daha belirli bir doğrultuda ilerleyeceği açıktır. Ancak bu ülke hangisi olmalıdır?

Niçin batı?.

Biz, Türkiye için çok önemli olan bu soruyu "İngiltere" diye cevaplandıracağız. Ancak bu cevabı verirken, Beyazıt'ın dediği gibi, "İngilizce konuşma" gerekçesini ileri sürmeyecek, daha başka şeyler söyleyeceğiz.

Önce ilk ayrımı, Demirperde ve Batı Avrupa olarak yapmak isteriz. Antrenörler, hangi ülkelerden gelirlerse gelsinler, tabii olarak kendi ülkelerinde, gördüklerini, öğrendiklerini, bildiklerini ve yaptıklarını Türkiye'de uygulamaktadırlar. O halde, antrenörün başarısı, çalıştığı ülkenin şartları, olanakları ve malzemesiyle, Türkiye'dekilerin benzeyişi derecesinde olmaktadır. Demirperde gerisinde futbol, daha doğrusu spor, bütün "amatör" iddialarına rağmen, bir meslektir. Futbolcu, haftanın yedi günü de futbolcudur. İçinde yetiştiği disiplin anlayışıyla, antrenörünün kölesi gibi hareket eder. Demirperde antrenörleri, adı "profesyonel" olmasına rağmen, ayni futbolcuyu Türkiye'de bulamazlar. Türk futbolcusu, sadece antrenmanlarda ve maçlarda futbolcudur, o kadar. Bunun dışında, topu asla meslek olarak benimsememiştir. Kafa yapısı olarak, bir romen'in, bir macar'ın, bir yugoslav'ın istediği disiplinin içine girmesi olanaksızdır. Ne yapılırsa yapılsın, o, makine-adam olamaz!

Böyle olunca, Demirperde'den gelen antrenörün kaderi çizilir. Hoca, ya, Szekelly ve Molnar örneği, Türkiye'de kalabilmek için alaturkalaşır, ya da Cutikler, Spaiçler gibi, bir daha dönmemek üzere çeker gider.

Niçin İngiltere?

Başlangıçtan beri Türkiye'nin, bildiği, sevdiği ve anladığı futbol, İngiliz futboludur. Bireysel yeteneklere bizim sevdiğimiz oranda önem veren ingilizler, bize çok yatkın olan ofansif futbol oynarlar. İtalyanların defansif; almanların, futbol yeteneğinden çok insan gücüne ve tek beyinle yönetilirmişçesine takım oyununa dayanan futbolları gerek seyircimize, gerekse çocukluğundan beri, gol atmak ve kendisini göstermek için futbol oynayarak yetişen sporcuya ters düşmektedir.

İngilizler, kendi ülkelerinde yaptıklarını, en az değişiklikle Türkiye'de uygulama şansına sahip antrenörler oldukları için, başarıları en yüksek olmaktadır.

Gerek klüplerimizin ve gerekse artık Türkiye'ye gelecek antrenörler konusunda başıboşluğu önlemesi ve yön veerici sınırlamalar içine girmesi gereken Federasyonumuzun bu konuya eğilmeleri yerinde olacaktır.

Dağıtılan adalet

Ankaragücü maçından sonra önce saha komiserine, sonra tribünlere saldıran Beşiktaşlı futbolcular hakkında Merkez Ceza Kurulu, kararlarını açıkladı. İlk günler, olay hakkında oldukça sert bir tutum içine girip, radyoda, «Biz olayları yakından izledik, kamuoyu yanıltılıyor» diyecek kadar ümit verici bir bildiri yayınlayan Ceza Kurulu, daha sonra konuyu uyuttukça uyuttu ve liglerin bitmesinden sonra, kararını açıkladı.

Anadolulu bir futbolcu için her biri rahat rahat müebbet boykot aldırtacak suçlara Ceza Kurulunun verdiği en ağır ceza, «5 ay» oldu. Gözleri önünde cereyan eden olaylar hakkında kararını ligin bitişinde vererek tepkilerden çekindiğini gösteren Ceza Kurulu'nun dosyasında şimdi, Vedat için, «Saha komiserine görev yaptırmamak, maçtan sonra tecavüz etmek, seyirciye çirkin hareket yapmak»tan diye suç açıklandıktan sonra «5 ay boykot» diye yazıyor!

Aynı dosyalarda, bu suçların sadece birinden en az iki yıl ceza almış, adını bilmediğimiz klüplerin, adını bilmediğimiz sporcuları yer alıyor.

Ceza Kurulu'nun, büyük futbolcu ve büyük klüp kompleksi içinde dağıttığı adaletin, daha doğrusu adaletsizliğin, nelere sebep olduğunu Ankaragücü - Beşiktaş maçının sonunda meydana gelen olayları incelerken yazmış ve Ceza Kurullarını 2 numaralı suçlu ilân etmiştik. İğnebekçili ve arkadaşları, Beşiktaşlıların suçları ile karşılaştırıldığında, «Af» demek olan son kararları ile, o günkü görüşlerimizin ne derece geçerli olduğunu bir kez daha ispatladılar.

Türkiye'de adalet böyle dağıtıldığı sürece, sahalarda olaylar birbirini izleyecektir.

İnsan ve Dünyası

